

160576

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI

ELEKTRONİK TİCARET VE VERGİLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

H. Mahmut KALKIŞIM

OCAK - 2005
TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE PROGRAMI

ELEKTRONİK TİCARET VE VERGİLENDİRİLMESİ

H. Mahmut KALKIŞIM

Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Maliye)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24.01.2005

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 10.02.2005

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. İhsan GÜNAYDIN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Haydar AKYAZI

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Osman PEHLİVAN

OCAK - 2005

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Yeni dünyanın ticari alana bir yansıması olan elektronik ticaret, bütün dünyada dikkatleri üzerine çekmiş, araştırma çalışmalarına konu olmuştur. Barındırdığı yenilikler, farklılıklar ve buna bağlı olarak kolaylıklar elektronik ticaret hacminin gün geçtikçe daha da artmasına neden olmuştur. Yeni gelişmekte olan körpe bir fidana benzetilen elektronik ticaretin, mevcut yapıya zıt unsurları da bünyesinde barındırması ve bunların önemli derecelerde olması devletlerin faaliyet alanlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu soruna çözüm bulma gayretleri çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşları birlikte çalışma yoluna sevk etmiştir. Yapılan çalışmalar önemli boyutlarda olmasına rağmen pastadan daha fazla pay alma çabası çalışmaların etkili bir şekilde yürütülmesinin önünde bir engel olarak görülmektedir. Bakıldığında elektronik ticaretle ilgili problemlerin daha çok vergilendirme konusunda olduğu görülmektedir. Bu itibarla çalışmada elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusu ele alınmıştır. Çalışmanın amacına ulaşması temennimdir.

Çalışmanın her aşamasında engin hoşgörüsü ve katkılarıyla ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım sayın Doç. Dr. İhsan GÜNAYDIN'a, teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitim hayatımdaki katkılarından dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Osman PEHLİVAN'a ve Yrd. Doç Dr. Yahya DERYAL'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca değerli katkılarından dolayı araştırma görevlisi arkadaşlarıma teşekkür ederim. Son olarak çalışmam sırasında kahrımı çeken eşim ve kızlarıma sonsuz teşekkürler.

Trabzon, Ocak 2005

Hasan Mahmut KALKIŞIM

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ	III
00. Önsöz	III
01. İçindekiler	IV
02.Özet.....	IX
03. Summary	X
04. Tablolar Listesi	XI
05. Şekiller Listesi	XII
06. Kısaltmalar Listesi	XIII
GİRİŞ.....	1-2

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ELEKTRONİK TİCARET	3-43
10. Elektronik Ticaretin Tanımı	3
11. Elektronik Ticaretin Kapsamı.....	6
12. Elektronik Ticaretle İlgili Temel Kavramlar	7
120. Elektronik İmza	7
121. Dijital (Sayısal) İmza.....	8
122. Biyometrik İmza	9
123. Şifreleme.....	9
124. Açık ve Gizli Anahtarlar.....	10
125. Onay Makamı	10
13. Elektronik Ticaretin Araçları.....	11

130. Telefon.....	12
131. Faks.....	12
132. Televizyon	12
133. Elektronik Ödeme ve Para Transfer Sistemleri	13
134. Elektronik Veri Değişimi.....	13
135. İnternet.....	14
1350. İnternetin Gelişimi ve Kavramsal Altyapı.....	14
13500. Tanım.....	14
13501. İnternetin Tarihsel Gelişimi.....	16
13502. İnternetle İlgili Temel Kavramlar	18
135020. World Wide Web (www)	18
135021. İnternet Servis Sağlayıcıları (ISS)	19
135022. Server (Sunucu)	19
135023. Host.....	19
135024. Dosya Taşınması	19
14. Elektronik Ticarete Taraflar	20
15. Elektronik Ticaret Modelleri	21
150. Faaliyetlerin Cereyan Ediş Şekline Göre.....	21
151. Ticaretin Dayandığı Ortamın Özelliğine Göre	22
152. Ticarete Katılan Taraflar Yönünden.....	23
1520. İşletmeler Arasında (İşletme Odaklı) Elektronik Ticaret	23
1521. İşletmeden Tüketiciye (Tüketici Odaklı) Elektronik Ticaret	25
1522. İşletme ile Devlet Arasındaki Elektronik Ticaret	27
1523. Vatandaş ile Devlet Arasındaki Elektronik Ticaret.....	27
16. Elektronik Ticarete Ödeme Araçları	28
160. Kredi Kartı.....	29
1600. Telefonla Kredi Kartı Bilgilerinin Verilmesi	30
1601. Kredi Kartı Bilgilerinin İnternet Üzerinden Şifresiz Olarak Gönderilmesi	30
1602. Kredi Kartı Bilgilerinin İnternet Üzerinden Şifreli Olarak Gönderilmesi	30
1603. Ödemelerde Üçüncü Bir Aracının Kullanılması	31
161. Bankamatikler.....	32

162. Elektronik Fon Transferi (EFT) İçin Satış Noktası Terminalleri	32
163. Elektronik Para	33
164. Akıllı (Smart) Kart.....	35
165. Elektronik Çek.....	35
166. Elektronik Cüzdan	36
17. Elektronik Ticaretin Etkileri.....	37
170. Elektronik Ticaretin Ekonomik Etkileri	37
1700. İşletmeler Üzerindeki Etkileri	37
1701. Tüketiciler Üzerindeki Etkileri.....	39
1702. Piyasa Yapısı Üzerindeki Etkileri.....	40
1703. İstihdam Üzerindeki Etkileri	40
1704. Kalkınma ve Gelir Dağılımına Etkileri	41
171. Elektronik Ticaretin Sosyal Etkileri	42

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARET ÇALIŞMALARI VE ÇEŞİTLİ ELEKTRONİK TİCARET VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	44-73
20. Dünyada ve Türkiye'de Elektronik Ticaret Çalışmaları.....	44
200. Dünyada Elektronik Ticaret Çalışmaları	44
2000. Çeşitli Uluslararası Kuruluşların Elektronik Ticaret Konusundaki Çalışmaları.....	44
20000. OECD'nin Çalışmaları	44
200000. Turku Konferansı.....	46
200001. Ottawa Konferansı.....	46
20001. Birleşmiş Milletler'in Çalışmaları	47
200010. UNCTAD'ın Çalışmaları.....	47
200011. UNCITRAL'ın Çalışmaları	48
200012. UNECE'nin Çalışmaları	49
200013. ITC'nin Çalışmaları	50
200014. WTO'nın Çalışmaları	50
200015. WIPO'nın Çalışmaları	51
20002. Avrupa Birliği'nin Çalışmaları.....	51

2001. Çeşitli Yabancı Ülkelerde Elektronik Ticaret	53
20010. ABD’de Elektronik Ticaret	53
20011. Japonya’da Elektronik Ticaret.....	55
201. Türkiye’de Elektronik Ticaret Çalışmaları.....	56
2010. Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu’nun Çalışmaları	56
2011. İnternet Üst Kurulu’nun Çalışmaları	61
2012. Kamu-Net Üst Kurulu’nun Çalışmaları.....	63
2013. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi’nin Çalışmaları	64
2014. Maliye Bakanlığı’nın Çalışmaları	65
2015. İçişleri Bakanlığı’nın Çalışmaları.....	66
21. Çeşitli Elektronik Ticaret Verilerinin Değerlendirilmesi	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ	74-110
30. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Konusundaki Görüşler	74
300. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmemesi Gerektiği Yönündeki Görüşler.....	75
301. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Gerektiği Yönündeki Görüşler.....	77
31. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi.....	83
310. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Uyulması Gereken Prensipler.....	84
3100. Uluslararası Bir Yaklaşımın Belirlenmesi.....	85
3101. Çifte Vergilemeyi Önleme.....	86
3102. Sade ve Basitlik	87
3103. Tarafsızlık.....	87
3104. Yeni Vergiler Getirilmemesi	88
3105. Vergi Rejiminin Etkin, Adaletli ve Esnek Olması	88
311. Çeşitli Vergiler Açısından Elektronik Ticaret	89
3110. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler ve Elektronik Ticaret	89
31100. Tam Mükellefiyet	90
311000. Gerçek Kişilerde Tam Mükellefiyet.....	90
311001. Kurumlarda Tam Mükellefiyet.....	90
311002. Elektronik Ticaret ve Tam Mükellefiyet	91

3110020. Gerçek Kişiler Bakımından	91
3110021. Kurumlar Bakımından.....	92
31101. Gelirin Elde Edildiği Yer.....	93
311010. Elektronik Ticaret ve Gelirin Elde Edildiği Yer.....	94
3110100. Web Sitesi ve Web Sayfası İşyeri Oluşturur mu?	95
3110101. Server İşyeri Oluşturur mu?.....	95
31102. Elektronik Ticaretten Sağlanan Kazancın Niteliği	97
31103. Vergi Matrahının Belirlenmesi.....	101
3111. Katma Değer Vergisi	103
31110. Elektronik Ticaret ve Katma Değer Vergisi	103
3112. Damga Vergisi	107
3113. Gümrük Vergisi	108
3114. Elektronik Ticarete Defter ve Belge Düzeni	109
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	111
YARARLANILAN KAYNAKLAR	116
ÖZGEÇMİŞ	128

02. Özet

21. yüzyılı yaşıyan dünyamızda bilgiye dayalı pek çok teknolojik ve sosyal gelişmeler oluyor. Geçmişte “bilgisayar çocuğu” olarak ifade edilen çocuklar, günümüzde “internet çocuğu” diye adlandırılmakta ve dünya sonu nereye varacağı belli olmayan bir yöne doğru gitmektedir.

Dünyanın küreselleşme bağlamında geldiği noktada internet ve elektronik ticaret, bu sürece önemli katkılar sağlamış, farklı bir anlam katmıştır. Küreselleşmenin tipik bir özelliği olan, mal ve hizmetin küresel hareketinin internet ve elektronik ticaretle birlikte farklı bir boyut kazandığı şüphesizdir. Dünyayı milyonlarca kişiden oluşan tek bir pazar olarak gören eski anlayış; yerini tek kişiden oluşan milyonlarca pazar anlayışına bırakmıştır. Hayatımıza yepyeni kavramlar girmiş, bu kavramlar yaşantımızı değiştirmiş, kısaca bu yeni dünya bütün unsurlarıyla iliklerimize işlemiştir.

Elektronik ticaretin barındırdığı farklılıklar özellikle vergileme alanında ortaya çıkmaktadır. Mevcut vergisel hukuk kuralları ise bu farklılıkları yorumlamakta yetersiz kalmaktadır. Hem bu konuda gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde tam anlamıyla bir kavram ve hukuk birliği yoktur. Öte yandan ek kuralların konulması ise olumsuz sonuçların doğmasına neden olabilecektir. Bu yüzden ulusal ve uluslararası kuruluşlar bekle gör politikasına göre hareket etmektedir. Bununla birlikte çeşitli ülkelerde özellikle ABD’de ulusal düzeyde bazı çalışmalar yapılmaktadır. İnternetin uluslararası boyutu düşünüldüğünde çalışmaların daha çok uluslararası düzeyde yapılmasının daha çok fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Ülkemiz de geriden gelmenin avantajlarını kullanarak çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar, dünyanın geldiği noktada çok gerilerde kalsa da ilerisi için ümit vericidir.

03. Summary

It happens many technological and social develops based on information in our world, living 21. century. In the moment the children that called like “net child”, has just called like “computer child” in the past, and the world is going forward to unknown “there” which a place that is no information about the end.

Internet and e-commerce helped and re-meant the point which had come in the globalization period of our world. It is certain that internet and e-commerce add a different dimension to the global movement of goods and service which are the typical features of globalization. The old mind that says the world is a market which is formed by millions people changed with the new mind says that millions market which are formed by one person. Brand-new concepts had come to our life and this concepts changed our lifes, briefly this new world affect us deeply with all of its elements.

The difference, contained by the e-commerce is especially come out on the taxation areas. Current tax rules is unable to comment this difference. And also there is not any agreement in consept and law weather national or international level in this topic. At the same time ading new rules can causes negative results. Therefore national and international organizations move by the “wait and see” politics. However, there are some works in national level made by several countries, especially USA. When the international dimension of internet is thought it can be said that making works in international level obtains more benefit.

Our country is making several works too, with using the advantages of coming from back. This works are at the back of the point which world became, however these works give us hope for future.

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr</u>
1	2000-2001 Yılları Arası İnternet Kullanıcı Sayıları	18
2	Geleneksel Elektronik Ticaret ve İnternette Elektronik Ticaret	22
3	B2B Elektronik Ticaret Rakamları	24
4	Araştırma Şirketlerinin 2004 Yılına Ait B2B Tahminleri	25
5	B2C Elektronik Ticaret Rakamları	26
6	Dünya Elektronik Ticaret Gelir Tahminleri	68
7	Yıllar İtibarı İle Çeşitli Bölgelere İlişkin Elektronik Ticaret Tahminleri....	69
8	Bölgesel Elektronik Ticaret Değerleri ve Tahminleri	70
9	Forrester'in 2004 Yılına Ait Elektronik Ticaret Tahmini	71
10	ABD'de Perakende Satışlar: Toplam ve Elektronik Ticaret.....	71
11	İnternette Ne Satılıyor?(Türkiye)	72
12	İnternette Ne Satılıyor?(Dünya)	72
13	2001-2004 Elektronik Ticaret Karşılaştırmaları(Türkiye)	73
14	Türkiye'de Elektronik Ticaret Pazar Büyüklüğü	73

05. Şekiller Listesi

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	İnternetin Tarihsel Gelişimi.....	17
2	Taraflar Yönünden Elektronik Ticaret.....	23
3	Elektronik Ticarete Ödeme Araçları.....	29

06. Kısaltmalar Listesi

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARPA	: İleri Araştırma Programları Kurumu
ATM	: Otomatik Vezne Makinesi
B2B	: İşletmeden İşletmeye Elektronik Ticaret
B2C	: İşletmeden Tüketicie Elektronik Ticaret
BIAC	: Ticari ve Endüstri Tavsiye Kurulu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTYK	: Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSTI	: Endüstri, Teknoloji ve Bilim Kurulu
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DVK	: Damga Vergisi Kanunu
ECOM	: Japonya Elektronik Ticaret Merkezi
EDI	: Elektronik Veri Değişimi
EFT	: Elektronik Fon Transferi
ETKK	: Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu
FTP	: Dosya Taşınması Protokolü
G7	: Gelişmiş Yedi Ülke
G10	: Gelişmiş On Ülke
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
IKB	: Bilgi Güvenliği Protokolü
ISS	: İnternet Servis Sağlayıcıları
ITC	: Uluslararası Ticaret Merkezi
ITU	: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
KDV	: Katma Değer Vergisi

KOBİ	: Küçük ve Orta Boydaki İşletmeler
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MERNİS	: Merkezi Nüfus İdare Sistemi
MITI	: Japonya Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı
NSF	: Ulusal Bilim Vakfı
O.D.T.Ü.	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PC	: Kişisel Bilgisayar
PDI	: Ürün Veri Değişimi
SAY2000i	: Saymanlık Otomasyon Sistemi Projesi
SEAL	: Güvenli Elektronik Belgeleme Ağı
SET	: Güvenli Elektronik İşlem
SSL	: Güvenli Soket Katmanı
TEDIS	: Ticari Elektronik Veri Değişim Ağı
TCP/IP	: İnternet Protocol
TÜBİTAK	: Türkiye Bilim ve Teknoloji Araştırma Kurumu
TV	: Televizyon
UN-CEFACT	: Birleşmiş Milletler İdari, Ticari ve Ulaşım İlgili Uygulama ve Usulleri Kolaylaştırma Merkezi
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü
UNCITRAL	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
UPU	: Dünya Posta Birliği
VEDOP	: Vergi Daireleri Otomasyonu Sistemi
WB	: Dünya Bankası
WCO	: Dünya Gümrük Teşkilatı
WIPO	: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
WWW	: Dünya Web Ağı

GİRİŞ

Tarihsel olarak tarım ve sanayi toplumu süreçlerinden geçen toplumlar, Toffler'a göre bilgi toplumunun kapılarını gün geçtikçe daha fazla aralamaktadırlar. Bilgiye dayalı teknolojik gelişmeler insanların yaşamlarını değiştirmiş, kolaylaştırmış ve bilgi bu süreçte insanoğlu için çok önemli bir değer, bir güç olmuştur. İnsanoğlunun bu değer etrafında yaptığı çalışmalar zaman içinde daha fazla bilginin daha az yere sığdırılmasına imkan tanıyan mikroçiplerin hayatımıza girmesine sebep olmuştur. Fakat bu yeterli değildi. Bu bilginin nasıl daha hızlı ve daha ucuz iletilebileceği sorusu akıllarda devamlı yer tutmuştur. İşte bu sorunun cevabına yönelik uğraşlar telgrafla başlayan süreçte insanoğlunu, önce telefon ve televizyona sonra da 20. yüzyılın son çeyreğine girerken internet denilen o gizemli ağa getirdi. Artık yürürken bir cep telefonu taşıyor, eve gelindiğinde televizyonun karşısına oturuluyor ve de internette sörf yapıp hem bilgileniyor, hem işler hallediliyor, hem de eğleniliyor. Yani, hayatımızın neredeyse olmazsa almazı haline gelen internetle elektronikleşen dünyamızda yaşantımızdaki bütün aktiviteler bu kanal üzerinden yerine getirilir hale gelindi. Çünkü istekler hem hızlı hem de ucuz bir şekilde gerçekleştirilebiliyor. Artık insanoğlu oturduğu yerden kilometrelerce uzaklıktaki bir arkadaşıyla her türlü iletişimi kurabiliyor, eğlence sitelerine girip stres atabiliyor veya sakızdan arabaya kadar çeşitli malları zaman ve mekan problemi yaşamadan sanal marketlerden satın alabiliyor. Hatta birkaç bin dolar ile dükkan açıp mal ve hizmetlerini dünyanın dört bir yanındaki insanlara tanıtıp, satabiliyor. Basit bir banka işlemi için artık dakikalarca ayakta sıra beklenmiyor veya alışverişe çıkıldığında araba için park yeri aranmıyor. Çünkü artık herşey evden yapılıyor. Kısaca Bill Gates'in deyimiyle bilgi insanların parmaklarının ucundadır artık.

İlk başlarda sınırlı alanlarda kullanılan internet zaman içerisinde her türlü ticari aktiviteler için de kullanılmaya başlanmıştır. İnternetin geldiği bu noktada bazı uyum problemleri yaşanmakta bazı sıkıntılar gözlemlenmektedir.

Yaşanan bu problemlere literatürde ne gibi çözümler getirildiğinin ve bu konuda neler yapılması gerektiğinin ortaya konulmak istendiği çalışmada çeşitli yerli ve yabancı kaynaktan yararlanılmış konu esaslı bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu itibarla internet ortamında yapılan ticari işlemlerin vergilendirilmesinde karşılaşılan problemler ve bu problemlere getirilen çözüm önerileri üzerinde duruldu.

Bu doğrultuda birinci bölümde genel olarak elektronik ticaretin unsurlarıyla birlikte tanımlanması yoluna gidilmiştir. İkinci bölümde dünyada ve Türkiye’de elektronik ticaret çalışmalarına ve çeşitli elektronik ticaret verilerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusu incelenmiş, gelişmesi için alınması gerekli tedbirler ifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ELEKTRONİK TİCARET

İlk başlarda sınırlı alanlarda kullanılan fakat zamanla her türlü ticari işlem için de kullanılabileceğinin anlaşılması üzerine internet, adeta işletmelerin istilasına uğramıştır. Bu durum kısa süre içerisinde internet üzerinden yapılan ticaretin hacminin hızla büyümesine neden olmuştur. Böylece hayatımızın nerdeyse olmazsa olmazı haline gelen internetle elektronikleşen dünyamızda yaşantımızdaki bütün aktiviteler evimizde oturarak bu kanal üzerinden yerine getirir hale gelindi. Bu durum ise küreselleşme kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır.

10. Elektronik Ticaretin Tanımı

Elektronik ticaretin değişik tanımları yapılmakla birlikte farklı yaklaşımların olması kolaylıkla tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun temelinde elektronik ticaretin yeni bir olgu olması ve sınırlarının şimdilik tespit edilmesindeki yetersizlik yatmaktadır. Bu yetersizliğe ek olarak özellikle iletişim teknolojilerindeki hızlı değişimin e-ticaretle ilgili yeni imkanlar getirmesi, yapılan tanımların zaman içerisinde eksik kalması gibi bir sonucu da doğurmaktadır. Bu nedenle de e-ticaretle ilgili farklı yaklaşımlar söz konusu olmaktadır.

E-ticaret çerçevesinde yaşanan gelişmeler sonucunda, birçok ülke, global örgüt ve kuruluş, bu konuya ilgi duymakta ve çeşitli yönleriyle ilgili olarak araştırmalar yapmaktadır. Her kurum konuyu ilgi alanları ışığında ele almakta ve tanımını da buna göre yapmaktadır (YUMUŞAK, 2003, s.3). Kimilerine göre, sadece internet gibi açık ağlar üzerinde tüketicilere yönelik olarak yapılan ticari işlem ve ödemeler e-ticaret sayılırken; kimileri ise tanımı geniş tutarak tüm elektronik araçlarla yapılan ticari işlemleri e-ticaret saymaktadır. Uluslararası organizasyonlar ile bu alanda faaliyet gösteren bazı uluslararası kuruluşların e-ticarete yönelik tanımlarından bazıları aşağıda belirtilmiştir:

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)'nin tanımına göre e-ticaret, kurumların ve bireylerin katıldığı ve metin ses ve görsel imaj gibi sayısallaştırılmış verinin işlenerek, açık veya kapalı ağlar üzerinden iletilmesine dayanan ticaretle ilgili işlemlerdir (OECD, 1997, s.6).

UNCITRAL (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu), 1996 yılında hazırladığı model yasada e-ticareti, ticari aktiviteler kapsamında her türlü veri mesajının, EDI (Elektronik Data Interchange = Elektronik Veri Değişimi), internet, e-mail gibi yöntemlerin yanında, telekopi ve fax gibi daha az karmaşık veri iletim yöntemleri kullanılarak elektronik ortamda değişimi olarak tanımlanmıştır (UNCITRAL, 1996, <http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/m-ecom.htm>).

WTO (Dünya Ticaret Örgütü)'nün tanımına göre e-ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır (WTO, 1998, http://www.wto.org/english/news_e/pres98_e/pr96_e.htm).

UN-CEFACT (Birleşmiş Milletler İdari, Ticari ve Ulaşım İlgili Uygulama ve Usulleri Kolaylaştırma Merkezi) ise e-ticareti iş, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için yapılanmış ve yapılmamış iş bilgilerinin, üreticiler, tüketiciler ve kamu kurumları ile diğer organizasyonlar arasında elektronik araçlar (elektronik posta ve mesajlar, elektronik bülten panoları, www teknolojisi, akıllı kartlar, elektronik fon transferi, elektronik veri değişimi vb.) üzerinden paylaşılmasıdır (CANPOLAT, 2001, s.5). Bu tanımlamada e-ticaret geniş anlamıyla ele alınmış ve elektronik ortamda yapılan ticari iş, işlem ve fiiller e-ticaret olarak kabul edilmiştir.

Avrupa Komisyonu'nun 1997 yılında yapmış olduğu bir tanımlamaya göre e-ticaret, işletme faaliyetlerinin elektronik olarak yapılmasıdır. Bu faaliyetler metin, ses ve video verilerinin elektronik olarak işlenmesi aktarımına dayanmaktadır. Elektronik ticaret bu boyutuyla mal ve hizmet alımı ve ödemelerinin sayısal olarak yapılmasını kapsamaktadır. Bu faaliyetler hem mamulleri (tüketici malları, spesifik ekipmanları) ve hizmetleri (bilgi hizmeti, finansal ve yasal hizmetler) ve hem de geleneksel faaliyetleri (sağlık, bakım ve eğitim) kapsamaktadır (UZUNOĞLU, 2002, s.12).

ECOM (Japonya Elektronik Ticaret Merkezi)'un 1996 yılında yapmış olduğu tanıma göre ise e-ticaret, her türlü bilgisayar ağları üzerinden ürünün tasarımı, üretilmesi ve tanıtımın yapılması ile ticari muameleler ve hesapların ödenmesi gibi tüm faaliyetlerin yerine getirilmesidir (OECD, 1997, s.6).

Avustralya'da hazırlanan "Electronic Commerce: Building the Legal Framework" adlı bir çalışmada e-ticaret, elektronik yöntemler (fax, telex, EDI, internet ve telefon vb.) kullanılarak ticaret veya ticaretle ilgili her türlü bilgiye ilişkin işlemin yapılması gibi geniş bir anlamla ele alınmış, ama bu tanımın yol açabileceği zorlukları ortadan kaldırmak için söz konusu raporda terim, açık veya kapalı ağlar üzerinden ticaretle ilgili her türlü bilginin bilgisayarlar arasında iletilmesi olarak daraltılmıştır (ERSOY, 1999, s.36).

A.B.D.'de Washington eyaletinde hazırlanan "Strategic Information Technology Plan" da ise e-ticaret, işle ilgili bilginin iki veya daha çok kuruluşun bilgisayarları arasında elektronik olarak değişimi olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma takiben e-ticaretin en önemli teknolojik amacının, iş dünyası ve hükümet kurumları ağlarının her birisinin diğeri ile, kullanılan bilgisayar platformu ne olursa olsun, haberleşebileceği şekilde güvenli tek bir ortamda birleştirilmesi olduğu belirtilmektedir (UZUNOĞLU, 2002, s.13).

ETKK (Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu) Mayıs 1998 tarihli Hukuk Çalışma Grubu raporunda ise e-ticaret; "bireyler ve kurumların açık ağ ortamında (internet) ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından ulaşılabilen kapalı ağ ortamlarında (intranet) yazı, ses ve görüntü şeklindeki sayısal bilgilerin işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ve bir değer oluşturmayı amaçlayan ticari işlemlerin tümünü ifade etmektedir." şeklinde tanımlanmıştır.

Bazı uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan bu tanımlamaların yanında çeşitli ülkelerin gelir idarelerinin veya konu ile ilgili birtakım kişilerin yaptığı elektronik ticaret tanımları da mevcuttur. İngiltere Gelir İdaresi elektronik ticareti; bir elektronik ağ kullanılarak malların dizaynından satışına satın alınmalarından çeşitli alanlarda bilgi alışverişine kadar oluşan süreci hızlandıran ve basitleştiren bir işlem olarak tanımlamıştır (ÇAK, 2002, s.13).

Bilgisayar devlerinden biri olan IBM'in tanımında e-ticaret "e-business" in bir alt bölümü olarak ele alınmış ve internet teknolojisi kullanılarak ticaret yapılması şeklinde tanımlanmıştır (ERSOY, 1999, s.36).

İngiltere Başbakanı Tony BLAİR'in ifadesi ile elektronik ticaret; yeni yüzyılın yeni ticaret anlayışını ifade etmekle birlikte: tarım ekonomisi ile başlayan faaliyetlerden hızla sınai üretime geçen ekonomik faaliyetlerin günümüzde bilgi tabanlı üretime geçişinin bir işaretidir (KESER, 2003, <http://www.isguc.org/askin1.htm>).

Tanımlardan görüleceği üzere e-ticaret sadece satıcı ve alıcı arasındaki yüzeysel ilişkileri kapsamakta, bunun yanında ticaretle ilgili tüm işlemleri içeren geniş bir alanı kapsamaktadır. Yani mal ve hizmetlerin elektronik ticareti, sayısal içeriklerin on-line teslimatı, elektronik fon transferleri, elektronik hisse sendi ticareti, ihaleler, kamu alımları, doğrudan pazarlama ve satış sonrası hizmetler gibi pek çok farklı faaliyet e-ticaretin kapsamı içinde değerlendirilebilir (KALKIŞIM, 2001, s.2).

11. Elektronik Ticaretin Kapsamı

E-ticaretle ilgili bilgi teknolojileri, bilgi otoyolu ve iletişim teknolojileri kavramlarını iç içe geçmesinden dolayı bir elektronik iletişimde e-ticaretin nerede başlayıp nerede bittiğini belirlemek güç olmaktadır. Genel olarak ticari bir sonuç doğuran elektronik işlemler e-ticaret olarak kabul edilse de, örneğin firmalar arasında bilginin paylaşımı çoğu zaman ticari bir faaliyete temel teşkil ettiğinden e-ticaret olarak sayılabilecektir. Aynı şekilde, ticari ya da ekonomik bir sonuç doğuran sağlık, eğitim, kamu yönetiminde kolaylıklar gibi iletişim teknolojileri kullanımının e-ticaret sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. Yani sonsuz gibi görünen bilgi dünyasının içinde e-ticaretin sınırları belirsizdir (İNCE, 1999, s.28).

Buna rağmen kapalı ve açık ağlar kullanılarak yapılabilecek iş ve ticaret aktiviteleri şu şekilde sıralanabilir (ERSOY, 1999, s.42):

- Mal ve hizmetlerin elektronik alışverişi,
- Üretim planlaması yapma ve üretim zinciri oluşturma,
- Tanıtım, reklam ve bilgilendirme,

- Sipariş verme,
- Anlaşma yapma,
- Elektronik banka işlemleri ve fon transferi,
- Elektronik konşimento gönderme,
- Gümrükleme,
- Elektronik ortamda üretim izleme,
- Elektronik ortamda sevkiyat izleme,
- Ortak tasarım geliştirme ve mühendislik,
- Elektronik ortamda kamu alımları,
- Elektronik para ile ilgili işlemler,
- Elektronik hisse alışverişi ve borsa,
- Ticari kayıtların tutulması ve izlenmesi,
- Doğrudan tüketiciye pazarlama,
- Sayısal imza, elektronik noter vb. Güvenilir Üçüncü Taraf işlemleri,
- Sayısal içeriğin anında dağıtımı,
- Anında bilgi oluşturma ve aktarma,
- Elektronik ortamda vergilendirme,
- Fikri mülkiyet haklarının transferi.

12. Elektronik Ticaretle İlgili Temel Kavramlar

120. Elektronik İmza

E-ticaretin geleceği, kullanıcıların internet ortamında yapılan işlemlere olan güveninin sağlanmasına bağlıdır. Zaten elektronik ticarete gelişme kaydetmek isteyen ülkeler, bu güven ortamını oluşturmak için çeşitli çalışmalar yapmakta ve yeni sistemler geliştirmektedir. Bu noktada elektronik imza önem arz etmektedir.

Elektronik imza, günlük hayatta kullandığımız imza gibi değildir ancak elektronik veriyi herhangi bir değişime karşı koruyan bir elektronik mühür olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda elektronik imza, bir bilginin üçüncü tarafların erişimine kapalı bir ortamda, bütünlüğü bozulmadan yani oluşturulduğu ilk orjinal haliyle ve tarafların kimlikleri

doğrulanarak iletildiğini elektronik veya benzeri araçlarla garanti eden harf, karakter ya da sembollerden oluşmuş bir seti ifade eder (İNALÖZ, 2003, s.23).

121. Dijital (Sayısal) İmza

El ile imza atma işlemini elektronik ortamda yapabilmek için zemin hazırlamak amacıyla ortaya atılan dijital imza (ÇAK, 2002, s.16), kısaca “elektronik ortamda hazırlanan kimlik bilgisi” (UZUNOĞLU, 2002, s.188) olarak tanımlanmaktadır. Genellikle elektronik imza ile dijital (sayısal) imza birbirinin yerine kullanılmakta ise de dijital imza, elektronik imzanın bir türüdür. Dijital imza, sayısal teknolojiye (“0” veya “1” rakamlarıyla ifade edilen bitlerden oluşan elektronik veri) dayalıdır ve kısaca sayısal kimlik olarak nitelenebilir. Bu sistemde, elle atılan imzanın (sadece imzanın şekli değil, aynı zamanda atılma hızı, vurgu, kalemin açısı ve kişinin imzasını atma biçiminin diğer özellikleri) sayısal kaydı (digital record) yapılır ve bu kayıt bir sayısal metni mühürlemekte kullanılır (UZUNOĞLU, 2002, s.188).

Dijital imza; kamusal anahtar şifreleme teknolojisine (public key encryption) dayanmaktadır. Bu sistemde mesajı gönderenin ve alanın her ikisinin de ikişer anahtarı vardır. Bu anahtarlardan birincisi herkesin ulaşımına açık olan kamusal anahtar, ikincisi ise kimseyle paylaşılmayan özel anahtardır. Bu iki anahtar eşleşir (asimetrik şifreleme) ve biriyle mühürlenmiş bir mesaj sadece diğeri ile açılabilir. Şifreleme işleminde, gönderici mesajını alıcının kamusal anahtarı ve kendi özel anahtarı ile şifreler, alıcı ise bu mesajı sadece kendi özel anahtarı ile göndericinin kamusal anahtarını kullanarak açabilir. Bunda amaç gönderilen mesajın güvenli bir şekilde ve doğru kişiden alıcıya ulaşmasını sağlamaktır (SOYDAN, 2001, s.129).

Dijital imzanın özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Dijital imza bir kullanıcı, sunucu ya da host'tan gönderilen bilgilerin kesinlikle o kuruma veya kişiye ait olduğunu doğrulayarak, verinin başkası tarafından yollanmadığını garanti eder.

2. Dijital imza, veri akışı sırasında bilgilerin içeriğini korur, bir başka kişinin eline geçmesini ya da değiştirilmesini engeller, bilginin sadece alıcıya gittiğini ve sadece alıcı tarafından okunacağını garanti eder.

3. Dijital imza, veriyi göndereni ve alanın kim olduğunu kanıtlanmasına imkan tanır. Yani imzalanmış bir dokümanı yollayan kişi onu yolladığını ve alıcı da aldığını inkar edemez (<http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaretkutuphanesi/004.html>, 2003).

Fakat bu sistemin güvenli bir şekilde uygulanabilmesi, sisteme üçüncü güvenilir tarafın dahil edilmesini zorunlu kılar. Çünkü dijital imzanın belli bir kişiye bağlanması için yani imzanın gerçekten o kişiye ait olup olmadığının tespit edilebilmesi için üçüncü güvenilir tarafça onaylanması gerekmektedir (SOYDAN, 2001, s.130).

122. Biyometrik İmza

Elektronik imzanın bir başka çeşidi olan biyometrik imza, kişiye özel, doğal fiziksel özelliklere dayalı teknikler kullanılarak uygulanan kimlik belirleme yöntemidir. Bu yöntem, parmak izi, retina, iris yapısı, yüz özellikleri ve ses gibi fiziksel unsurları içermektedir (SOYDAN, 2001, s.131).

123. Şifreleme

Şifreleme, bir mesajı gerçek içeriğini gizlemek amacıyla değiştirme yöntemidir. Bu yöntemle elektronik ortamda gönderilen herhangi bir bilginin gizliliği korunmuş ve bütünlüğü bozulmamış olur. Özellikle internet üzerinden yapılan mal ve hizmet alışverişlerinde kredi kartı kullanılırken şifreleme yöntemi önem arz etmektedir.

Herhangi bir mesajı şifrelemek kolay olmasına rağmen asıl zorluk, mesajı alan kişinin bu mesajı tekrar okunabilir hale getirmesi aşamasında ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, şifreli mesajı alan kişinin bunu okuyabilmesi için anahtarına da sahip olması gerekir. Son yıllara kadar şifreleme teknikleri, sıradan insanların kullanamayacakları kadar gizli ve karmaşık teknikler olarak kalmıştı. Ancak şifre anahtarlarının alıcılara ulaştırılma problemi

çözöldükten sonra insanlar bugün için bu teknolojiyi kolaylıkla kullanabilmektedirler (KIRÇOVA-ÖZTÖRK, 2000, s.68).

124. Açık ve Gizli Anahtarlar

Şifreleme sisteminin güvenliği bir metni şifrelemede ve deşifrelemede kullanılan algoritmaların gizli tutulmasına bağılıdır. Fakat bu kolay olmamaktadır. Bu sorunun çözölməsi için anahtar şifreleme yöntemi ortaya atılmıştır. Sitemde iki adet anahtar bulunmaktadır. Anahtarlar, sayısal karakterlerin oluşturduğu bir kod olup, bunlardan açık anahtar kullanıcı dışındaki kimseler tarafından da bilinen veya bir veri tabanından kolaylıkla ulaşılabilen bir anahtardır. Gizli anahtar ise sadece kullanıcının kendisi tarafından bilinir ve kullanılır.

Açık ve gizli anahtarlar, birbiriyle eşsiz bir matematiksel ilişki içerisindedirler. Bir gizli anahtarın şifrelediğı bir veri, ancak o gizli anahtara karşılık gelen açık anahtarlarla çözölebilir. Açık anahtar bilgisinden yola çıkılarak, karşılık gelen gizli anahtar üretilemez. (TÖBİTAK ODTÖ BİLTEN, 2004, s.8). Örneğın A, B' ye güvenli bir mesaj gönderilmek istendiğinde göndereceğı metni B'nin genel anahtarını kullanarak şifreler. B'de kendisine gönderilen bu şifreli mesajı sadece kendisinin bildiğı deşifre anahtarını kullanarak çözer.

Bu sistem, dijital imzalarda da kullanılabilir. A bir anahtar çifti oluşturur, bunlardan birisini açıklar ve diğeri de kendisine gizli tutarsa elektronik mesajları imzalayabilir (KIRÇOVA-ÖZTÖRK, 2000, s.69).

125. Onay Makamı

Güvenilir biçimde şifrelenerek ve gönderen kişinin özel anahtarıyla imzalanarak gönderilen mesaj, alıcının bilginin doğruluğı ve bozulmadan gelmiş olduğı yönündeki kaygılarını giderebilir ama bu mesajın, gerçekten adı geçen kişiden geldiğine ikna olabilmesi için yeterli değildir. Herhangi bir kişi başka bir isim ile bir açık anahtar kullanıcılara duyurabilir (ERSOY, 1999, s.51). İşte iki kullanıcın aralarındaki veri iletiminde ortaya çıkacak bu ve buna benzer sorunların ortadan kaldırılabilmesi için güvenilir üçüncü kişi veya kişilere ihtiyaç vardır. Bu üçüncü kişi bir kurum ise bu kurum

“sertifikasyon otoritesi”, “onay makamı” yada “onay kurumu” olarak adlandırılmaktadır (ÇAK, 2002, s.20). Onay makamları, tarafların kimliklerini ve özelliklerini onaylayan güvenilir üçüncü kişilerdir (KIRÇOVA-ÖZTÜRK, 2000, s.72). Bunlar, kullanıcıların kimlik bilgilerini doğrulamak üzere kullanıcılara elektronik kimlik bilgisi verir. Elektronik kimlik bilgisi, kullanıcı bilgilerini içeren bir verinin, onay kurumu tarafından sayısal olarak imzalanması ile oluşur. Elektronik kimlik belgesinde, kullanıcının adı, soyadı, e-posta adresi gibi bilgilerin yanısıra, kimlik belgesinin geçerlilik süresi, kullanıcının açık anahtar bilgisi gibi bilgiler de bulunur. Onay kurumu, kendi gizli anahtarını titizlikle koruyacağından, eğer sayısal imzası açık anahtar ile doğrulanabilir ise (diğer bir deyişle kimlik belgesinin gerçekten de onay kurumu tarafından gönderildiğinin sağlaması yapılabilirse), o zaman kullanıcının adı ile kullandığı anahtar çiftleri arasındaki ilişki de doğrulanmış olur (TÜBİTAK ODTÜ BİLTEN, 2004, s.9).

Örneğin bir banka en itibarlı ticari hesap sahibi müşterilerine onların itibarlı müşteri olduğunu ve bankadaki hesabında bir önceki yıl ortalama 20 milyar TL. bulunduğunu gösteren bir dijital imza vermek istiyor. Böylelikle müşteri internet üzerinden başka bir kişi ile iş yapmak istediğinde o kişiye bankanın kendisine vermiş olduğu dijital imza ile imzalanmış bir sipariş listesi gönderebilir. Bu listeyi alan kişi de bankanın web sitesinden dijital imzanın diğer yarısını yani genel anahtar bulabilir ve müşterinin kimliği hakkında güvenilir bir kanıt ve onun hakkında bir referans elde etmiş olur. Bu bilgiye dayanarak o müşteri ile iş yapıp yapmamaya karar verebilir. Bu örnekte onay veren banka, özel bir güvenilen üçüncü kişi uygulaması olan onay makamıdır (KIRÇOVA-ÖZTÜRK, 2000, s.72).

13. Elektronik Ticaretin Araçları

Elektronik ticareti, her türlü elektronik araç üzerinden yapılan ticaret olarak ele aldığımızda karşımıza altı adet temel araç çıkmaktadır. Bunlar: telefon, faks, televizyon, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri (ATM, kredi kartları, smart kart, elektronik para vb.), elektronik veri değişimi (EDI) ve internettir. Daha önce değişik iletişim şebekeleri vasıtası ile yerine getirilmekte olan fakat internetle birlikte yeni bir boyut kazanmış olan elektronik ticaret kavramı bu sebeple genellikle internet aracılığı ile yapılan

ticaret şekli için kullanılmakta ve çoğu zamanda elektronik ticaret yerine “internette ticaret” kavramı da kullanılmaktadır.

Aşağıda elektronik ticareti bu temel altı aracın yanında teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan yeni araçlardan birkaçı ele alınmıştır.

130. Telefon

Elektronik ticaretin bilinen en eski ve önemli aracı olan telefon dünya çapında bir milyardan fazla hatlık bir alana yayılmıştır. OECD ülkelerinde her iki şahıs başına bir telefon düşerken gelişen ülkelerin birçoğunda on şahıstan biri telefon sahibidir. Yapılan araştırmalar dünya nüfusunun ¼ ünün telefon kullandığını ortaya koymaktadır (EKİN, 1998, s.83). Telefon değişik özellikleri sayesinde ticari işlemlerde çokça kullanılmaktadır. Özellikle günümüzde “çoklu telefon görüşmeleri” ve “görüntülü telefon” hizmetleri telefon kullanımını artırmıştır.

131. Faks

Ticari işlemlerde geleneksel mektup işlemlerinin yerini alan faks aracılığı ile çok hızlı bir iletişim sağlanmakta ve doküman transferi gerçekleştirilmektedir. Pahalı olması, sesli iletişime imkan tanımaması, karmaşık işlemlerde yetersiz kalması, fotoğraf kalitesinin düşük olması ve nihai tüketiciler tarafından yaygın olarak kullanılmaması gibi nedenler faksın kullanımını sınırlamaktadır.

132. Televizyon

Televizyon belirtilen araçlar arasında en yaygın olarak kullanılanıdır. Tüm dünyada yayın yapan 1 milyar dan fazla TV vardır. Bu TV’ler “evde alışveriş”in reklam ve davetini yapmaktadır. Fakat TV, “tek yönlü” iletişim aracıdır (EKİN, 1998, s.85). Yani tüketici istediği ürünü arayamamakta, alternatifleri sadece televizyonda tanıtılan ürünlerle sınırlı kalmakta ve özellikle tüketici ticaretin çok önemli bir işlevi olan pazarlık aşamasını yerine getirememektedir.

133. Elektronik Ödeme ve Para Transfer Sistemleri

Elektronik ödeme ve para transfer sistemleri denildiğinde aklımıza A.T.M., kredi kartları ve akıllı kartlar gelmektedir. Bunlar elektronik ticarete kullanılmaları sebebiyle elektronik ticareti önemli ölçüde kolaylaştırmış ve onun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Fakat bu sistemler sadece para aktarılması sürecinde kullanıldıkları için bir bütün olarak ticaretin sadece bir ayağına hitap etmektedirler.

134. Elektronik Veri Değişimi (Electronic Data Interchange-EDI)

Elektronik veri değişimi, ticaret yapan iki kuruluş arasında, insan faktörü olmaksızın bilgisayar ağı aracılığıyla yapılanmış bilgi ve belge değişimini sağlayan bir sistem olarak elektronik ticaretin en önemli uygulama araçlarından biridir. EDI, kamu ve özel sektör kuruluşlarının etkin biçimde iletişim ihtiyacından doğmuştur (CANPOLAT, 2001, s.9). EDI, hızlı ve doğru veri akışının sağlanması daha etkin denetim yöntemlerinin geliştirilmesi üretkenliğin ve karlılığın artırılması, rekabet gücünün yükseltilmesi ve benzeri konularda sağladığı avantajlar nedeniyle yaygınlığı giderek artmıştır. EDI, uygulaması ile zamandan ve işlem maliyetinden tasarruf sağlanmakta ve de bilgilerin elektronik ortamda değişimi nedeniyle insan faktöründen kaynaklanan hatalar da ortadan kaldırılmaktadır (ÇAK, 2002, s.24).

EDI, aynı zamanda gümrük işlemlerinde uygulanmaktadır. Bu ise uluslararası ticareti hızlandırmakta ve kolaylaştırmaktadır. Çünkü EDI sonuçları ile uluslararası ticaretteki işlemler insan faktörü olmadan kolaylıkla izlenebilmekte ve böylece örneğin bir araba üreticisinin stokları gibi veriler kolaylıkla takip edilebilmektedir (EKİN, 1998, s.90).

EDI kullanımını özel bir telekomünikasyon altyapısı ve standart formlar gerektirmektedir. Sadece kayıtlı kullanıcılara açık olduğu için çok güvenli bir sistemdir. Fakat maliyetinin yüksek olması daha fazla yaygınlaşmasının önünde önemli bir etkidir.

135. İnternet

İnternet, elektronik ticaretin vazgeçilmez bir unsurudur. Çünkü diğer araçlara nazaran internet daha avantajlıdır. İnternet ile birlikte kullanıcılar ses, görüntü ve yazılı metinlere dayalı ticari işlemlerini zaman ve mekan problemlerini yaşamadan daha az maliyetle yerine getirebilmektedirler. Örneğin 42 sayfalık bir doküman, Newyork'dan Tokyo'ya havayolu ile 7.40 dolar ve 5 günde; kurye ile 26.25 dolar ve 24 saatte; faks ile 28.83 dolar ve 31 dakikada gönderilirken internette sadece 0.10 dolar ve 2 dakikada gönderilebilmektedir (KALKIŞIM, 2001, s.4). Bunun yanında internet çok yönlü bir ticaret aracı niteliğindedir. Bazı ürünler açısından üretimin tüm aşama ve dağıtım zinciri internet ortamında ve sınırlar arasında gerçekleştirilmektedir. Örneğin İsviçre'deki bir tüketici bir Amerikan bankasına Kanada'daki bir bankaya ödeme yapması talimatını geçebilir. İşlemler bilgisayar ortamında ve oldukça hızlı bir şekilde yerine getirilmektedir. Havalelerdeki kur farkları veya benzeri engeller bilgisayarlar arasında sağlanan iletişimle aşılmakta, böylece ticari işlemler hayal edilmeyecek bir çabuklukta gerçekleştirilebilmektedir (EKİN, 1998, s.91).

1350. İnternetin Gelişimi ve Kavramsal Altyapı

13500. Tanım

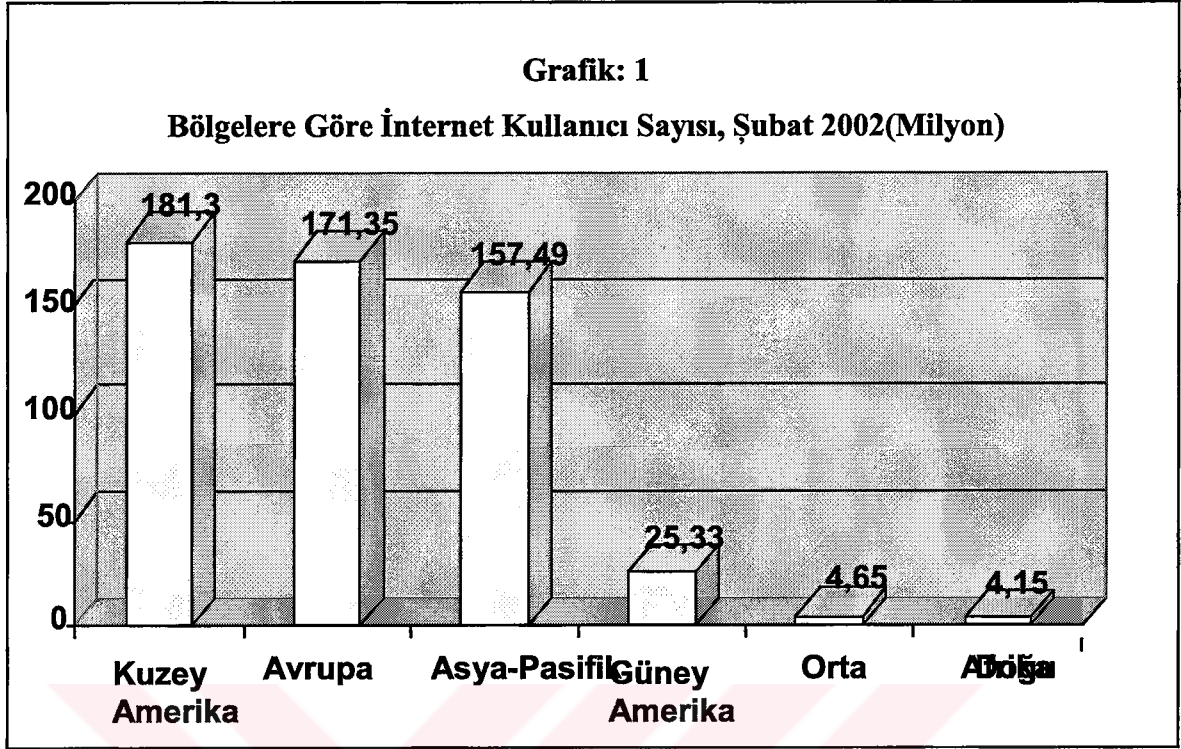
Kimilerine göre bir bilgi çöplüğü, kimilerine göre ise bir bilgi deposu olarak tanımlanan internet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında hızla büyüyen ve gelişen muazzam bir iletişim ağıdır. Bazı kaynaklarda internet, “ağların küresel ağı” (global network of networks) olarak tanımlanmaktadır (IŞIKLI, 2001, s.5). A.B.D. Yüksek Mahkemesi bir kararında interneti şöyle tarif etmiştir: “İnternet, birbiriyle bağlı bulunan bilgisayarlardan oluşan uluslararası bir ağdır. İnternet bireylerin dünya çapında haberleşmeleri için tamamen yeni ve benzeri bulunmayan bir ortamdır (ÇAK, 2002, s.3). Yani TCP/IP (Transmission Control Protocol/İnternet Protocol) uyumlu olması şartıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bilgisayar ağı internete katılabileceği gibi, haberleşme menzili elverdiği sürece uzaydaki bir bilgisayardan internete bağlanmak mümkündür. Bir sahibi, işleteni ve denetleyeni olmayan ve sadece birbirine bağlı olan bilgisayarlardan oluşan bu ortamda geliştirilen bazı özel protokollerle (TCP/IP) ortak bir

dil oluşturulmakta ve bu sayede çok çeşitli işlemler yapılabilmektedir. Örneğin kullanıcı herhangi bir yerde var olan bir bilgiye kolay, ucuz, hızlı ve güvenli bir şekilde ulaşabilmekte, diğer kullanıcılarla bağlantı kurarak bilgilerini birbiriyle paylaşabilmektedir.

Günümüzde “küresel toplum”un her katmanı tarafından çok çeşitli amaçlar için kullanılan internet üzerinden genelde yapılan faaliyetler şunlardır:

- 1.Kullanıcılar arası haberleşme, her türlü iletişim,
- 2.Çeşitli veri tabanlarına ve bilgi kaynaklarına ulaşma,
- 3.Film Müzik, ve konser gibi sanatsal yapımlara ulaşma,
- 4.Reklam ve propaganda yapabilme,
- 5.Elektronik ticaret yapabilme.

İnternetin sunmuş olduğu bu ve daha çok faaliyetten kolaylıkla yararlanmak ile kişisel milli gelir ve o ülkenin bilişim teknolojilerindeki gelişmelere ayak uydurması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çünkü internet ortamına girmek için gereken telefon hattı, PC (Personel Computer = Kişisel Bilgisayar), modem vb. araç gereçlere sahip olmak belirli bir gelir seviyesinde olmayı gerektiriyor. Hem bu araç gereçlerin daha ucuza temin edilebilmeleri bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere bağlıdır. Yapılan araştırmalara göre, hane halkı gelir seviyesinde yaşanan her bin dolarlık artış, bilgisayarlaşma oranının %7 artmasına neden olmaktadır (İNCE, 1999, s.4). Bundan dolayı internet kullanımı, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu ve bilişim teknolojileri açısından ilerlemiş ülkelerde daha yüksektir.

Kaynak: GÜNGÖR-EVREN, 2002, s.46

13501. İnternetin Tarihsel Gelişimi

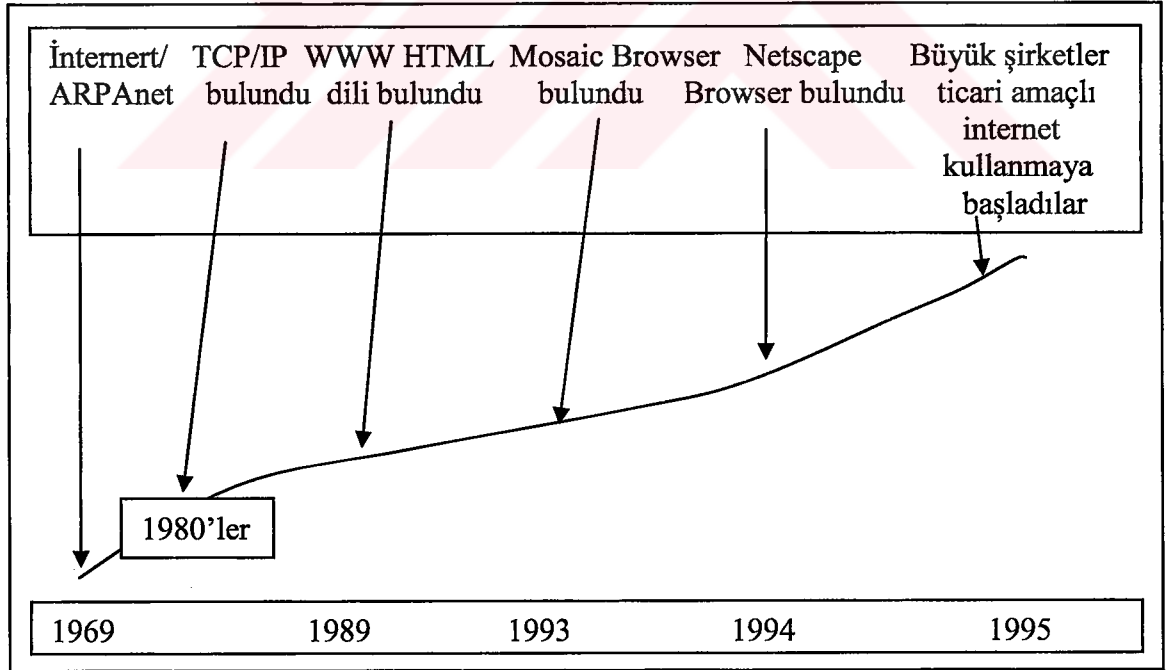
İnternet ilk olarak A.B.D.'de askeri amaçlı biri proje ile ortaya çıkmıştır. 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin ilk uydu Stupnik'i dünya yörüngesine sokmasından sonra A.B.D. soğuk savaş ortamının bir gereği olarak bu harekete karşılık vermek amacıyla bugünkü internetin altyapısının oluşmasına zemin hazırlayacak olan ARPA (Advanced Research Programs Agencys = İleri Araştırma Programları Kurumu)'yı 1969'da kurmuştur (ÇAK, 2002, s.7). ARPA, savaş sırasında veya savaştan önce mevcut haberleşme kanallarının kullanılmayacak kadar tahrip edilmesi halinde dahi, ulusal komuta merkezi olan başkanlıktan balistik füze üslerine gereken emrin verilmesini ve savaşın sevk ve idare edilmesini sağlayacak bir haberleşme sistemi oluşturmak için kurulmuştur (UZUNOĞLU, 2002, s.17). Yani herhangi bir bilgisayarın devre dışı kalması ağa bağlı diğer bilgisayarları etkilemeyecek ve iletişim devam edecektir. Ağ düzenleyen yada denetleyen herhangi bir merkez bulunmadığından sürekli ve kesintisiz bir iletişim mümkün olabilecektir (KIRÇOVA-ÖZTÜRK, 2000, s.5). Görüldüğü üzere ARPA'nın çıkış amacı savaşta sevk ve idarenin kesintisiz olarak sağlanmasıdır, yani stratejiktir. ARPA çerçevesinde oluşturulan ağın (network) adı da ARPANET olarak anılmaya başlandı. ARPANET, silahlı

kuvvetler ile birlikte, savunma sanayii müteahhitlerinin ve savunma konuları ile ilgili araştırmalar yapan üniversitelerin bilgisayar merkezlerini de içerecek biçimde yayılarak, geniş bir ağ kurulmasına imkan tanınmış oldu (ÇAK, 2002, s.7).

1986 yılında, A.B.D. Ulusal Bilim Vakfı (National Science Foundation - NSF) bugün bile internet için önemli bir iletişim servisi omurgası olan NSFNET'i kurdu (IŞIKLI, 2001, s.8). Bunun yanında JANET, NORDUNET gibi yeni ağlar da kullanıma açıldı. İlk olarak 1973 yılında birbirinden farklı ağların aralarında veri iletimi sağlayabilecekleri, ortak bir dil oluşturularak birleştirilmeleri kararlaştırıldı. Bu amaçla geliştirilen TCP/IP, 1980'lerde kullanılmaya başlandı.

İnternetin gelişmesinde önemli bir aşama ise www'in (world wide web) geliştirilmesi olmuştur. Www ile internet kullanımı ve kullanıcısı önemli derecede artmıştır. Zaman içerisinde bilginin sunulmasında ve paylaşılmasında getirdiği kolaylıklar nedeniyle, internet hızla ticari bir ağ olmaya başlamıştır.

Şekil: 1

İnternetin Tarihsel Gelişimi

Kaynak: İNCE, 1999, s.2

Günümüzde ticari işlemlerin de ağ üzerinden yapılabilmesinin etkisiyle internet kullanımı önemli bir noktaya gelmiştir. 1993 yılında 2 milyon internet kullanıcısı var iken 1996 yılında bu sayı 45 milyona, 2002 yılında ise 655 milyona ulaşmıştır. 2004 yılında ise bu sayının 950 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (TAŞ-KARACA, 2004, s.43). Aşağıda çeşitli bölgelerdeki internet kullanıcı sayıları ve yıllık değişimleri görülmektedir.

Tablo: 1

2000-2001 Yılları Arası İnternet Kullanıcı Sayıları ve Yıllık Değişimleri

Bölge Adı	2001(milyon)	2000(milyon)	Artış	% Değişim
Afrika	6.738	4.601	2.137.000	46.4
Latin Amerika/Karayipler	26.320	19.331	6.989	36.2
Kuzey Amerika	156.323	136.700	19.623	14.4
Asya	157.779	100.231	49.547	45.0
Avrupa	144.410	108.339	36.071	33.3
Okyanusya	8.505	7.635	870	11.4
Diğer Bölgeler	213	205	8	3.9
Tüm Dünya	500.074	384.837	115.237	29.9

Kaynak: İNALÖZ, 2003, s.13

13502. İnternetle İlgili Temel Kavramlar

135020. World Wide Web (www)

İnternet denilince ilk akla gelen www, yazı, resim, ses, film ve animasyon gibi çok çeşitli yapıdaki verilere yoğun ve etkileşimli bir şekilde ulaşmamızı sağlayan bir çoklu hiper ortam sistemidir. Burada *hypertext* adı verilen ve üzerindeki öğelere tıklatılarak birbirine bağlanabilen metinler kullanıcılara sunulmaktadır (KIRÇOVA-ÖZTÜRK, 2000, s.9-13). Yani her veri bir başka veriyi çağırabilmektedir. Kullanıcı bir dokümanın içinde bulunan bir kelimeyi tıklayarak aynı doküman içindeki bir başka yere veya fiziksel olarak farklı bir yerdeki farklı bir dokümana ulaşabilmektedir. Kullanıcı o dokümandaki işini bitirince geri dönüp kaldığı yerden devam etme imkanına sahiptir. Bu sistem bir kitap gibi düşünülebilir. Kitabı okurken bir sayfada başka bir sayfaya referans verilmesi durumunda referans verilen sayfayı okuyup kaldığımız yerden devam edebiliriz.

135021. İnternet Servis Sağlayıcıları (ISS)

Geniş anlamıyla internet hizmeti sunan herhangi bir oluşuma ISS denebilir. Bunlar internet sistemi içerisinde birinci derecede rol oynayan kurumlardır. Bu kurumlar telekomünikasyon kurumlarının sağladıkları altyapı üzerinden, kurumsal veya bireysel internet kullanıcılarının internete girmelerine olanak tanıyan aracı işletmelerdir. Bu doğrultuda çevirmeli internet hizmeti sunan bir işletmeciden Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (İnternational Telecommunication Union = ITU)'ne kadar internet hizmeti veren her kuruluş ISS olarak değerlendirilebilir. ISS'lerin kullanıcıya sattığı bu hizmet internet sektörünün perakende (retail) pazarını oluşturmaktadır (GÜNGÖR- EVREN, 2002, s.6-7).

135022. Server (Sunucu)

Server, belli bir kapasitesi olan ve diğer bilgisayarlara hizmet sağlayan bir bilgisayar veya programdır. Dijital bilgilerin saklandığı manyetik bir ortam olan server'in görevi, başka bir bilgisayara ya da manyetik ortama destek hizmeti sağlamaktır. ISS'ler, yerine getirdiği hizmetlerde server'ları kullanmaktadır. Örneğin aboneye herhangi bir e-mail geldiğinde ISS bunu önce temin ettiği server'da saklamakta, abone kendi bilgisayarını açıp posta kutusuna girdiğinde ise gelen mesajlarını okuyabilmektedir (ÇAK, 2002, s.9).

135023. Host

İnternet uygulamalarının elektronik ortamda iletilebilmesi için gerekli uç birim görevini gören her bilgisayara host, bu hizmetin sunulmasına ise hosting denir (GÜNGÖR-EVREN, 2002, s.8). ISS şirketleri de yaptıkları hosting işleminden ötürü de host olarak kabul edilmektedir. Örneğin ISS abonesine ait web sayfasını kendi bilgisayarında saklamakta ve bu sayfaya internette ulaşılmasına olanak tanımaktadır.

135024. Dosya Taşınması

Dosya taşınması protokolü (FTP=File Transfer Protocol) internete bağlı bir bilgisayardan diğerine (her iki yönde de) dosya aktarımı yapmak amacıyla geliştirilen bir

internet protokolü ve bu işi yapan ve bu işi yapan uygulama programlarına verilen genel addır (Ankara Ticaret Odası, 1999, s.38). İlk geliştirilen internet protokollerinden biri olan FTP ile kullanıcılar dünyanın herhangi bir yerindeki bilgisayardan kendi bilgisayarlarına dosya aktarabilmektedirler.

Sonuç olarak diğer araçlardan her biri ticaretin belli bir ayağında daha fazla kolaylık sağlarken, internet sanki bunların hepsini birleştirmiş, bir bütün olarak ticaretin her unsuruna hitap etmiştir.

Bunların yanında teknolojik gelişmeler taşınabilir sistemler olan mobil telefonlarını, Palmtop bilgisayarlarını, kablosuz bilgi aygıtlarını ve de dijital TV sistemlerini elektronik ticaretin araçları arasına sokmuştur. Fakat unutulmamalıdır ki elektronik teknolojilerindeki ilerlemelerle yeni araçlar çıkabilir ya da yukarıda sözü edilen araçların hepsi çok amaçlı tek bir makine üzerinde toplanabilir.

14. Elektronik Ticarete Taraflar

Elektronik ticaretin tarafları şöyle sıralanabilir:

- Alıcı
- Satıcı
- Üretici/imalatçı
- Bankalar
- Komisyoncular
- Sigorta şirketleri
- Nakliye şirketleri
- Özel sektör bilgi teknolojileri
- Sivil toplum örgütleri
- Üniversiteler
- Onay kurumları/elektronik noterler
- Dış ticaret müsteşarlığı
- Gümrük müsteşarlığı
- Diğer kamu kurumları

Yukarıdaki sıralama sözleşme hukuku çerçevesinde elektronik ticaretin sujeleri ile birlikte elektronik ticaret ile ilgili konularda kamusal görev üstlenen veya ilerde üstlenecek olan kurumları da kapsamaktadır.

15. Elektronik Ticaret Modelleri

Elektronik ticareti faaliyetlerin cereyan ediş şekline göre, ticaretin dayandığı ortamın özelliğine göre ve ticarete katılan taraflar yönünden sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür:

150. Faaliyetlerin Cereyan Ediş Şekline Göre

Genel olarak ticarete, ticarete konu olan ürünler fiziki bir yapısı ve varlığı olanla ve daha çok hizmet olarak kabul edilen yani fiziksel bir yapısı olmayanlar diye ikiye ayrılır. Fiziki bir yapıya sahip olan malların internet ortamında pazarlaması ve satışı yapılabildiği halde dağıtım için geleneksel yollara ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, giyecek eşyası, gıda maddeleri vb. fiziki mallar internet ortamında reklam edilebilir, satılabilir fakat bunların teslimi sadece geleneksel yollarla yapılabilir. Buna karşılık bazı mal ve hizmetlere ait satış ve teslimat dahil bütün ticari işlemler internet ortamında yapılabilmektedir. Bu tür mal ve hizmetlere “dijital mal ve hizmetler” denir. Bu tür dijital mallara örnek olarak, müzik cd’leri, kitap, dergi, gazete gibi yayınlar, çeşitli fotoğraf ve filmler gösterilebildiği gibi muhasebe, vergi, hukuk, mühendislik, mimarlık gibi çeşitli danışmanlık hizmetleri, finansal hizmetler ve eğitim hizmetleri de gösterilebilir.

İşte yukarıda ifade edildiği şekilde, malların sadece siparişinin elektronik şekilde yapılabildiği, fiziki tesliminde ise posta hizmeti veya ticari kuryeler gibi geleneksel yollara ihtiyaç duyulan elektronik ticaret yöntemine “dolaylı elektronik ticaret” denir.

Doğrudan elektronik ticaret yönteminde ise içeriği sayısallaştırılmış hizmetlerin (imaj, ses, metin, yazılım vb.) tanıtım, sipariş, satınalma, ödeme ve dağıtım ve de satış sonrası servis hizmetlerinin tümü internet üzerinden yapılabilmektedir ki bu şekildeki elektronik ticaret, ticarete bir devrimi simgelemektedir (ERSOY, 1999, s.41).

Dolaylı elektronik ticaretin etkinliği, posta sistemi, gümrük sistemi ve ulaşım sistemi gibi harici faktörlerin de etkinliğine bağımlıdır. Bu nedenle elektronik ticarete başarılı olmak isteyen ülkelerin, üzerinde özellikle durmaları gereken konulardan biri elektronik ticaretin kendine özgü altyapı mekanizması ve kuralların geliştirilmesi kadar; elektronik olarak siparişi yapılan malın teslimini sağlayacak posta, gümrükler ve ulaşım sisteminin fiziki şartları veya insan unsurundan kaynaklanan sorunlarını da gidermeleri olacaktır. Doğrudan elektronik ticarete ise coğrafi sınırların varlığı hiçbir şekilde hissedilmeyeceğinden tüm dünyayı kapsayan elektronik pazarın tüm potansiyelinin tam bir şekilde kullanılabilmesi imkanı sağlanabilmektedir (ARIKAN, 1999, s.135).

151. Ticaretin Dayandığı Ortamın zelliğine Göre

Elektronik ticaret, internet gibi aēık ağlar ile işletme iēi kapalı sistemler aracılığıyla gerēekleřmesine göre de bir sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Kapalı sistemler aracılığıyla yapılan elektronik ticaret geleneksel elektronik ticaret olarak adlandırılırken aēık ağlar ile yapılan elektronik ticaret ise internette elektronik ticaret olarak adlandırılmaktadır. Kapalı sistemlere ATM kartları kullanımı ve 1970'lerin başından itibaren firmalar tarafından uygulanan EDI rnek olarak verilebilir.

Kapalı ağlar üzerinden elektronik ticaretle internette elektronik ticaretin klasik özelliklerini şu şekilde karşılaştırabiliriz:

Tablo: 2

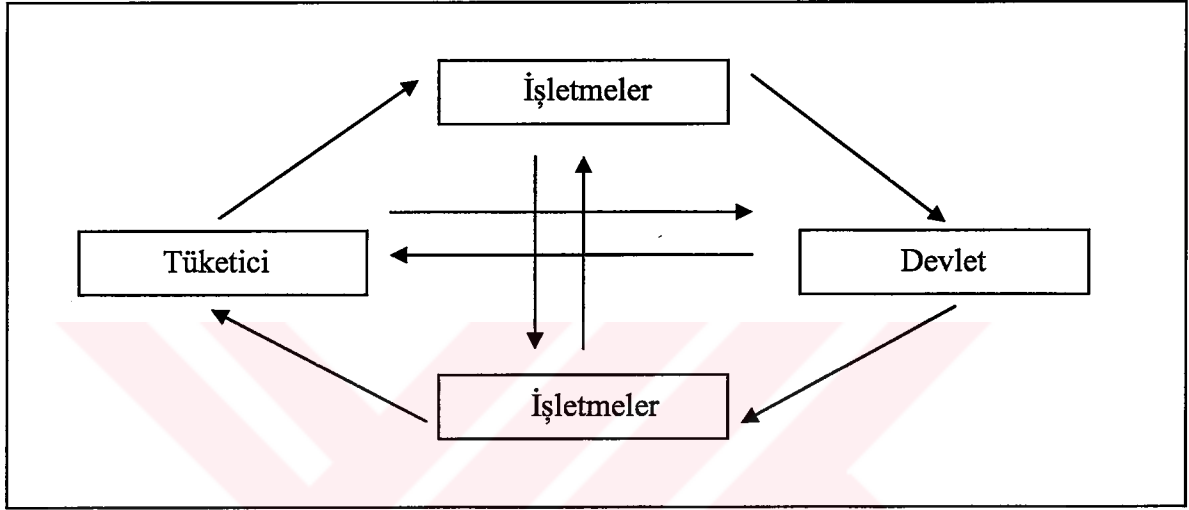
Geleneksel Elektronik Ticaret ve İnternette Elektronik Ticaret

GELENEKSEL E-TİCARET	İNTERNET'TE E-TİCARET
Firma-firma arasında	Dört düzeyde
Sanayiye özgü, kapalı topluluklar	Aēık Pazar, global lēek
Sınırlı sayıda katılımcı	Sınırsız sayıda katılımcı
Kapalı, zel networklar	Aēık, korunmayan networklar
Kim olduğu bilinen, güvenilir taraflar	Bilinen ve bilinmeyen taraflar
Networkların güvenilir olması	Güvenlik ve onaylama gereksinimi
Pazarı bir topluluk oluşturuyor	Network bir Pazar

Kaynak: ERSOY, 1999, s.41

152. Ticarete Katılan Taraflar Yönünden

Elektronik ticaret kullanılan teknolojiler ve uygulamalar benzer olmasına rağmen, ticarete katılan taraflar yönünden; işletmeler arasında, işletme-tüketici arasında, işletme-devlet arasında ve vatandaş-devlet arasında olmak üzere dört alt bölüme ayrılabilir. Bu taraflar arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde şemalanabilir:

Şekil:2

Taraflar Yönünden Elektronik Ticaret

1520. İşletmeler Arasında(İşletme Odaklı) Elektronik Ticaret

“Business to Business-B2B” denilen işletmeden işletmeye ya da şirketten şirkete elektronik ticarete amaç, otomasyonlandırılmış sistemlerin ortaklaşa iş yapılan birimlere entegrasyonu ile ürünlerin, hizmetlerin ve bilgilerin işletmeler arasında satışının, kullanımının ve paylaşımının sağlanmasıdır (ÇAK, 2002, s.39). EDI, Ürün Veri Değişimi (PDI), danışmanlık veri tabanları, talep üzerine bilgi verme gibi uygulamalar işletmeler arasında yapılan elektronik ticaret şekli için örnek gösterilebilir.

İnternet öncesinde firmalar arasındaki elektronik ticaret, özel veya katma değerli ağlar üzerinden EDI ile gerçekleştirilmiştir. Firmalar, iş ortakları ile arasındaki ticari bilgileri veya işlemleri, EDI formatına dönüşümünü sağlayan özel programlar kullanarak gerçekleştirmektedir. İnternet ile elektronik ticaretin firma-firma kategorisine altyapı

oluşturan EDI uygulamaları, web ortamına taşınarak maliyetler önemli ölçüde düşürülmüştür (SAYIN-FAZLIOĞLU, 2003, s.3-4).

Yıllardır süregelen geleneksel işletmeler arası elektronik ticaret, son yıllarda üç yönde biçimlenmektedir. Önce internet, www sayfalarının ve öbür ağların kullanımına dayalı bir genişleme oluyor; ikincisi, firma kendi iç işleyişini ya da işlerini, bir iç ağ ile görüyor, yani içsel ağ sistemi oluşturuyor; üçüncüsü de iç ağı, iş yaptığı öbür işletmelere bağlıyor ve böylece dışsal ağ düzeni kurulmuş oluyor. Dışsal ağ, zincirleme bir yapılanma ile, firma ile iş yapan ya da birlikte çalışan ikinci, üçüncü,.....kuşak işletmelere bağlanıyor. Bu üç biçimde ya da üç yönlü elektronik ticaretin, herbir bölümü firmanın örgütlenmesi, istihdam yapısı, ürün kalitesi ve buradan işlem maliyetleri üzerinde etkili oluyor (KEPENEK, 1999, s.59).

İşletmeler arası elektronik ticaret özellikle ABD’de yaygındır ve toplam elektronik ticaret cirosunun %90’ını oluşturmaktadır (BUYDENS, 2001, s.2). Gartner Group tarafından yapılan bir araştırma çerçevesinde, dünyada 1999 yılında 145 milyar dolar olan işletmeler arası elektronik ticaret işlem hacminin, 2004 yılında 7 trilyon dolar rakamını aşacağı tahmin edilmektedir (SAYIN-FAZLIOĞLU, 2003, s.5). Bu tür ticaretin yaygınlaşmasında; işlem masraflarının azalması, ürün veya hizmetlerin kalitesinin yükselmesi, işletmelerin rekabet sürecinde geri kalma kaygısı, birlikte iş yapılan firmaların iş yapma şartı olarak elektronik ticaret sistemlerine bağlanma mecburiyeti getirmesi gibi etkenlerin etkili olduğu söylenebilir (KEPENEK, 1999, s.60).

Aşağıda işletmeden işletmeye (B2B) elektronik ticaret rakamları görülmektedir:

Tablo: 3

B2B Elektronik Ticaret Rakamları(Milyar Dolar)

Bölge	1998	1999	2000	2001	2002
ABD	50	180	400	750	1700
Avrupa	40	60	180	450	1000
Japonya	20	40	50	190	400

Kaynak: <http://www.epaynews.com/statistics/transactions.html>, 2004

Tablo4’de çeşitli araştırma şirketlerinin 2004 yılına ait B2B tahminleri görülmektedir:

Tablo: 4

Araştırma Şirketlerinin 2004 Yılına Ait B2B Tahminleri

Şirketler	Toplam(Trilyon Dolar)
IDC	2,2
Forrester	2,7
Yankee	2,78
Gartner	3,95
AMR	5,7

Kaynak: <http://www.epaynews.com/statistics/transactions.html>, 2004

Ülkemizde de otomotiv, elektronik, beyaz eşya, bilgi teknolojileri vb. sektörlerde Ana sanayi-Yan Sanayi ve Ana Firma-Bayi/servis ağı arasındaki ticari işlemlerde, işletmeler arası elektronik ticaret uygulamalarının hızla arttığı görülmektedir (UZUNOĞLU, 2002, s.39).

1521. İşletmeden Tüketicie (Tüketici Odaklı) Elektronik Ticaret

“Business to Consumer-B2C” olarak adlandırılan nihai tüketiciye yönelik bu ticaret şeklinin boyutu, ürünün sipariş edilmesi, ürün bilgisinin paylaşılması, müşteri bilgilerinin sağlanması, ortak ürün geliştirilmesi ve müşteri hizmetlerinin sunulması gibi işletme ve müşteri arasındaki etkileşimlerin tümünü kapsamaktadır. İşletmeden tüketiciye yönelik elektronik ticaret perakendeciliğe benzemekte ve önemli girişimcilik fırsatları sunmaktadır. Özellikle uzak mesafelerin engel olmaktan çıkmasıyla (coğrafi ve fiziksel sınırların ortadan kalkmasıyla) küçük girişimci işletmelerin küresel düzeyde iş yapabilmeleri mümkün olabilmektedir (GÜLEŞ-ÇELEBİ, 2002, s.466).

Firmalar, internette showroom, sanal mağaza uygulamaları ile bilgisayardan otomobile, sakızdan kitaba birçok ürünün satışını hiçbir aracı olmadan doğrudan tüketiciye yapabilmektedirler. Günde 24 saat haftada 7 gün açık olan bu sanal mağazaları açma ve işletme maliyeti o kadar düşmüştür ki artık günümüzde KOBİ (küçük ve orta boydaki işletme)’ler dahi kolaylıkla bu işi yapabilmektedirler. Bu yüzden işletmeden tüketiciye

elektronik ticaret şekli hızla büyümektedir. Bu büyüme ise daha çok eğlence, seyahat, habercilik, finans hizmetleri ve e-posta gibi nesnel olmayan hizmetlerde gerçekleşmektedir.

İşletmeden tüketiciye elektronik ticaret, genel olarak elektronik ticaretin beşte birini, işletmeden işletmeye elektronik ticaretin ise onda birini oluşturmaktadır (ÇAK, 2002, s.40). Gartner Group'un araştırmalarına göre 1998'de 11.2 milyar dolar olan B2C ticaret pazarı 1999 yılında 25 milyar dolar, 2000 yılında ise 31.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında ise işlem hacminin 1 trilyon doları aşacağı beklenmektedir. Aynı çalışmada firma-müşteri elektronik ticaret kategorisindeki internet üzerinden gerçekleştirilen satışların %37'sini kitap, %21'ini bilgisayar/donanım/yazılım, %20'sini cd/dvd/kaset, %17'sini ise giyim eşyasının oluşturduğuna değinilmiştir (UZUNOĞLU, 2002, s.41).

Aşağıda B2C elektronik ticaret rakamları görülmektedir:

Tablo: 5
B2C Elektronik Ticaret Rakamları (Milyar Dolar)

Bölge	1999	2000	2001	2002	2003
ABD	75	150	250	400	750
Avrupa	25	30	40	50	60
Japonya	25	30	50	75	250

Kaynak: <http://www.epaynews.com/statistics/transactions.html>, 2004

Tabloda Japonya'daki gelişme dikkat çekmektedir. Öte yandan B2C ticaretindeki rakamların düşük olduğu görülmektedir. B2C ticaretinin B2B ticaretine oranla düşük olmasının birkaç sebebi vardır. Bunların başında tüketicilerin ulaşım maliyetinin yüksek olması sebebiyle PC'yi yeterli derecede kullanamaması ve de buna paralel olarak bireylerin elektronik ticaretten alacakları faydadan bihaber oluşlarıdır. Bunların yanında kullanıcıların internet üzerindeki güvenlik sistemlerinden duydukları kuşku önemli bir yer işgal etmektedir.

1522. İşletme ile Devlet Arasındaki Elektronik Ticaret

İşletmelerin internet ortamında devlet idareleri ile olan ilişkileri yaygın olmamakla birlikte, bu ilişkinin yakın bir gelecekte yaygınlaşıp etkinlik kazanacağı tahmin edilmektedir.

Elektronik ortamda vergilendirme, istatistik bilgiler ve çeşitli izinlerin elektronik ortamda verilmesi, izlenmesi, denetlenmesi ve düzenlenmesi, sosyal güvenlik hizmetleri, elektronik imza, şifreleme, elektronik noter, onay kurumu, elektronik ticarete kullanılacak standartlar, elektronik gümrükleme, sigortacılık, kamu ihalelerinin elektronik ortamda duyurulması ve işletmelerin elektronik ortamda teklif vermeleri, elektronik ortamda hukuki ve cezai sorumluluğun düzenlenmesi gibi birçok konu bu kapsamdadır (CANPOLAT, 2001, s.12).

1523. Vatandaş ile Devlet Arasındaki Elektronik Ticaret

Vatandaş ile devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerin elektronik ortamda görülmesini ifade eden ve günümüzde “Elektronik Devlet” ya da kısaca “e-devlet” olarak adlandırılan bu şeklin yaygın örnekleri olmamakla birlikte ehliyet, pasaport başvuruları, sosyal güvenlik primleri ile vergi ödemeleri gibi uygulamalar buna örnek olarak gösterilebilir.

ABD’de “Online Government” kavramı yasalara girmiş durumdadır (ERSOY, 1999, s.40). Birçok eyalette, vergilerin internet aracılığı ile ödenebilmesi, bazı eyaletlerinde ise avukatların internet aracılığı ile dava açabilmelerine imkan tanıyan düzenlemeler yapılmıştır (UZUNOĞLU, 2002, s.42). 2002 yılına kadar tüm okul ve kütüphanelerin internet bağlantılarını sağlamayı planlayan İngiltere hükümeti de 2005 yılında tüm kamu hizmetlerinin elektronik ortamda yapılabileceğini ve elektronik devlete geçişin tamamlanacağını duyurmuştur (SAYIN-FAZLIOĞLU, 2003, s.2).

Ülkemizde de e-devlet yolunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Elektronik ortamda beyanname vermenin yasalarımıza girmesi bu konuda önemli bir adımdır.

16. Elektronik Ticarete Ödeme Araçları

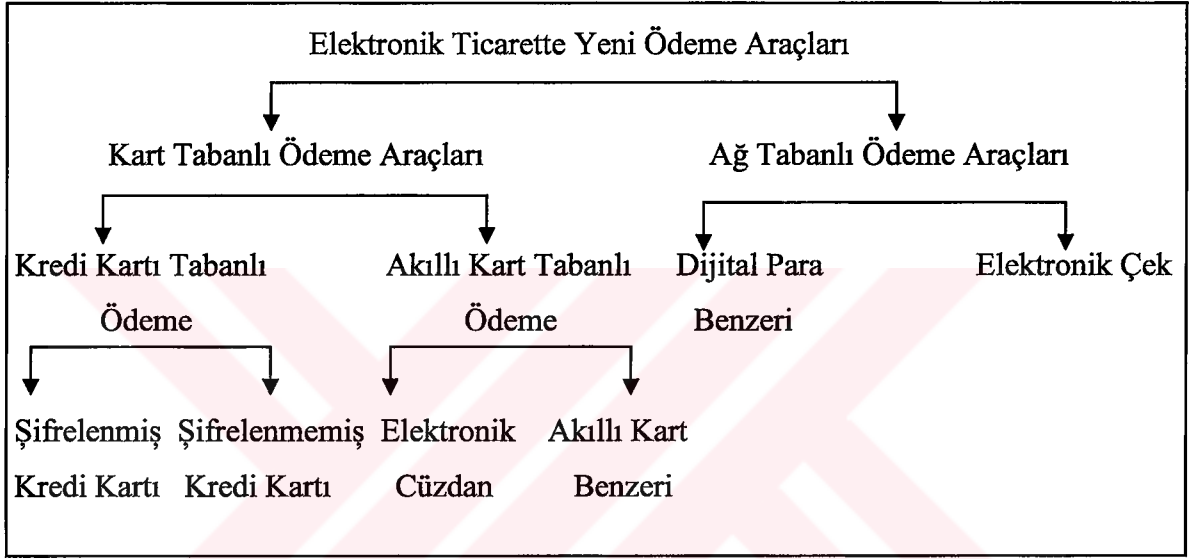
Elektronik ticaretin gelişmesi, bu ticarete uygun güvenli bir ödeme sisteminin oluşturulması ile yakından ilgilidir. Bilindiği gibi bu yeni ticarete işlemler online olarak gerçekleştirilmekte ve de fiziki anlamda bir değişim alışveriş esnasında olmamaktadır. Bu ise beraberinde mevcut ödeme alışkanlıklarında önemli derecede değişiklik yapabilecek yeni ödeme araçlarını gündeme getirmiştir. Yeni teknolojiler sayesinde, internet üzerinde, malların ve hizmetlerin bedellerini ödemek mümkün hale gelmektedir. Halihazırda elektronik ticarete ödeme aracı olarak daha çok kredi kartları kullanılmaktadır. Kredi kartlarının kullanımının yaygınlaşması, tüketicilere diğer teknolojik araçların kullanımının öğrenilmesinde büyük kolaylık sağlayacaktır.

Elektronik ticarete ödemelerde kullanılacak ödeme araçları üzerinde, yurt içinde ve dışında önemli çalışmaların olduğu bilinmektedir.

ABD, Maliye Bakanlığı vasıtasıyla gelişmekte olan elektronik ödeme sistemlerinin global düzeyde uygulanması için, uluslararası arenada diğer hükümetlerle birlikte çalışmaktadır. Elektronik bankacılık ve ödemelerin önemli boyutları üzerinde bazı organizasyonlar da halen çalışmaktadır. Onların analizleri, elektronik ödeme sistemlerinin global ticareti ve bankacılığı nasıl etkileyeceğini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. G7 Devlet Başkanlarının Lyon Zirvesinde yayımladıkları Ekonomik Bildiride yeni, sofistike perakende elektronik ödeme sistemlerinin uygulamasına yönelik, bir işbirliği içinde çağrıda bulunulmuştur. Bunun yanında G10 Parlamenterleri (yasaları uygulayan otoritelere de danışarak) Maliye Bakanlıkları ve Merkez Bankalarının temsilcilerinden oluşan bir Çalışma Grubu oluşturmuştur. Çalışma Grubuna ABD Maliye Bakanlığında bir temsilci başkanlık etmiştir ve bu temsilci, G10 ülkeleri arasında ortak politika hedeflerinin belirlenmesi ve elektronik ticarete başlanması için ulusal yaklaşımların analizine yönelik bir rapor hazırlanması için görevlendirilmiştir (CLINTON-GORE, 2000, s.12).

Yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan yeni ödeme araçlarının sınıflandırılması bakımından farklı yaklaşımların olmasıyla birlikte bu araçları temelde iki grup halinde incelemek mümkündür. Bunlar: kart tabanlı (prepared card based) ve yazılım tabanlı

(prepered software based) elektronik paradır. Kart tabanlı elektronik para, ürünleri üzerinde manyetik bir bant ya da mikroçip bulunan bir plastik karttır. Yazılım tabanlı elektronik para ürünleri ise, ağa bağlı bir bilgisayara yüklenen bir yazılım yoluyla bu bilgisayarların belleğinde belirli miktarda paranın sanal olarak saklanmasıdır (AKYAZI, 1999, s.4-5). Genel olarak yapılan bu gruplandırmanın daha geniş bir ifadesini şematik olarak aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

Şekil:3

Elektronik Ticarete Ödeme Araçları

Kaynak: UZUNOĞLU, 2002, s.50

Aşağıda elektronik ticaret için kullanılabilecek mevcut ve geliştirilmeye çalışılan ödeme araçları ele alınmıştır:

160. Kredi Kartı

Elektronik ticaret yaparken en çok kullanılan ödeme aracı olan kredi kartı, geleneksel doğrudan pazarlama yöntemlerinde kullanılan ödeme şeklinin bir uzantısıdır. Bu yöntemde, ilgili web sayfalarında yer alan sipariş formunda beğenilen mal veya hizmetin siparişi verilmekte ve müşteri tarafından değişik yöntemlerle belirtilen kredi kartı numarasına bağlı hesaptan mal yada hizmetin bedeli alınarak alışveriş tamamlanmaktadır.

Alışverişte kredi kartı numarasının satıcıya verilmesi aşamasında değişik yöntemler uygulanmaktadır. Aşağıda bunlar kısaca ele alınmıştır:

1600. Telefonla Kredi Kartı Bilgilerinin Verilmesi

Alıcı, kredi kartı bilgilerini internet ortamında göndermek istemediğinde, almak istediği mal yada hizmetin siparişini internet üzerinden vermekte ve sonra ilgili şirketin satış temsilcilerine telefonla kredi kartı bilgilerini aktarmaktadır. Satış temsilcisi alıcının ilettiği bu bilgileri kontrol edip kredi kartı hesabından gerekli tahsilatı yaptıktan sonra alıcının daha önce web sayfasındaki sipariş formunda vermiş olduğu adrese mal yada hizmeti teslim etmektedir.

1601. Kredi Kartı Bilgilerinin İnternet Üzerinden Şifresiz Olarak Gönderilmesi

Burada alıcı, kredi kartı dahil tüm bilgilerini, almak istediği mal ve hizmeti ve miktarını internet ortamında web sayfasındaki ilgili formu doldurarak satıcıya göndermektedir. Satıcı tüm bu bilgileri kendi server'ında tutar. Ödemenin yapılması için gereken onay alındıktan sonra mal veya hizmet teslimi yapıp alışveriş süreci sonlandırılır.

Bu yöntemde alış ve satış işleminin tamamlanması için satıcıda bir web server'ı ve GCI script'nin bulunması yeterlidir. Alıcının kredi kartı ve kişisel bilgileri internet üzerinden şifresiz (unencrypted) olarak gönderildiğinden dolayı, söz konusu bilgilerin internet işlemlerini takip eden üçüncü şahıslar tarafından çalınması sistemin olumsuz tarafıdır (UZUNOĞLU, 2002, s.52).

1602. Kredi Kartı Bilgilerinin İnternet Üzerinden Şifreli Olarak Gönderilmesi

Alıcıların, satıcılara internet ortamına gönderdiği bilgilerin kötü niyetli üçüncü kişiler tarafından çalınmasını önlemek amacıyla bu bilgilerin şifreli olarak gönderilmesine olanak sağlayan yeni yazılımlar ve teknolojiler geliştirilmiştir. SSL ve SET denilen bu yöntemlerle internet alışverişinin güvenliği sağlanmaktadır.

SSL (Secure Sockets Layer: Güvenli Soket Katmanı), ağ üzerindeki web uygulamalarında güvenliğin ve gizliliğin sağlanması amacıyla “netscape” firması tarafından geliştirilmiş bir güvenlik protokolüdür. SSL, gönderilen bilginin sadece doğru adreste deşifre edilmesini sağlar. Bilgi gönderilmeden önce otomatik olarak şifrelenmekte ve sadece doğru alıcı tarafından deşifre edilebilmektedir. Bilgiyi alan ve gönderen taraflar arasında doğrulama yapılarak işlemin ve bilginin gizliliği korunmuş olmaktadır (ÇAK, 2002, s.55).

Verilerin güvenli bir biçimde ulaştırılmasında kullanılan şifreleme yönteminde 40 bit ve 128 bit şifreleme kullanılmaktadır. Kötü niyetli bir kişinin 128 bitlik şifreyi çözebilmesi için 1 milyon dolarlık yatırım yaptıktan sonra 67 yıl gibi uzun bir zaman harcaması gerekir (UZUNOĞLU, 2002, s.53). Bu da SSL'nin ne kadar güvenli olduğunu göstermektedir.

SSL sisteminde alıcı tarafından gönderilen şifrelenmiş gizli bilgilerin satıcının bilgisayarında güvenli bir şekilde saklanması gerekmektedir. Aksi takdirde kötü niyetli üçüncü kişilerce deşifre edilme imkanı doğmaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için ikinci ve daha güvenli bir sistem olan SET sistemi (Secure Electronic Transaction: Güvenli Elektronik İşlem) geliştirilmiştir.

SET, internet üzerinden güvenli bilgi aktarımını sağlayan, Visa, Mastercard, Microsoft, Netcape, GTE, IBM, SAIC, Terisa Systems ve Verisign'in olduğu bir konsorsiyum tarafından geliştirilmiştir (e-ticaret.garanti .com.tr/SET.htm, 2003, s.1). Bu sistemde kredi kartı bilgileri yerine sertifika olarak nitelendirilen dijital bir bilgi, veri hatları ve firma sunucusu ortamları üzerinde dolaşmaktadır. Alıcı, elektronik ortamda alışveriş yaparken kredi kartı bilgileri yerine bankanın kendisine vermiş olduğu sertifikayı kullanmakta, alışveriş alıcı tarafından kabul edildiğinde de ödeme yapılmaktadır (AKYAZI, 1999, s.7).

1603. Ödemelerde Üçüncü Bir Aracının Kullanılması

İnternetle birlikte elektronik ticaretin hızla genişlemesi ve bu kanal üzerinden mal ve hizmet satan kişi ve kurumların çok sayıda olması; bu yolla mal ve hizmet satın almak isteyen alıcıları kişisel bilgilerini hiç tanımadıkları bu kişilere teslim etme noktasında tedirgin etmektedir. Çünkü satıcılar tarafından bu bilgiler başka amaçla da kullanılabilir.

Bu durum elektronik ticaretin gelişimi için önemli bir problemdir. Bunun halli için ise kredi kartı işlemlerini hem alıcı hem de satıcının tanıdığı üçüncü bir aracı kuruma yaptırılması fikri ortaya atılmıştır.

Günümüzde CyberCash Inc., bu tür işlemleri yapan şirketlerden birisidir. Cyber Cash aracılığı ile yapılan kredi kartı ödeme işlemleri şu şekilde gerçekleşmektedir: Alıcı, satın almak istediği mal ve hizmete ilişkin olarak ilgili internet sayfasında yer alan forma kredi kartı ve kişisel bilgilerini doldurduktan sonra işlemi onaylar. Söz konusu bilgiler satıcının server'ında CyberCash yazılımı aracılığıyla doğrudan CyberCash Inc.'nin server'ına gönderilir bu durumda satıcının hiçbir şekilde alıcının kredi kartı bilgilerine ulaşması mümkün değildir. CyberCash Inc. alıcının satın aldığı mal ve hizmet bedeli ile ilgili olarak alıcının bankasından kredi kartı limitini kontrol eder ve söz konusu mal alım satım bedelinin alıcının hesabından satıcıya ödenmesi için onay ister. Onay alındıktan sonra CyberCash Inc. durumu satıcıya bildirir ve satıcı malı alıcıya teslim eder (UZUNOĞLU, 2002, s.55).

161. Bankamatikler

Bankamatikler, diğer bir deyişle otomatik vezne makineleri, kullanılmaya başlandığı ilk yıllarda sadece para çekme hizmeti veriyordu. Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda artık ATM'lerden para yatırma ve çekme dışında birçok bankacılık işlemi için yararlanır hale gelindi. Günümüzde ATM'lerde hesaba para yatırılabilir ve hesaplar arası fon transferinde bulunulabilir, bunun yanında çek defteri alınabilir, seyahat çekleri çıkarılabilir ve de belli bir miktara kadar kredi çekilebilir.

162. Elektronik Fon Transferi (EFT) İçin Satış Noktası Terminalleri

Otomatik makineler aracılığıyla fon transferini içeren sitemlerin evrimindeki aşamalardan birisi de satış noktalarından elektronik fon transferidir. Bu sistemde, satış noktalarında yapılan ödemelerde bir kart vasıtasıyla çalışan terminallerin kullanımı yoluyla kullanıcıların kendi banka hesaplarından satıcının banka hesabına parayı aktarması fikri temel teşkil eder.

Bu sistemde işyeri ile banka arasında bilgisayar bağlantısı kurulmaktadır. İşlemler kağıt yada belge kullanılmadan gerçekleştirilmektedir (ÇAK, 2002, s.49). EFT işlemlerinin en ilginç özelliği, ödemenin geri dönülemez niteliğidir. İkinci özelliği, ödemenin ancak EFT merkezinde işleme alındıktan sonra kesinleşeceği durumudur. Üçüncü özelliği sistemde ödeme mesajı gönderilerek yalnız alacaklandırma yapılabilmesidir. Son özelliği ise mutabakata dayanan bir sistem olmasıdır (UZUNOĞLU, 2002, s.56).

Finans sektöründe gerçekleştirilen elektronik ticaret uygulamalarından olan EFT işlemleri, ayrıca piyasadaki nakit sıkıntısını aşmakta önemli bir rol oynamaktadır. EFT yoluyla bankalar işlemlerini elektronik ortamda takip ederken, etkin fon yönetimini sağlamaktadırlar. Ülkemizde gerçekleştirilen EFT işlemlerinin büyük bir kısmı TCMB'de kurulan piyasa işlemlerinden oluşmaktadır. Bu sistemde; para piyasası işlemleri, açık piyasa işlemleri, menkul kıymet piyasaları işlemleri, döviz ve efektif piyasa işlemleri, döviz devirleri, bankalar arası fon transferi ve diğer işlemler yapılabilmektedir (UZUNOĞLU, 2002, s.56).

163. Elektronik Para

İnternet ortamında gerçekleştirilecek olan alışverişlerde kullanılan ödeme biçimlerinin daha kolay, daha hızlı, daha güvenli ve daha basit bir şekilde yapılmasına olanak tanınması amacıyla, elektronik para denilen bir sistem geliştirilmiştir.

Elektronik para, kullanıcıların bilgisayarının sabit diskinde kullanıcı adına bulunan ve kullanıcının internet ortamında yaptığı alışverişlerde harcayabileceği paradır. Kullanıcı harcama yaptıkça harcadığı miktar toplamdan düşülür (BASER-SÜTBAS, 2002, s.9). Bu sisteme göre müşteri, bankadaki parası karşılığında, internet üzerinde yapacağı alışverişlerde kullanmak üzere elektronik para birimi satın alabilmektedir. Dolar, Euro yada Frank gibi para birimleri karşılığında alınabilen bu internet parası, modem aracılığıyla bilgisayara yüklenmektedir. Yüklenen her bir elektronik paranın normal hayatta olduğu gibi bir seri numarası vardır. Bu sahte para kullanımının önlenmesi için önemlidir. Kişi internette bir alışveriş karşılığında ödeme yapmak istediğinde belli seri numaralı elektronik numaralar kişinin bilgisayarından silinir ve alışveriş yaptığı yerin bilgisayarına geçilir.

Böylece fiziksel olarak alışageldiğimiz dışında para dolaşımı sanal ortamda gerçekleşmiş oluyor.

Elektronik para, çalışma mantığı ile bir şirketin verdiği hizmete karşılık olarak yapılacak ödemelerin gerçekleşmesi için tüketiciye verdiği telefon kartı vb. araçlara benzetilmekle birlikte (ÇAK, 2002, s.50) daha çok günlük hayatta kullanılan mağaza çeklerinin internet ortamındaki karşılığı olarak değerlendirilebilir (UZUNOĞLU, 2002, s.57). Çünkü elektronik paranın amacı örneğin telefon kartı gibi tek işlemle ilgili ödeme yapmak değil her türlü ödemenin yapılabilmesidir.

Elektronik para, gün boyunca yapılan işlemler sırasında gecikmiş veya hatalı ödemeler nedeniyle doğabilecek finansal risklerin minimuma inmesini sağlar. Çok çeşitli ödeme olanakları sağlaması tüketicilerin daha çok alışveriş yapmasına yardım ederken; ödemelerin zamanında yapılması, firmalara alacaklarını kolay tahsil edebilme imkanı vermektedir (ÇEŞMECİOĞLU, 2001, s.15). Öte yandan gelişmiş G10 ülkelerinin elektronik para hakkında hazırlamış olduğu raporlarda yer alan ve bir çok ekonomistin birleştikleri en önemli tehlike, ödemelerin yüzyüze yapılmamasından dolayı e-para kullanımının vergi kaçırmayı kolaylaştırabileceğidir. Bunun yanında ülkelerin farklı gümrük uygulamaları veya ülkelerarasında uygulanan farklı elektronik para araçları gümrük işlemlerinde problem oluşturacaktır. Öte yanda sistemin elektrik kesintisi, hat yetersizliği vb. eksiklikler nedeniyle çalışmaması veya geçici olarak çökmesi de ödemelerin istenildiği zaman yapılamamasına neden olur.

Bütün bunlara rağmen özellikle gelişmiş ülkelerde e-para uygulamaları hızla yaygınlaşmaktadır. Örneğin Kanada'da Mondex Kanada, Visa nakit ve Exact adlarını taşıyan elektronik para araçları kullanılmaktadır. Fransa'da Globe On Line adlı bir elektronik alışveriş merkezi, bu mağazadan alınan her türlü ürün için banka kartları ile geleneksel ödeme araçları kullanılarak ödeme yapılabilmesine imkan verdiği gibi sisteme üyelik sırasında açılan sanal bir elektronik kasa yoluyla da ödeme yapılabilmesini sağlamaktadır. Türkiye'de ise e-para uygulaması henüz deneme aşamasındadır. Bunlarda bir tanesi Akbank'ın Boğaziçi ve O.D.T.Ü. üniversitelerinde denmeye soktuğu parakart adlı elektronik para uygulamasıdır (ÇAK, 2002, s.54).

164. Akıllı (Smart) Kart

Akıllı kart, kart temelli bir ödeme aracı olup, kredi kartlarında bulunan magnetik şeritler yerine özel mikro çipi bulunan plastik bir banka kartıdır. Bu çip sayesinde plastik bir karta elektronik para da dahil olmak üzere her türlü bilginin yüklenmesi mümkün olmaktadır. Bu plastik kartlara akıllı kart denmesinin sebebi standart bir manyetik karttan 100 kat daha fazla bilgiyi depolama ve bu bilgileri işleme yeteneğine sahip olmasıdır (ERDEM-EFİLOĞLU, 2003, s.12). Para yüklenen bir akıllı kart ile mal ve hizmet alınması durumunda, karta yüklenen parasal miktar azalmaktadır. Karttaki miktar bittiğinde ise kart yeniden doldurulabilmektedir. Akıllı kartlar çoğunlukla kapalı sistemlerde belirli satın almalar için kullanılmaktadır. Kartın en önemli özelliği, kişinin bütün kişisel bilgilerini her zaman ve her yerde yanında bulundurma imkanı vermesidir. Bu özellikleri ile çok değişik alanlarda kullanılması mümkün olmaktadır. Akıllı kartların en önemli özelliklerinden biri de nakit tutma maliyetlerini önemli oranda azaltması ve işlem hızını artırmasıdır (UZUNOĞLU, 2002, s.59).

Akıllı kart kullanımında önümüzdeki yıllarda bir patlama beklenilmektedir. Önümüzdeki 4-5 yıl içinde gerek dünya da gerekse Türkiye’de akıllı kartın günlük yaşantımızın önemli bir parçası olacağı söylenebilir. Öyle ki Türkiye’de şimdiden sağlık ve bazı tatil köylerinde bu kartın kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Aquapark Dedeman, akıllı kart kullanan tatil köylerinden birisidir. Müşteriler burada tüm ödemelerini akıllı kart ile yapma imkanına sahiptir (AKYAZI, 1999, s.6).

165. Elektronik Çek

Elektronik ticarete nakit para ödemek istemeyenler için klasik ticarete kullanılan çekin sanal bir karşılığı olarak oluşturulan elektronik çekler ile gerçek çek mekanizması arasında hiçbir fark yoktur. Elektronik çekte tıpkı klasik çekte olduğu gibi ödeyenin adı, bankanın adı ve çekin miktarı gibi bilgiler bulunmaktadır. Fakat burada gerçek çeklerden farklı olarak dijital bir imza kullanılmaktadır. Bilindiği gibi dijital imza bir ağ üzerinde yapılan işlemlerde güvenliği sağlamak amacıyla oluşturulan ve iki anahtar şifreden oluşmuş bir şifreleme sistemidir. Burada şifrelenmiş bilgiler ancak bu anahtarlarla açılabilir. Böylece yapılan ödemeler ve anlaşmalar korunmuş olmaktadır.

Elektronik çek, elektronik ticaret gerçekleştiren sitelerin ödemeleri çek olarak kabul etmeleri ve işleyebilmelerini sağlayan bir ödeme sistemidir. Elektronik çek, ABD’de Financial Services Technology Consortium (www.fstc.org) tarafından SDML, Signed Document Markup Language, adı verilen bir işaretleme dili kullanılarak geliştirilmiştir. Elektronik çek sisteminde ödemeler, kredi kartı olmadan banka hesabı bilgilerinin gerekli olanlarının elektronik ticaret sitesine girilmesi yoluyla yapılır. Kullanıcı bir anlamda ticaret sitesine çek keserek ödeme yapmış olur. Bankadaki sistemler yapılan transferleri her gün temizleyerek bahsedilen hesapta alışverişin tamamlanması için gerekli şartların yeterli olup olmadığını kontrol ederler ve bu durumdan ilgili elektronik ticaret sitesini şifreli bir şekilde haberdar ederler. Bu işlemler takas merkezi olarak adlandırılan finansal kurumlar tarafından da yürütülebilir (ERDEM-EFİLOĞLU, 2003, s.11). Kullanılması kolay bir sistem olmakla birlikte daha yaygın kullanımı için gerekli sistemlerin finans sektörü tarafından kabul görmesi gereklidir. Bu hizmet ülkemizde herhangi bir kuruluş tarafından henüz uygulamaya konulmamıştır (BASER-SÜTBAS, 2002, s.10).

166. Elektronik Cüzdan

Elektronik cüzdanlar (e-wallet, e-cüzdan), internet üzerinden alışveriş alanında kullanılmak üzere geliştirilmiş yazılımdır. E-cüzdan yazılımları kullanıcının bilgisayarına yüklendikten sonra gerekli bilgiler bir kereye özgü olarak tanımlanır ve böylece daha sonra internet ortamında gereken her işlem için bu bilgilerin tekrarlanması gerekmez. Kullanıcı e-cüzdanı kendi bilgisayarından kullanabileceği gibi üretici firmanın web sitesi aracılığı ile de işlemlerini gerçekleştirebilir. E-cüzdan yazılımlarını üreten bankalar, finansal işlemlerin doğruluğu için kullanıcıların banka kartları bilgileri ile iletişim halinde çalışmaktadırlar. Visa Card desteği ile kullanılan Visa Card (www.visa.com) ve Bank One (www.bankone.com) kullanıcılarına yönelik olarak geliştirilen Bankone wallet, capitol One (www.capitolone.com) tarafından geliştirilen MyOne wallet ve MBNA America Bank (www.mbna.com) tarafından geliştirilen MBNA wallet yazılımları dünyadaki e-cüzdan uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir (ERDEM-EFİLOĞLU, 2003, s.12).

17. Elektronik Ticaretin Etkileri

Yeni olmasına rağmen getirdiği olanaklarla tüm dünyada bütün dikkatleri üzerine toplayan ve hızla gelişme trendini yükselten elektronik ticaret toplumun her kesiminde etkisini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır. Elektronik ticaretle toplumun alışkanlıkları, devlet yönetimi ekonomik ilişkiler vb. alanlarda önemli değişiklikler olmuş, yeni yapılar, yeni ilişkiler ve aslında elektronik toplum olarak nitelendirebileceğimiz yeni bir toplum ortaya çıkmıştır. Bu nedenle diyebiliriz ki; elektronik ticaret, özü itibariyle ekonomik bir olgu olarak görülse de en az ekonomik alandaki kadar sosyal ve kültürel alanlarda da önemli etkiler oluşturmaktadır.

170. Elektronik Ticaretin Ekonomik Etkileri

Elektronik ticaretin hem mikro hem de makro ekonomik alanlarda etkisi olduğu söylenebilir. Mikro ekonomik alandaki bazı etkileri arasında işletmeler üzerindeki etkileri, tüketiciler üzerindeki etkileri, piyasa yapısı üzerindeki etkileri sayılabilirken; makro ekonomik etkileri arasında istihdam üzerindeki etkileri, kalkınma ve gelir dağılımı üzerindeki etkileri belirtilebilir.

1700. İşletmeler Üzerindeki Etkileri

Elektronik ticaretle birlikte işletmeler iş süreçlerinin yeniden yapılandırılması yoluna gideceklerdir. Çünkü burada üretimden dağıtıma kadar değer oluşturan zincirin tüm halkaları, sanal bir ortamda yönetilmektedir.

Elektronik ticaret özellikle firmaların dikey yapılanma boyutlarını etkilemektedir. Böylece yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin elverişliliği değişik sektörlerde kullanımda yeni düzenlemeleri gündeme getirmektedir. Örneğin finans hizmetlerinde internet yoluyla elektronik ticaret online bilgi hizmetleri yoluyla finans pazarları konusunda ücretsiz girişler sağlamak yoluyla bilgi değişimini kolaylaştırmaktadır. Benzer değişimler seyahat acentelerini etkilemekte, dikey bütünleşmenin tersine yeni yapılar oluşmaktadır. Örneğin internet yoluyla satılan bir hava yolu bileti geleneksel seyahat firmalarınca satılan biletlere göre daha ucuzdur. Bundan dolayı hava yolu şirketleri seyahat şirketlerini bertaraf etmek

suretiyle komisyon ödemekten kaçınmak için tüketicilere bileti kendileri satmak istemektedirler. Alternatif olarak hava yolları indirilmiş komisyonlarla online acenteler vasıtasıyla satış yapmaya yönelmektedirler (EKİN, 1998, s.106).

Bunun yanında elektronik ticaretle birlikte etkinlik ve verimlilik artışı sağlanmış oluyor. Etkinlik zaman kazanma, yanlış iş görme ve işlemlerin kolaylaştırılması anlamlarında kullanılırken verimlilik ise girdi başına üretim maliyetinin azaltılması olarak ele alınmaktadır. Bunlarda görülen artışlar, işletmelerin bazı aktiviteleri düşük maliyetle gerçekleştirme imkanına sahip olmalarına yol açıyor.

Maliyetlerin düşüşü iki boyutta ele alınabilir. Bunların birincisinde satış işlemleri maliyetlerinin azaltılması; üretimde kullanılan girdilerin alınması sırasında sağlanan maliyet düşüşleri ve ürünün reklam ve dağıtım ile ilgili maliyetlerin azaltılması gibi maliyet düşüşleri söz konusudur. İkinci maliyet düşüşü işletmenin diğer işletmelerle yaptığı geriye ve ileri ekonomik bağlantılarda görülmektedir. Bilindiği gibi işletmelerin; tüketiciye ürün elde etmek yada hizmet sunmak için gerekli girdileri diğer firmalardan satın almalarına geriye doğru bağlantı; firmanın üretim amacıyla diğer firmalara girdi satmasına da ileriye doğru bağlantı denilmektedir. İşte bu bağlantılara elektronik ticaret alanında katma değer zinciri denilmektedir.

Zincirin bir tarafında aracısız işlem süreci oluşturulması yer almaktadır. Özellikle ulaşım, toptan ve perakende payları ve bunların elektronik ticaret yoluyla azaltılması bu noktada ayrı bir önem taşımaktadır. Bir çok OECD ülkesinde saydığımız unsurların ürünlerin fiyatlarını %33 artırdığı saptanmıştır. Aracıların en hızlı ortadan kalktığı alanlar; seyahat acenteciliği, sigortacılık, borsacılık ve emlakçılıktır. Yapılan bir araştırmada elektronik ticaretin ekonominin bütünü için toplam dağıtım maliyetlerini %5 azaltacağı görülmüştür. Bunda toptan ve perakende ticaret faaliyetlerinin azalması ve buna bağlı olarak binaların daha az kullanılması etkin olmuştur. Maliyetlerdeki bu düşüş fiyatlara kısa vadede etki etmese de özellikle bazı alanlardaki %20'lik maliyet düşüşü ve de rekabetin getirdiği etkiyle fiyatların düşeceği söylenebilir (ÇAK, 2002, s.32).

Elektronik ticaretin işletmeler açısından bir diğer avantajı ise piyasaya girişi kolaylaştırma noktasında olmuştur. Bilindiği gibi elektronik ortam, fiziki sınırları aşarak

firmaların dış pazarlama girişini kolaylaştırmakta ve pazarın büyümesini sağlamaktadır. Bu ise rekabetin, özellikle küçük işletmelerinde pazara girmesiyle yeni bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Artık dev şirketlerin karşısında küçük şirketlerde aynı şartlarda mücadele etmeye başlamıştır. Örneğin Microsoft'un karşısında Netscape'in veya kitap satıcısı Barnes&Noble'nin karşısında Amazon.com'un ortaya çıkıp büyümesi bu durumu en iyi şekilde ifade etmektedir.

Bunların yanında elektronik ticaret üreticilere genişleyen pazarın bir sonucu olarak sınırsız sayıda tüketiciye ulaşma imkânını vermektedir.

1701. Tüketiciler Üzerindeki Etkileri

Tüketicilerin elektronik ticaret yoluyla küresel pazarlara girişi beraberinde daha güçlü ve etkin satın alma, daha çok sayıda tercih, düşük fiyat, daha kişisel hizmetler ve yeni satın alma biçimleri getirmektedir (EKİN, 1998, s.107). Elektronik ticarete tüketici dünyanın öbür ucundaki ürünlerin piyasa fiyatlarına, modeline çok ucuz bir şekilde ve satıcısı hakkındaki bilgilere kolaylıkla ulaşabilmektedir. Zaman ve mekan problemi yaşamadan günün 24 saati ve yılın 356 günü tüketiciler uzun uzun kuyruklar beklemeden ve de park sorunu yaşamadan evlerinde bilgisayarlarının başında tek tuşa dokunarak ticaret yapabilmektedir.

İnteraktif dökümanlar sayesinde bir tüketici ekranda beliren bir nesnenin rengini istediği gibi değiştirebilmekte, bir nesneyi kaydedebilmekte ve nihayet buna ilişkin çıktıları elde edebilmektedir. Tüketici böyle bir işlemi özellikle giysi, ayakkabı vb. ürünleri seçerken yapabilmektedir. Yani tüketici satın alacağı mal yada ürünü ekranda tanımlayabilmektedir.

İnternet üzerindeki işlemlerin maliyetlerinin düşüklüğü tüketicilere mal ve hizmetleri daha ucuza satın alma olanağı sağlıyor. Araştırmalara göre internet'le alışveriş, bir siparişi telefon siparişine göre %4-10, mağazadan satın almaya göre % 2-3 daha ucuza getirmektedir. Buna karşılık fiziksel dağıtım maliyetlerinde %80'lere varan bir tasarruf söz konusudur (EKİN, 1998, s.108).

1702. Piyasa Yapısı Üzerindeki Etkileri

Geleneksel Pazar yöntemlerinde nesnel vasıtalarla oluşturulan satış ve alış tarzlarının sanal dediğimiz elektronik düzleme kayması tüm ticari ilişkilerde bir dönüşüme sebep olacaktır (ERTAŞ, 2000, s.18). Piyasanın büyüklüğü ve biçimi değişecektir. Piyasa, internetin büyümesine paralel olarak gittikçe büyüyerek küresel hale gelmekte ve de katılıma açık özelliği sayesinde küçük ve orta büyüklükteki işletmeler de pazara girebilmekte ve böylece serbest pazar ve tam rekabet piyasası kurulmuş olmaktadır. Elektronik ticaretle birlikte şirketlerin, piyasanın milyonlarca kişiden oluşan tek bir pazar olduğu yolundaki görüşleri değişecek ve yerini piyasanın birer kişiden oluşan milyonlarca pazar olduğu görüşü alacaktır. Bu durum bize elektronik ticarete üreticilerden daha çok tüketicilerin etkin bir rol oynayacağını göstermektedir.

1703. İstihdam Üzerindeki Etkileri

Elektronik ticaret, alım-satım işlemlerinde büyük bir değişimi gerçekleştirebilme potansiyeline sahip olduğu için ve bu değişimin alt yapısını oluşturan bilişim ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmaya başlaması, ekonomik faaliyetleri imalat sanayiinden hizmetlere kaydırıyor ve bu durum emek piyasasında köklü bir şekilde yeniden yapılanmalara neden oluyor.

Elektronik ticaret çok değişik sektörleri yada sanayileri etkiliyor. Bu nedenle de elektronik ticaretin istihdama etkisi, özellikle ilgili sektörün ekonomideki yeri ve o sektörde çalışanların beceri yapısının farklılığı nedeniyle sektörden sektöre değişiyor (KEPENEK, 1999, s.70). Bu doğrultuda elektronik ticaretin istihdam üzerindeki etkisi; fiziksel üretim sektörlerinde kısıtlı olmak üzere, özellikle hizmet üretiminde ve üretilen mal ve hizmetlerin pazarlaması safhasında olacaktır. Halihazırda ekonomik aracılar, komisyoncular, perakende satıcıların fonksiyonları, bir ölçüde (mevcut gelişme hızına bakılacak olursa büyük ölçüde) elektronik ticaretin kapsamı içine dahil olacaktır. Bununla birlikte; kaybedilen işler, yeni iş sahalarının açılmasıyla belirli ölçüde telafi edilebilecektir (İNCE, 1999, s.19). Bu yeni iş sahaları, “sayısal okuryazarlık” denilen, bilgisayar uygulamalarını yerine getirebilecek işgücüne gereksinim duyacaktır. Dolayısıyla istihdamın yapısı otomatik olarak bu doğrultuda değişime uğrayacaktır. Hem bilişim

teknolojilerindeki bu kalifiye işgücü ihtiyacı eğitim politikalarının da bu yönde değişmesine sebep olabilecektir.

Elektronik ticaretle birlikte işyerine bağlı iş yapma olgusu ortadan kalkacak ve görevliler, işlerini işe gitmeden evindeki bilgisayarla yapabilecek bu sayede bedensel özürü insanlar da ekonomiye etkin bir şekilde katkıda bulunabilecektir. Yöneticilerin her biri oturdukları yerden yönetim kurulu toplantılarına katılabilecektir. Böylece bütün bu işleri yapmak için harcanacak olan para ve zamandan tasarruf edilecek bu ise hem ar-ge faaliyetlerine daha çok önem verilmesine hem de diğer firmalar ile olan rekabetin kolaylaşmasına sebep olacaktır.

1704. Kalkınma ve Gelir Dağılımına Etkisi

Elektronik ticaretle birlikte globalleşen dünyada yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi ve bunların dünyanın her yerine pazarlamasının yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Bu sayede üretimde ve satış gelirlerinde artış kaydedilecektir. Bunun yanında oluşan bu dünyada nitelikli eleman ve yüksek teknolojinin kullanılması gerekliliği etkinlik ve verimliliğin artmasına sebep olacaktır. Tüm bu faktörler ise, elektronik ticarete öncü olan veya olacak olan devletlerin büyüme ve kalkınmalarına hız kazandıracaktır.

Üretim faaliyetleri alanında elektronik ticaret, üretimin ve ticaretin önündeki geleneksel engelleri kaldırmış, üreticilerin önlerine birçok coğrafi fırsat ve seçenek çıkarmıştır. Üretim ağları ulusal sınırları aşmış, üretim aşamaları ekonomik olarak nerede karlı ise orada gerçekleştirilmeye başlanmış, fakat bütün bunlar elektronik ağlarla birbirine bağlanmıştır. Bu süreç doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile hızlandırılmış ve de birleştirilmiştir. Ekonomideki bu eğilimin en önemli göstergesini, büyük firmaların taşeronluk işlerini yapan ve entegrasyon sayesinde daha fazla iş yapma olanağına kavuşan küçük ve orta ölçekli işletmeler oluşturmaktadır (ÇAK, 2002, s.37).

Elektronik ticaretin bu faydalarının yanında bazı sakıncaları da vardır. Örneğin, elektronik ticaretin bölgelerarası gelir ve kalkınma dengelerini ilk etapta gelişmiş ülkeler lehine açması sözkonusudur. Elektronik ticaretten elde edilecek fayda en çok bilgi birikimine ve yüksek teknolojiye sahip olan ülkelerde yüksek olacaktır. Bu ise gelişmiş

ülkelerin avantajlı olduğunu göstermektedir. Zaten bakıldığında elektronik ticaretin genelde gelişmiş ülkeler olan ABD, Almanya, İngiltere gibi ülkelerde veya Hindistan, İsrail gibi ucuz ve kalifiye işgücü barındıran ülkelerde gelişmiş olduğu görülmektedir.

Kısaca, elektronik ticaretin ülkelerin kalkınma ve gelişmesine yapacağı katkı bu konuda yapılacak olan yatırımlara bağlıdır.

171. Elektronik Ticaretin Sosyal Etkileri

Elektronik ticaret, özü itibariyle ekonomik bir olgu olmasına rağmen getirdikleriyle yeni bir dünya oluşturmuş ve bu yeni dünyanın kendine has özellikleri kaçınılmaz olarak ekonominin dışındaki alanları da etkilemiştir.

Elektronik ticaretle birlikte hayatımıza www, e-mail gibi kavramlar girmiş ve ilişkilerimiz bilgi kaynaklı elektronik bir temele oturmuştur. Bunun sonucu olarak yakın bir gelecekte iliklerine kadar elektronik hale gelen elektronik bir topluluğun oluşması kaçınılmazdır. Çünkü insanlar, elektronik ticaretle birlikte daha şimdiden normal dünyada yaptıklarını “o” dünyada yapabilmektedirler. Örneğin kullanıcılar, sakızdan arabaya her türlü mal veya ürünü elektronik ortamda evlerinden kahvelerini yudumlayarak günün 24 saati ve yılın 365 günü satın alabilmektedirler. Eğlence sitelerine girip stres atabilmekte, yapmak istedikleri seyahatlerin başlangıcından itibaren her türlü rezervasyonunu yapabilmektedirler. Yani sınırsız ve sinirsiz ticaretin keyfini yaşamaktadırlar.

Bunun yanında eğitim ve sağlık alanındaki bazı hizmetlerin internet üzerinden veriliyor olması ve bunların daha da geliştirilmesi yolundaki çalışmalar oluşan bu toplumun niteliklerinin nasıl olacağı konusunda ipuçlarıdır.

Tüm bunların sonunda ticaretten sanata, eğitimden eğlenceye bütün işlerin evden yapılabilecek hale gelmesiyle belki de insanlar arası bildiğimiz o samimi ilişkiler zayıflayacak, sosyal dayanışma belki de tükenecektir. Dünyayı ceplerinde taşıyor hale gelecek olan bu topluluk rahatlığın verdiği bir rahatlıkla belki hantallaşacak, belki de tam tersi olacak, tasarruf ettiği zamanını, parasını vb. değerlerini kendini daha çok geliştirmek

için kullanacaktır. Ama şurası kesin ki insanların değer yargılarında müthiş bir değişme belki yozlaşma olacaktır.

İnternet dilinin İngilizce olması diğer toplumların bu yönde kültürel yönde yozlaşmalarına sebep olabilecektir. Etrafımıza baktığımızda hayretle gördüğümüz yabancılaşan levhalar belki de bir gün, önüne geçilmez ise bizim için yabancı olmaktan çıkacaktır. Bunun yanında alt kültürlerin internette kendilerini ifade etme imkanına sahip olması onların yok olmalarını engelleyebilecektir. Öte yandan yediden yetmişe herkesin kolaylıkla girebildiği internetteki gayri ahlaki siteler toplum ahlakını olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Sonuç olarak, elektronik ticaretle toplumun alışveriş alışkanlığı değişecek ve toplum tüketim toplumu haline dönüşecektir. Özel hayatın gizliliği diye bir kavram tarihe gömülecektir. Kısacası elektronik ticaret, bir yandan geleceğin toplumunu şekillendirirken diğer taraftan aynı toplum tarafından şekillendirilmektedir (KALÇA, 1999, s.9).

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ELEKTRONİK TİCARET ÇALIŞMALARI VE ÇEŞİTLİ ELEKTRONİK TİCARET VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

20. Dünyada ve Türkiye'de Elektronik Ticaret Çalışmaları

200. Dünyada Elektronik Ticaret Çalışmaları

Dünyada elektronik ticaretle ilgili çalışmalar üç düzeyde sürdürülmektedir. Birincisi olarak ulusal alanda yapılan çalışmalar gösterilebilir. Bu alanda hükümetler, elektronik ticareti düzenleyen açık bir yasal ortamın oluşturulması yoluyla belirsizlikleri ortadan kaldırmak için çalışmalar yapmaktadır. İkincisinde uluslararası kuruluşlar, hükümetlerin bu çalışmalarına yol göstermek ve uluslararası ticareti uyumlu ve etkin hale getirmek için model kurallar ve ilkeler hazırlamaktadır. Üçüncüsünde ise özel sektör kuruluşları, altyapının hazırlanması, teknik standartların oluşturulması ve destek hizmetlerinin kullanıma sunulması amacıyla çalışmalar yapmaktadırlar.

2000. Çeşitli Uluslararası Kuruluşların Elektronik Ticaret Konusundaki Çalışmaları

20000. OECD'nin Çalışmaları

Ülkemizin de arasında bulunduğu 30 devletin üyesi olduğu OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü), kendisine üye olan ülkelere karşı herhangi bir yasal yaptırım gücü ve finansman sağlama imkanı olmayan, daha çok güncel konularda küresel politikalar geliştirmek yoluyla üye ülkeler arasında ekonomik konularda işbirliğini sağlamak ve

böylece ülkelerin gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş bir kuruluştur. OECD'nin "Directorate for Science, Technology and Industry-DSTI" ya bağlı, ilgili hükümetlerin temsilcilerinden oluşan "Information, Computer and Communications Policy Committee-ICCP" bünyesinde "Küresel Bilgi Altyapısı-Küresel Bilgi Toplumu konusunda üye ülkeleri yönlendirecek tavsiyeler hazırlamıştır (ERSOY, 1999, s.58).

Bu doğrultuda OECD, 1990 yılında kişisel verilerin korunması ile ilgili temel ilkeler üzerine (ARIKAN, 1999, s.181), 1992 yılında "Bilgi Sistemlerinin Güvenliği İlkeleri = Guidelines on Security of Information Systems" üzerine (ERSOY, 1999, s.58), 1996 yılında gelişmiş yedi ülkenin (G7) önerisi ile küresel enformasyon altyapısı üzerine çalışmalar hazırlamıştır (TÜBİTAK-ODTÜ Bilten, 2004, s.18). 1997 yılında ise tam üye ülkelerce kabul edilen "Şifreleme Politikası"nı (Cryptography Policy) hazırlarken aynı yıl tüketicilerin korunması konusunda "Guidelines on Consumer Redress: Chargebacks = Tüketicilerin Tazmini İlkeleri) adlı dokümanı hazırlamıştır (ERSOY, 1999, s.58). Bu dokümanla getirilen sistemle birlikte kredi kartı çıkaran kuruluşlar tüketiciye, elektronik ortamda yaptıkları sözleşmeden (belirli şartların gerçekleşmesi halinde) vazgeçme imkanı tanımaktadır (ARIKAN, 1999, s.181).

Bunların yanında OECD, Turku - Finlandiya'da 19-21 Kasım 1997 tarihinde "Küresel Elektronik Ticarete Engellerin Kaldırılması" ve 7-9 Ekim 1998'de Ottawa – Kanada'da "Küresel Elektronik Ticaret Potansiyelinin Farkına Varan Sınırsız Bir Dünya" adıyla konferanslar gerçekleştirmiştir (ERSOY, 1999, s.59). Ayrıca OECD, şu ana kadar hangi konuların başarıldığı ve ileride neler yapılması gerektiği konularında Ekim 1999'da Fransa'nın başkenti Paris'te bir toplantı düzenlemiştir (UZUNOĞLU, 2002, s.64).

OECD, KOBİ'ler konusunda da çalışmalar yapmaktadır. 2000 yılı Haziran ayında İtalya'nın Bologna kentinde "KOBİ'lerin Küresel Ekonomideki Rekabet Gücünü Güçlendirmek: Stratejiler ve Politikalar" konulu KOBİ'lere dair ilk Bakanlar Konferansını düzenleyerek Bologna sürecini başlatmıştır (http://www.oecd-istanbul.sme2004.org/oecd_tr/B_charterTR.htm, 2000). Ayrıca Bologna süreci çerçevesinde İtalya Sanayii Güçlendirme Enstitüsü tarafından yönetilen Uluslararası KOBİ ağı (INSME), 2002 yılı sonu itibarı ile tamamlanmış olup pilot projeler sürdürülmektedir (http://www.oecd-istanbul.sme2004.org/oecd_tr/intl_networkTR.htm, 2000). OECD, bu

konuda ikinci toplantısını 3-5 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da yapmıştır. OECD üyesi olan ve olmayan ülkeler/ekonomiler arasında politik diyalog ve işbirliğini sağlayarak küreselleşme ile ilgili yeni gelişmelerin KOBİ'ler üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla yapılan konferansa 30 OECD ülkesi ve 45 OECD üyesi olmayan ülkeden 800 den fazla katılımcı gelmiştir (http://www.oecd-istanbul.sme2004.org/oecd_tr/scd_confTR.htm, 2004).

200000. Turku Konferansı

19-21 Kasım 1997 tarihleri arasında OECD, Finlandiya, Japonya, Avrupa Birliği ve OECD'ye bağlı BIAC (Business and Industry Advisory Committee) işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Burada, elektronik ticaretin gelişimine engel olan ve öncelikle üzerinde çalışılması gereken konular olarak şunlar belirlenmiştir (DPT, 1999, s.1-32):

- Bilgi altyapısına herkesin erişimini sağlamak,
- Kullanıcıların bilgi sistemlerine güvenini sağlamak,
- Yeni elektronik ortamda mevzuat ve düzenlemelerden kaynaklanan belirsizlikleri sınırlamak,
- Ödeme ve dağıtım ile ilgili lojistik problemlerini çözmek.

Bu konulardaki ilke kararların da Ottawa'da yapılacak Bakanlar Konferansında alınmasına karar verilmiştir.

200001. Ottawa Konferansı

Turku'da gündemi belirlenen ve 12-13 Ekim 1998 tarihlerinde gerçekleştirilen Ottawa konferansında DAFFE (Directorate for Financial Fiscal and Enterprise Affairs) tarafından hazırlanan "Elektronik Ticaret: Vergilendirme Çerçeve Koşulları (Electronic Commerce: Taxation Framework Conditions)" adlı belge sunulmuş ve kabul edilmiştir (OECD, 1998, 3-7). Raporda ulusal vergi idarelerinin elektronik ticaretin gelişmesindeki rolü ve önemine dikkat çekilmiş, çifte vergilemenin önlenmesi konusu önemle vurgulanmıştır. Raporda, elektronik ticaretin, vergi idarelerine vergi yönetimi, güvenli vergi toplanması, kayıtların tutulması ve güncellenmesi, vergi işlemlerinin basitleştirilmesi yönlerinden önemli fırsatlar

sunduğu ifade edilmektedir. Geleneksel ticaret ile elektronik ticareti seçen kişilerin farklı muameleye tabi tutulmaması gerektiğine, WCO (World Custom Organization) ve diğer uluslararası kuruluşlarla yakın işbirliği içinde çalışılması lazım geldiği üzerinde durulan bir diğer konudur. Ayrıca vergi konularında kimlik belirlenmesi için sayısal imzaların kullanımının geliştirilmesi, elektronik kayıt biçimleri, saklanmaları ve bunlara erişim koşulları konularında Ottawa sonrasında da çalışılmaya devam edilmesi kararlaştırılmıştır.

20001. Birleşmiş Milletler'in Çalışmaları

BM, gelişmekte olan ülkelerde ve geçiş ekonomileri ile az gelişmiş ülkelerde bilgi teknolojilerinin ve haberleşme altyapısının kullanımı ve yaygınlaştırılması için bağlı kuruluşları aracılığıyla faaliyetlerini sürdüren uluslararası bir kuruluştur. UNCTAD (BM Ticaret ve Kalkınma Komisyonu), UNCITRAL (BM Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu), UNECE (BM Avrupa Ekonomik Komisyonu), ITC (Uluslararası Ticaret Merkezi), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü), UNESCO (BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), UPU (Dünya Posta Birliği), WB (Dünya Bankası) ve WCO (Dünya Gümrük Teşkilatı), BM kapsamında elektronik ticaret konusunda çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda ele alınmıştır (ARIKAN, 1999, s.168-180):

200010. UNCTAD'ın Çalışmaları

Ticaret, yatırımlar ve gelişme konusunda, gelişmekte olan ülkelere yardımcı olmak için 1964 yılında kurulan UNCTAD, KOBİ'lerin ve gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticarete etkin bir biçimde katılmalarını sağlamak amacıyla 1992 yılında Ticaret Etkinliği önerisini uygulamaya koymuştur. Yine aynı öneri çerçevesinde Ticaret Noktaları Programı, özellikle KOBİ'lerin enformasyon teknolojisi altyapısından faydalanarak, gerekli güncel bilgilere ulaşmasını sağlamaktadır. Nitekim bu sayede 100'ün üzerinde Ticaret Noktası kurulmuştur. Ülkemiz de bu projeye İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi) aracılığıyla katılmaktadır. UNCTAD; ticari konularla ilgili bilginin elektronik ortamda güvenli bir biçimde iletilmesi amacıyla SEAL (Secure Electronic Authentication Link) sistemini oluşturmuştur. BM'nin onayını müteakip SEAL, dünyadaki tüm Ticaret

Noktaları ağında kullanılacaktır. UNCTAD, fikri ve sınıai haklar konusunda ise WIPO ile birlikte çalışmaktadır. Ayrıca UNCTAD, 1994 yılında yaptığı Columbus Zirvesinde 9-12 Kasım 1998 tarihlerinde Fransa’da yaptığı uluslararası çalışmalarla gelişmekte olan ülkelerin, elektronik ticaret ile ilgili ekonomik ve sosyal sorunlarına, uygulanabilir çözüm önerileri getirmeye çalışmaktadır.

200011. UNCITRAL’ın çalışmaları

1966 yılında BM içinde oluşturulan UNCITRAL’ın amacı, ülkelerin ulusal düzenlemelerinde uluslararası ticareti olumsuz etkileyen hususları, armonizasyon ve yeknesaklaştırma çalışmaları ile ortadan kaldırmaktır.

1993 yılında başlayıp 1996 yılında ilk aşamasını tamamladığı, elektronik ticaret için bir model yasa hazırlanması çalışmalarında ortaya çıkan UNCITRAL Elektronik Ticaret Model Yasası” (Model Law on Electronic Commerce) ve “UNCITRAL Guide to Enactment” birçok ülke düzenlemelerinde temel teşkil etmiştir. Model yasa, uluslararası düzeyde anlaşılmış bir dizi kurallar oluşturarak, yasal engellerin üstesinden gelmek ve elektronik haberleşme yöntemlerinin kullanımını teşvik etmek üzere hazırlanmıştır. Bu yapılırken de sadece uluslararası ticaretteki elektronik işlemler düşünülmemiş, elektronik ticaretin kendine özgül sınır ötesi boyutları da dşnlmş ve uluslararası ayrımı yapılmıştır (ERSOY, 1999, s.62).

Oluşturulan bu model yasada güdülen amaçlar; elektronik ticaret için güvenli yasal bir ereve çizerek ülkeler arasında elektronik ticareti kolaylaştırmak, uluslararası ticarete yeni bilgi teknolojilerinin uygulanmasını desteklemek; ülkelerin yasalarını uyumlaştırmak ve ticari uygulamaları desteklemek şeklinde ifade edilebilir. Yasada özetle; elektronik ortamda oluşturulan sözleşmelerin tanınması ve geçerli olması için lazım gelen kurallar belirlenmiş, elektronik bir belgenin geçerlilik şartları tanımlanmış, yasal ve ticari amaçlar için elektronik imzaların tanınması sağlanmış ve mahkemelerle hakemlik durumlarında bilgisayardan çıkan delillerin kabul edilmesi desteklenmiştir (ERSOY, 1999, s.63).

UNCITRAL çalışmalarını ikinci dönemde de sayısal imza için uluslararası düzeyde tek tip kurallar oluşturmaya çalışmıştır.

200012. UNECE'nin Çalışmaları

UNECE'nin UN-EDIFACT'ı geliştirmekten sorumlu "Uluslararası Ticaret Prosedürlerini Kolaylaştırma Çalışma Grubu", 1991 yılında EDI'nın uluslararası ticarete kullanılması için gereken yasal düzenlemelerin varlığını araştırmak için bir çalışma programını gündemine almıştır. Programda hedeflenen amaç, EDI'nın uluslararası ticarete kullanımı ile ilgili bir model anlaşma geliştirmenin yanısıra, yasal veya ticari işlem uygulamalarının doğasından dolayı uluslararası ticarete ortaya çıkan engellerin kaldırılması konusunda da çalışmaktır (UZUNOĞLU, 2002, s.73).

UNECE, EDI mesajları için bir model anlaşma hazırlamıştır. Grup, ilk görevlerini tamamladıktan sonra isim değiştirerek Center for Facilitation of Procedures and Practices for Administration, Commerce and Transport-CEFACT (İdari, Ticari ve ulaşım ile ilgili uygulama ve usulleri kolaylaştırma merkezi) olmuştur. Bu merkez sürekli ve çalışma konuları maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir (ERSOY, 1999, s.65):

- Mevcut model değişim (Interchange) anlaşmasını geliştirmek,
- Uluslararası ticarete engel ulusal yasaların ve ticari uygulamaların tespiti,
- Elektronik onaylama,
- Veri korunması için kullanıcılara pratik rehberlerin hazırlanması,
- Özel uluslararası yasa; internetin gelişimi kapsamında yargılama ve sorun çözüm mekanizmalarının geliştirilmesi,
- Model aracı anlaşması (Model Intermediary Agreement),
- ICC (International Chambers of Commerce) elektronik terimler rehberi: Milletlerarası Ticaret Odasının sürdürdüğü çalışmaların izlenmesi,
- Elektronik ticaretteki yasal konularda ilgilileri bilgilendirecek eğitim aktiviteleri (Web sayfası, video-konferans vb.) düzenlenmesi,
- UN-EDIFACT mesajlarının yasal açılardan gözden geçirilmesi.”

200013. ITC'nin Çalışmaları

ITC, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticarete etkin katılımını sağlamak amacıyla ticari bilgi sistemlerini geliştirici programlar ve aktiviteler düzenlemektedir. ITC, Ticarete Etkinlik Programı kapsamında sürekli bir ticari ve iş bilgisi sistemi kurulması, bu sistemler aracılığıyla ürün, hizmetler ve pazarla ilgili her türlü bilginin başka ülkelerdeki kuruluşlara dağıtılmasına yönelik ticareti destekleyici teknik danışmanlık hizmeti vermektedir. UNCTAD ile birlikte çalışarak, GTPNet'te kullanılacak veri tabanı formatları ve standartları geliştirmeye alışan ITC, UNECE ile birlikte, Ticaret Noktaları ve diğer ticareti geliştirme kuruluşları tarafından kullanılmak üzere, firma bilgilerinin değişimi için UN-EDIFACT standardını kullanan COMREG'i geliştirmiştir (ERSOY, 1999, s.66).

200014. WTO'nun Çalışmaları

1995 yılında kurulan Dünya Ticaret rgt, mal, hizmet ve fikri-sınai haklar ve özellikle haberleşme hizmetleri için uluslararası ticaretin liberalleşmesini ve yeniden düzenlenmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yapan uluslararası bir kuruluştur. WTO yesi ülkeler, gümrük tarifelerini indirme, tarife dışı engelleri yasaklama, hizmet piyasalarını açma gibi çeşitli taahhütlerde bulunmuşlar ve bu taahhütlerini destekleyici pek çok anlaşma düzenlenmiştir (ARIKAN, 1999, s.178). Örneğin Dünya Ticaret rgtnn 13 Aralık 1996'da Singapur'da imzalanan Bilgi Teknolojisi rnleri Ticareti Bakanlar Deklarasyonu, bilgi teknolojisi ürünlerinde dünya ticaretinin %80'ini gerçekleştiren Avrupa Birliği ve 13 ülkede gümrük vergilerinin 2000 yılına kadar tamamen azaltılmasını bu ülkeler açısından zorunlu hale getirmiştir. Bunun yanında tüm haberleşme biçimlerini kapsayan 15 şubat 1997 tarihli Dünya Ticaret rgt anlaşması, haberleşme altyapısının internetin gelişimi için önemli olduğunu ifade etmekte ve tekelci uygulamaların ortadan kaldırılması veya yeniden düzenlenmesinin rekabeti artıracadığını ve böylece doğrudan yabancı yatırımların artmasıyla bilgi teknolojilerinin kullanımının artacağını ve elektronik ticarete yeni uygulamaların kullanılmasının söz konusu olacağını dile getirmektedir (ERSOY, 1999, s.67).

Bunların yanında Dünya Ticaret rgtnn elektronik ticaret konusunda; Hizmet Sektörlerinde Ticarete İlişkin Genel Anlaşması (The General Agreement on Trade in

Services-GATS) ve Fikri Mülkiyet Haklarının ticaretle ilgili boyutları (The Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights-TRIPS) isimli uluslararası anlaşmaları vardır (UZUNOĞLU, 2002, s.78).

200015. WIPO'nun çalışmaları

Ülkemizin de 1976 yılından buyana üyesi bulunduğu WIPO'nun amacı tüm dünyada, fikri ve sınai hakların korunmasının geliştirilmesidir (ARIKAN, 1999, s.177). Bu amaçla edebiyat ve sanatsal çalışmaları koruyan Bern Anlaşmasını ve sınai mülkiyeti koruyan Paris Anlaşmasını imzalayan WIPO, 1996 yılında teknolojik gelişmelerin ışığı altında Bern sözleşmesini tamamlayıcı nitelikte iki sözleşme hazırlamıştır. On-line sayısal materyalleri, veri tabanlarını ve bilgisayar programlarını koruyan Telif Hakları Sözleşmesi ve sayısallaştırılarak on-line ortama aktarılan müzik eserleri, sanatsal ürünleri ve video eserleri koruma altına alan İcracı Sanatçı ve Fonogram Yapımcıları Anlaşması olan bu anlaşmalar on-line sayısallaştırılmış haberleşmelerin internet üzerinden ticari uygulamalarını kolaylaştıracaktır (ERSOY, 1999, s.68).

WIPO, WPO net adıyla bir enformasyon ağı kurmuş ve dünyadaki tüm sınai hak enstitülerinin (Türk Patent Enstitüsü gibi) bu ağa bağlanmasını sağlamıştır. WIPO, birinci derece alan isimleri (gTLDs) ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü ve yeni alan isimlerinin önerilmesi gibi konularda da yardımcı olmaktadır. Ayrıca ülke isimleri ile ilgili alan isimlerinde de Tahkim ve Arabuluculuk hizmetleri sunmaktadır (ARIKAN, 1999, s.178).

20002. Avrupa Birliği'nin Çalışmaları

Elektronik ticaret konusunda en yoğun çalışmaları yapan kuruluşların başında gelen AB, 1980'li yılların başında itibaren Avrupa ağı kapasitesini geliştirmek amacıyla araştırma ve geliştirme ağırlıklı programlar düzenlemekte ve bu doğrultuda EDI sistemlerine ve belirgin olarak da TEDIS (Trade EDI System) girişimine destek vermektedir. 1994'de Avrupa Komisyonu'nun isteği ve bilişim teknolojileri sektöründen önemli şirketlerin desteği ile Avrupa'nın bilişim altyapısını geliştirmek amacıyla 4'ü direkt elektronik ticaretle ilgili 10 konuda hedef uygulama çalışmaları başlatmıştır (UZUNOĞLU, 2002, s.79; www.igeme.org.tr/TUR/etrade/etkk/teknik.htm#genel).

AB komisyonu 1997’de hazırladığı bildirimle elektronik ticaret planını yayımlamıştır. Avrupa’da bu konuda oluşmuş olan görüşleri derleyip toparlayarak uluslararası bir konsensüs arama ve oluşturmak ve böylece AB için bir çatı planı oluşturmak amacıyla (<http://www.cordis.lu/esprit/src/ecomcom3.htm>, 2003.) oluşturulan bu planla birliğin temel hedefinin elektronik ticaretin Avrupa’da hızla gelişmesini sağlamak olduğu belirtilmiş ve elektronik ticaretle ilgili çalışmalarda birbirini tamamlayıcı iki hedef belirlenmiştir. Bunlar; elektronik ticarete güveni sağlamak ve Tek Pazara tam olarak girilmesini sağlamaktır (ERSOY, 1999, s.54).

Birinci hedefin gerçekleşebilmesi kullanıcıların ve iş çevrelerinin elektronik ortamda yaptıkları işlemlerin değiştirilmeyeceğine, engellenmeyeceğine emin olmaları ile ilgilidir. Komisyon, amaçlanan bu güvenliği sağlayacak teknolojilerin Avrupa’da da ticari olarak bulunmakta ve geniş ölçüde kullanıldığını belirtmektedir. Fakat bunların kullanımını ve işleyişini düzenleyici yasal ve kurumsal düzenlemelerin henüz oluşturulmadığı ve fakat 2000 yılına kadar bu düzenlemelerin hazırlanacağı ifade edilmektedir. Komisyon ayrıca sayısal imzanın Tek Pazar’da yasa kabulü konusunda bir çerçeve oluşturmayı planlamaktadır. Bunun için de Dünya çapında bir anlaşmanın gerekli olduğunu düşünmektedir.

İkinci hedefin yani elektronik ticarete tek pazara gidilmesi hedefinin üye ülkelerin değişik çözümler ve uygulamalar getirmesiyle mümkün olamayacağını bu tür uygulamaların Tek Pazar’ın bütünlüğünü bozucu bir etki meydana getireceği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda üye ülkelerin farklı uygulamalar yapmasının önüne geçmek için “Transparency Mechanism Directive” hazırlanmıştır.

Elektronik ticareti düzenleyecek yasal bir çerçevenin ana hatları şu şekilde tespit edilmiştir (ERSOY, 1999, s.56):

- Düzenlemenin yararı için aşırı düzenleme yapılmamalıdır.
- Her düzenleme Tek Pazar özgürlüklerine dayanmalıdır.
- Her düzenleme iş hayatının gerçeklerini dikkate almalıdır.
- Her düzenleme genel çıkar hedeflerini etkin ve verimli bir biçimde karşılamalıdır.

Raporda yer alan prensipler ışığında, komisyon, temiz ve tarafsız bir vergi ortamı oluşturmak isteğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda elektronik ticaretin gelişebilmesi için vergi sistemlerinde açık, tarafsız ve önceden bilinen bir ortam oluşturmanın ve yasal kesinliği sağlamanın önemi kabul edilmektedir. Fakat bu konudaki düzenlemelerin, geleneksel ticaretten farklı olarak ek yükler getirmemesi gerektiği belirtilmekte ve “bayt vergisi” olarak adlandırılan verginin kabul edilmeyecek bir vergi olduğu dile getirilmiştir (<http://www.cordis.lu/esprit/sic/ecomcom3.htm>, 2003).

Komisyon 1998 Nisan ayında elektronik ticareti KDV ve gümrükler açısından ele alan bir rapor yayınlamıştır. Raporda küçük paketler yoluyla yapılan ticarete bir artışın öngörülmesine karşı, mevcut vergileme sisteminin yani ithal edilen ülkede vergileme yapılmasının devam etmesi lazım geldiği ifade edilmiştir. AB tarafından Temmuz 1998 ‘da yayınlanan bir bildiri ise elektronik ticarete yeni bir verginin yüklenmeyeceği, KDV’nin sisteme adopte edileceği belirtilmektedir. Ayrıca bildiri dijital eşya ve hizmetler mal olarak değil servis olarak kabul edilmekte ve elektronik ortamda KDV beyanları ve ödemelerinin mümkün olabileceği söylenmektedir.

2001. Çeşitli Yabancı Ülkelerde Elektronik Ticaret

20010. ABD’de Elektronik Ticaret

İnternetin anavatanı ve doğal olarak dünyada kullanımının en yaygın olduğu ülke olan ABD, elektronik ticaret konusunda en aktif ve dünya gündemini belirleme kapasitesi olan ülkelerden biridir. Elektronik ticaret rakamlarının ve teknolojilerinin en üst düzeyde olması bunda etkindir. ABD ekonomisinin son yıllarda, beklentilerin de ötesine geçen bir büyüme yaşamasının arkasındaki temel etkenlerden biri, internet tarafından belirlenen bilgi teknolojisinde, haberleşmede ve bilgisayarla çalışma eğiliminde yaşanan gelişmeler olduğu bizzat ABD yönetiminin vurgulanmaktadır. Bu itici gücün ABD ekonomisinde önümüzdeki 15 yılda büyük bir patlama yaşatacağı tahmin edilmektedir. Bilgi teknolojilerinin önümüzdeki yıllarda ekonomiye olacak etkilerini tam olarak tespit etmek mümkün olmasa da bu etkinin muazzam olacağını söylemek hiç de hayalci değildir.

Örneğin ABD ekonomisinde bilgi teknolojilerinin diğer sektörlerin iki katından büyük bir hızla büyüdüğü belirtilmektedir (ERSOY, 1999, s.69).

ABD’de Ticaret Bakanlığı, Elektronik ticaret konusunda çok önemli çalışmalar yapmaktadır. Bunun yanında kamunun ve özel kesimin kendi başlarına, ve iki kesimin karma bir şekilde oluşturduğu çok sayıda kurum ve kuruluş, politika oluşturmak ve uygulamaya yönelik araç ve standartları belirleme konusunda çalışmalar yapmaktadır. Eyaletlerde ise sayısal imza, onay kurumu ve elektronik ticaretin diğer yönleri ile ilgili yasa çalışmaları sürmektedir (UZUNOĞLU, 2002., s.88).

O dönemin ABD başkanı Clinton Temmuz 1997’de elektronik ticaretin gelişimini teşvike yönelik “Küresel Elektronik Ticaret İçin Bir Çerçeve” (A Framework for Global Electronic Commerce) ile Amerikan hükümetinin stratejisini ilan etti. Başkan, stratejinin hedeflerini yerine getirmek ve stratejiyi geliştiren Elektronik Ticaret Çalışma Grubu’nu yönetmek ve bunun yanında bu konuyla ilgili çalışmaları koordine etmek ve tüm gelişmeleri periyodik raporlar olarak sunmak amacıyla muhtelif bakanları görevlendirdi. Çalışmada ABD başkanı, dijital ekonominin gelişimine yönelik olarak bir dizi ilkeler önerdi (CLINTON-GORE, 2000, s.43-49):

- Hükümet müdahaleleri yerine piyasa güçlerine güven. Yani gelişime özel sektör öncülük etmelidir. Elektronik ticaret sisteminin sağlıklı bir şekilde gelişiminin sürdürülmesi için özel sektörün yenilikleri, hizmetleri ve fiyatlardaki ucuzluğu sağlaması gerekmektedir. Hükümet sadece internetin oluşturulmasında finansal rol üstlenmelidir.

- Elektronik ticaret için öngörülebilir yasal bir çerçevenin sağlanması için minimal hükümet müdahalesi. Yani hükümet, elektronik ticaret konusunda aşırı sınırlamadan kaçınmalıdır. Çünkü hükümet tarafından yapılacak kısıtlayıcı ve gereksiz belirlemeler, pazarın gelişimini ve uluslararası etkilerini azaltacaktır.

- Hükümetin müdahalesinin gerektiği noktalarda elektronik ticaretin yasal sınırlarının belirlenmesinde temel tanımların yapılmasının ötesine geçilmemelidir. Yani hükümetin amacı, açık, minimalist, sürekli ve basit bir yasal ortam oluşturmak olmalıdır.

- Hükümetler internetin kendine özgü yapısını kabul etmelidir (ERSOY, 1999, s.70).

- Elektronik ticaretle ilgili yapılacak olan çalışmalar global temele dayandırılmalı ve sıkıntıların çıkmasının önüne geçilmelidir.

Bu çerçeve plan, tüm dünyadaki ekonomik gündemi köklü bir biçimde değiştirmiştir. Bu plandan sonra birçok ülke elektronik ticarete ilişkin stratejilerini yayınlamışlar ve hükümetlerinin politikalarına rehberlik edecek olan çalışma gruplarını oluşturmuşlardır.

20011. Japonya'da Elektronik Ticaret

Japonya, elektronik ticaret konusunda kurumsal düzeyde sağladığı örgütlenme modelleri ile yoğun çalışan, bu doğrultuda çok sayıda pilot projeyi başarıyla yürüten ülkelerin başında gelmektedir. Japonya Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (MITI) 1995 yılından itibaren bu çalışmalara büyük bir kaynak aktararak, 1995-1997 Kasım ayı arasında toplam 45 projeye 32 milyar Yen harcamıştır. 1995'de Elektronik Ticaret Ortamını Geliştirme Komitesi (Committee on the Improvement for Electronic Commerce) 1996 başında da ECOM (Electronic Commerce Promotion Council of Japan) kurulmuştur (ERSOY, 1999, s.70).

Bu kurum bünyesinde, biri uluslararası işbirliği, 5'i kurumlar ve 8'i teknoloji üzerine olan 14 çalışma grubu ile halihazırda on dokuz test projesi yürütülmekte ve projelere Japonya'nın önde gelen şirket kuruluşları da dahil edilerek (350 şirket ve 7 kuruluş) ülke çapında bilgi ve tecrübe paylaşımı amaçlanmakta, elektronik ticaretin standartları belirlenmeye çalışılmaktadır (ÇAK, 2002, s.59).

Japonya, devletin elektronik ticarete müdahalesinin minimize edilmesini fakat elektronik ticarete özgü çözümlerin mevcut sistemlerle uyumlu olmasını savunmaktadır. Sayısallaştırılmış içeriğin uluslararası dağıtımının uluslararası haberleşme çerçevesinde yorumlanması gerektiğini ifade eden Japonlar, bu içeriğin miktarının artması ve biçimlerinin farklılaşması durumunda sorunların doğduğunu belirtmektedir (ERSOY, 1999, s.71).

“Japonya, elektronik ticarete oldukça temelden ve uzun vadeli yaklaşmaktadır. Japonya’da geliştirilmeye çalışılan yöntem politika ve teknolojilerin tümü, yakın bir gelecekte kağıt para yerine elektronik paranın geçmesini hedeflemektedir. Bu yüzden de Japonya için elektronik ticarete güvenliğin geliştirilmesi, bunun teknolojik ve yasal yönlerinin araştırılması en çok üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Bu ideale ulaşabilmek için gerekli yasal düzenlemelerin hazırlıkları da yine ECOM bünyesindeki çalışma gruplarından “Onay Kurumları Çalışma Grubu” (Certification Authority Working Group) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu grup ECOM’a üye kurum ve kuruluşlara dağıtılmak üzere, elektronik ticarete yer alacak kurum ve kişilerin yetki ve sorumluluklarını ve birbiriyle ilişkilerini belirleyen güvenli elektronik ticaret için bir ön yönetmeliği de içinde barındıran bir rehber yayımlamıştır. Teknolojik olarak güvenli elektronik ticareti sağlamak için ise, IKB (Information Security Protocols) adı altında daha güvenli iletişimi sağlayacak protokol geliştirilmesi için çalışmalar yapılmaktadır” (ÇAK, 2002, s.59).

201. Türkiye’de Elektronik Ticaret Çalışmaları

Türkiye’de elektronik ticarete ilişkin ilk çalışmalar, 1995 yılında İGEME’nin hazırladığı pilot proje ile başlamıştır. Bu proje çerçevesinde UNCTAD, Nisan 1977 tarihinde İGEM’yi Ankara Ticaret Noktası olarak göstermiştir (ARIKAN, 1999, s.208). Buna paralel olarak, Türkiye’de internetin yaygınlaşması ve de elektronik ticaretin gelişmesi için bazı kuruluşlar oluşturulmuş ve bazı projeler hazırlanmıştır. Bu kuruluşlar; çeşitli devlet kuruluşlarının ilgili temsilcileri ile yaptıkları toplantılarda alınan kararlar doğrultusunda, elektronik ticaretin Türkiye’deki gelişimine yön vermektedirler. Aşağıda bu kuruluşların çalışmaları ele alınmıştır.

2010. Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu’nun Çalışmaları

Elektronik ticaretin ülkemizde geliştirilmesine yönelik dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak ulusal bir strateji geliştirilmesi amacıyla başkanlığını dönemin başbakanının yaptığı, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun (BTYK) 25 Ağustos 1997 tarihli toplantısında, bir çalışma grubu oluşturulması kararlaştırılmış ve yapılacak çalışmaların koordinatörlük görevi Dış Ticaret Müsteşarlığına sekreteryaya görevinde TÜBİTAK

BİLTEN'e verilmiştir (ATABAY, 1999, s.20). Bu doğrultuda Türkiye'de ve dünyada elektronik ticaretin durumunu, bu konuda kamuda ve özel sektörde yürütülen çalışmaları ve hukuki – teknik düzeyde yapılması gereken çalışmaları ve yatırımları incelemek üzere oluşturulan ETKK'nın çalışmalarının sonuçları BTYK'ya sunulması planlanmıştır (ERSOY, 1999, s.91)

ETKK, aşağıdaki kuruluşlar ve temsilcilerin katılımıyla oluşturulmuştur: Dış Ticaret Müsteşarlığı (Koordinatör), Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilat Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, Merkez Bankası, Rekabet Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Milli Prodüktivite Merkezi, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayii Geliştirme Başkanlığı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Bankalar Birliği, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Türk Patent Enstitüsü, Türk Telekom AŞ., İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü, Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Uluslararası Nakliyeciler Derneği, Uluslararası Taşıma İşleri Komisyoncuları ve Acentecileri Derneği (ETKK, 2003, www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/005a1.html). Fakat 26 Nisan 2000 tarihindeki ETKK toplantısına binaen, ETKK çalışmalarına hız vermek amacıyla; ETKK üye sayısının çokluğu, üyelerin geçmiş toplantılara katılımları ile konuyla doğrudan ilgileri değerlendirilerek ve gerekçe gösterilerek ve de dış ticaret müsteşarlığının önerisi ile ETKK üyeleri aşağıdaki biçimde yeniden belirlenmiştir (CANPOLAT, 2001, s.43).

Doğal Üyeler:

Dış Ticaret Müsteşarlığı

İlgili Müsteşar Yardımcısı

Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesindeki Genel Müdürler

Hukuk Müşavirliği

Kontrolörler Kurulu Başkanlığı

İhracatçı Birlikleri

Eximbank

İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi

Sürekli Üyeler:

Milli Savunma Bakanlığı

Adalet Bakanlığı

Maliye Bakanlığı

Ulaştırma Bakanlığı

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı

Hazine Müsteşarlığı

Gümrük Müsteşarlığı

Merkez Bankası

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TÜBİTAK – BİLTEN

Danışman Statüsündeki Üyeler:

İçişleri Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı

Kültür Bakanlığı

Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı

Sermaye Piyasası Kurulu

Rekabet Kurumu

Türk Patent Enstitüsü

Türk Standartları Enstitüsü

Milli Prodüktivite Merkezi

KOSGEB

Türk Telekom AŞ.

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

İlgili bankalar

İlgili sivil toplum kuruluşları.

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın başkanlığında ilgili kuruluşların da katılımıyla ilk ETKK toplantısı 16 Şubat 1998 tarihinde yapılmıştır. Bu toplantıyla birlikte elektronik ticaretin geliştirilmesine yönelik geniş katılımlı ve düzenli çalışmalar da başlamış oldu. 16

Şubat'taki toplantıda, çalışmaların verimli bir şekilde sürdürülebilmesi için Teknik, Hukuk Finans adı altında toplantıya katılan üyeler arasından üç ayrı çalışma grubu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu çalışma gruplarının her ayın birinci ve üçüncü haftalarında olmak üzere ayda en az iki kez toplanmaları ve bir rapor hazırlamaları kararlaştırılmıştır. Ayrıca her çalışma grubundan seçilen üçer üyeden oluşacak ve ETKK'nın onayına sunmak üzere, çalışma gruplarının hazırlayacağı raporları değerlendirerek tek rapor haline getirecek bir değerlendirme komisyonu kurulmasına karar verilmiştir (ASOMEDYA, 1998, s.37). ETKK çalışma gruplarında daha sonra "Proje Geliştirme", "Hukuk Çalışma" ve "Eğitim ve Tanıtım" çalışma grupları diye yeni bir düzenleme yapılmıştır (CANPOLAT, 2001, s.44).

Değerlendirme komisyonunun oluşturduğu ve ETKK'nın onayladığı rapor BTYK'nın 2 Haziran 1998 tarihli toplantısında sunulmuştur. Raporda elektronik ticaretin Türkiye'de gelişmesi için devletin 4 ana görevi yerine getirmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bunlar:

1. Gerekli teknik ve idari altyapının kurulmasını sağlamak,
2. Hukuki yapıyı oluşturmak,
3. Elektronik ticareti özendirecek önlemleri almak,
4. Ulusal politika ve uygulamaların uluslararası politikalar ve uygulamalarla uyumunu sağlamak (HAMZAÇEBİ, 2003, www.tisk.org.tr.).

Raporda teknik ve idari altyapının kurulması konusunda özellikle

- Enformasyon altyapısının, herkesin ulaşabileceği şekilde hızlı ve düşük fiyatla oluşturulması
- Elektronik ticaretin onay kurumları gibi yeni kurumlarıyla mevcut kurumların ilişkilerini düzenleyici standartların oluşturulması; şifreleme, elektronik kimlik belgesi gibi güvenlik konularında altyapının kurulması ve özellikle ve de öncelikle bir projeye pilot uygulamaya gidilmesi, gibi konulara değinilmiştir (TÜBİTAK – BİLTEN, 2004, s.30).

Hukuki altyapının oluşturulması için;

- Elektronik ortamda oluşturulan ve tutulan veya elde edilen delillerin Usul Hukuku açısından tanınması,

- Sayısal imzanın yazılı imza ile aynı güce sahip olmasının sağlanması,
- Elektronik ortamda işlenen suçun tanımının yapılması, suçu işleyen bir başka ülkede bulunması halinde yapılacak uygulamaların belirlenmesi,
- Vergilendirme ilke ve kurallarının internetin doğasına uygun olarak ele alınması, elektronik ticaretten kaynaklanan vergi kayıplarının önüne geçici tedbirlerin alınması gibi öneriler ileri sürülmüştür (ETKK, 2003, www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/005a1.html).

Elektronik ticaretin özendirilmesi başlığı altında ise üç önemli politik tercih belirtilmiştir:

- KOBİ'ler elektronik ticaret için mutlaka özendirilmeli ve desteklenmelidir.
- İletişim hizmetleri en düşük fiyatlarla sunulmalıdır.
- Devlet, kamu hizmetlerini yerine getirirken, elektronik ticaret uygulamalarına örnekler oluşturmalı ve de bu konuda öncü rolü üstlenmelidir (TÜBİTAK - BİLTEN, 2004, s.30).

Ulusal ve uluslararası politikalar arasında uyum sağlanması için ise;

- Fiziki altyapının oluşturulmasında uluslararası standartlara uyum sağlanması,
- Yasal yapı oluşturulurken, ulusal politikalarımız çerçevesinde uluslararası kurallara uyumlu düzenlemeler yapılması,
- OECD, BM, DTÖ gibi uluslararası kuruluşlarda yürütülen elektronik ticaret çalışmalarına konunun uzmanlarının katılımını sağlayarak karar sürecinde etkin olunması (CANPOLAT, 2001, s.55) konularının önemli olduğu ifade edilmiştir.

Bu rapora onay veren BTYK; ETKK çalışmalarının Türkiye'de elektronik ticaret yaygınlaşana dek sürdürülmesine karar vermiştir. BTYK'nın isteği üzerine ETKK, alt çalışma gruplarıyla birlikte bir eylem planı hazırlamaya başlamıştır.

Özel sektör, üniversite, araştırma enstitüleri ve kamu sektörü temsilcilerinin katılımı ile bir minyatür elektronik ticaret ortamı oluşturup, uygulama yapılması hedeflenen (ARIKAN, 1999, s.217) bu eylem planıyla uygulamaya konulan pilot proje ile; dünya standartları esas alınarak belirlenecek bir algoritma yardımıyla, sayısal imza için gerekli olan açık ve kapalı anahtarlar oluşturularak kişi ve kuruluşların elektronik ticaret yapmaları

sağlanacaktır (ATABAY, 1999, s.23). Bir başka deyişle bu örnek uygulamayla, internet üzerinde bilginin gizliliği, bütünlüğü ve kimin tarafından gönderildiğinin doğrulanması sağlanarak bir güven ortamı oluşturulması ve bu gerçek ortamda elektronik ticaretin finansal, yasal ve teknik boyutlarının tespit edilerek uygulanması amaçlanmaktadır (ERSOY, 1999, s.92).

Eylem planı'yla ilgili yapılan hazırlık çalışmaları, 26 Nisan 2000 tarihinde yapılan ETKK toplantısında üye kurum ve kuruluşların görüşlerine açılmıştır. Bu toplantıda Örnek Uygulama Proje Geliştirme Grubu yanında, esasen üye kuruluşların hukukçularından müteşekkil bir Hukuk Çalışma Grubu'nun oluşturulması Dış Ticaret Müsteşarlığının teklifi üzerine kabul edilmiş ve böylece örnek uygulama çalışmaları ile hukuksal altyapı çalışmalarının eşzamanlı yürütülmesi karara bağlanmıştır (UZUNOĞLU, 2002, s.101).

Hukuk Çalışma Grubunun 16.05.2000 tarihindeki toplantısında oluşturulan alt çalışma grubu, 5.06.2000 ve 19.06.2000 tarihlerinde TÜBİTAK – BİLTEN'de biraraya gelerek çalışmalarını sürdürmüştür (CANPOLAT, 2001, s.56).

Bu çalışmalarda dünyadaki örnekler de dikkate alınarak elektronik imzanın hukuken tanımlanması hususunun öncelikli konu olduğu ve bu amaçla oluşturulacak olası bir çerçeve kanunda elektronik belge ve elektronik kimlik gibi diğer temel kavramların da tanımlanmasının mümkün olabileceği üzerinde ön mutabakat sağlanmıştır. Ayrıca kişiler arasında irade serbestisinin geçerli olduğu sözleşmelerin esas alınmasının, bu sözleşmelerde uyuşmazlık çıktığında ispat hususlarının, elektronik ticaretin gelişmesinde önemli bir yer tuttuğu ifade edilmiştir. Böyle bir durumda, Borçlar Kanunu çerçevesinde “elektronik sözleşme akdinde imzanın önemi” ve Hukuk Muhakemeleri Usul Kanunu çerçevesinde de “elektronik sözleşmelerin delil hususiyeti” öncelik sıralamasında Ticaret Kanunu ve Ceza Kanunu çerçevesinde yapılacak düzenlemelerin önüne geçmiştir (CANPOLAT, 2001, s.56).

2011. İnternet Üst Kurulu'nun Çalışmaları

Türkiye'de internet teknolojilerinin hızla gelişmesine rağmen özellikle Türk Telekom'un bu gelişime paralel yapması gereken yatırımlarda ağır davranması, elektronik

ticaret yapmak isteyen özel şirketlerin ve eğitimde interneti çok yönlü olarak kullanmak isteyen üniversite temsilcilerinin, kısaca internet üzerinde planları olan kişi ve kuruluşların ilgili devlet kurumlarına baskı yapmalarına neden olmuştur. Bunun neticesinde Ulaştırma Bakanlığı bir girişim başlatmıştır (ÇAK, 2002, s.71).

1998 yılında başkanlığını Ulaştırma Bakanının yaptığı Kamu Kurum ve Kuruluşlarını temsilen bakanlıklar ve müsteşarlıklar; altyapı hizmeti veren kuruluşlar ile servis ve içerik sağlayıcılarını temsilen İnternet Servis Sağlayıcıları Derneği, Ulakbim, Teknoloji Üreticisi Firmalar, Sivil Toplum Örgütleri, Türkiye Elektronik San. ve İşadamları Derneği (TESİD), sendika temsilcileri, Üniversite temsilcileri ve bireysel kullanıcıların katıldığı İnternet Üst Kurulu oluşturulmuştur (<http://kurul.ubak.gov.tr/m02.php>, 2004).

Türkiye’de internetin kısa, orta ve uzun vadede gelişmesine yönelik hedefleri belirleyip bu hedeflere ulaşma noktasında alınması gerekli ulusal kararların alınması ve uygulanması sürecinde Ulaştırma Bakanlığına danışmanlık yapmak, uygulamada gözlenen aksaklıkları, belirleyerek giderilmesi için öneriler oluşturarak konu ile ilgili birimler arasında eşgüdümü sağlamayı amaçlayan “İnternet Üst Kurulu”nun görevleri aşağıdaki gibidir (UZUNOĞLU, 2002, s.103-104):

Planlama: Ulusal internet altyapısının kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri konusunda görüş oluşturmak, internet altyapısı ve diğer hizmetler konusunda ilgili kuruluşlarca uygulanmak üzere düzenleyici önerilerde bulunmak.

Koordinasyon: Üniversite, kamu, özel ve sivil toplum gibi kuruluşların internetle ilgili etkinliklerinde eşgüdümü sağlamak.

İzleme: İlgili kuruluşlardan veri toplayarak Türkiye’de internetin gelişiminin niteliksel ve niceliksel boyutlarını ortaya koyup değerlendirmek ve bunları yayınlamak.

Uygulama önerileri oluşturma: Türkiye’de internetin sağlıklı gelişmesi amacıyla, gerektiğinde Türkiye internetinin çeşitli katmanlarında yer alan ve hizmet veren kuruluşlara hizmete ilişkin önerilerde bulunmak.

Kamuoyu görüşlerinin toplanarak değerlendirilmesi için mekanizmalar oluşturmak: dünyadaki gelişmeleri izlemek. Uluslararası platformlarda ülke çıkarlarını korumak.

Yasa koyucuya ve ilgili kuruluşlara internetin ulusal gelişimini sağlamak için öneriler sunmak.

Eğitim etkinlikleri düzenlemek: İnternetle ilgili bilgi ve deneyim birikimine katkıda bulunmak amacıyla seminer, konferans vb. etkinlikler düzenlemek veya düzenlenmesine katkıda bulunmak.

Ayrıca internet üst kurulu tarafından ana işlevi Türkiye'deki Alan Adları (tr Domain Names) konusunda politikaların ve işleyiş mekanizmalarının belirlenmesi, izlenmesi ve alan adları üzerindeki uzlaşmazlıkların çözümü için mekanizma önerileri oluşturulması, bu önerilerin Alan Adı Yönetimine (ODTÜ) iletilmesi ve uygulamadaki koordinasyonun sağlanması olan bir "DNS Çalışma Kurulu" oluşturulmuştur. Kurul ilk toplantısını 2 Kasım 2000 de yapmıştır (<http://kurul.ubak.gov.tr/ca/grup01.php>, 2004). Bunun yanında kurul 22 Ocak 2003 tarihindeki 38. toplantısında 7-20 Nisan günlerinin "İnternet Haftası" olarak kutlanmasına karar verdi (<http://kurul.ubak.gov.tr/m03.php>, 2004).

2012. Kamu-Net Üst Kurulu'nun Çalışmaları

23-25 Şubat 1998 tarihleri arasında yapılan "Kamu Bilgisayar Ağları" konferansında; kamu bilgisayar ağları konusunda yapılan faaliyetlerin değerlendirilmesi, koordinasyonu, izlenmesi ve finansmanı konusunda karşılaşılan darboğazları aşmak için çalışmalar yapmak üzere bir Kamu-Net Üst Kurulu oluşturulmasına ve ayrıca oluşturulacak bu üst kurulun çalışmalarını ilk toplantısında oluşturacağı bir Teknik Kurul aracılığıyla yürüteceği ve Teknik Kurulun önerilerinin Üst Kurulda değerlendirilerek yürürlüğe konacağı kararlaştırılmıştı (<http://kamunet.inet-tr.org.tr/kamusonuc>, 2004).

Bu doğrultuda 19.03.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle; Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında Hazine, Dış Ticaret, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarları ile İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Ulaştırma Bakanlığı müsteşarlarından oluşan TC. Başbakanlık Kamu-Net Üst

Kurulu Kurulmuştur. Kurulun ana görevleri şunlardır (19.03.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi):

- “- Kamu bilişim personeli politikalarının oluşturulması,
- İnsan gücü planlaması ve hizmet içi eğitimin sağlanması,
- Ulusal ağın oluşturulması,
- Kamu ile kamuoyu arasında saydamlığı temel alan sağlıklı iletişim sağlanması,
- Kamu yönetiminde bilişim hizmetlerinin etkinliğinin sağlanması,
- Kamu bilişim projelerinin koordinasyonunun ve izlenmesinin sağlanması.”

Başbakanlık Müsteşarı (katılmadığı takdirde Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı) başkanlığında iki ayda bir toplanmakta olan kurulun sekreteryâ hizmetlerini Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı yürütmektedir.

2013. İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi'nin Çalışmaları

İGEME (ticaret noktaları), dış ticaret işlemlerinde yer alan tüm kurum ve kuruluşların, fiziki veya sanal tek bir çatı altında bir araya geldiği bir ticaret merkezi olarak kurulmuştur (ÇAK, 2002, s.72).

İGEME; UNCTAD'ın 1994 yılından itibaren TEG kapsamında uluslararası arenaya sunduğu Ticaret Noktaları Projesi doğrultusunda elektronik ticaretin gelişmesi için önemli çalışmalar yapmıştır (ERSOY, 1999, s.87). Ticarete yardımcı olma ve ticareti kolaylaştırma, ticari bilgi, global bir ağ olan gtpnet-e.com'a erişim ve elektronik ticaret uygulama – geliştirme merkezi olan ticaret noktalarının amacı; gelişmekte olan ülkelerin ve özellikle KOBİ'lerin uluslararası ticarete katılım düzeylerini yükseltmek, ticaretle ilgili sorunlara çözüm bulmada modern bilgi teknolojilerini kullanma konusunda uluslararası bilinci artırma ve uluslararası ticareti engelleyici aşırı düzenleme ve bürokrasiden kaynaklanan ticari işlem maliyetlerini azaltmaktadır (<http://www.tpankara.org.tr/tur/igeme/amac.htm>., 2004).

1 Haziran 1999 tarihinde İGEME'nin ev sahibi kurum olarak, işlevsel bir TN'de aranan teknik, idari özellikler, insan kaynakları, haberleşme altyapısı ve diğer kriterlere uygunluğu

UNCTAD tarafından tescil edilmiş ve ATN işlevsel bir TN olarak GTPNet'te yer alma hakkını elde etmiştir (ERSOY, 1999, s.87).

2014. Maliye Bakanlığı'nın Çalışmaları

Maliye Bakanlığı, elektronik devlete gidişte ortaya koyduğu projelerle elektronik ticaretin ülkemizde gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Maliye Bakanlığının elektronik ticarete yönelik en önemli projeleri VEDOP (Vergi Daireleri Otomasyonu Projesi) ve SAY2000i (Saymanlık Otomasyon Sistemi Projesi) projeleridir. Muhasebat Genel Müdürlüğüne bağlı, Türkiye çapındaki 1668 saymanlıkta günlük çalışmaların bilgisayar yardımıyla yapılması ve tüm verilerin merkezde bir veri tabanında tutularak devlet hesaplarının günlük olarak izlenebilmesi amacıyla oluşturulan SAY2000i projesinin ilk uygulaması 15 Ekim 1999 tarihinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı merkez saymanlığında yapılmıştır. Taşradaki ilk uygulama ise İzmir Konak Mal müdürlüğünde 7 Şubat 2000 tarihinde yapılmıştır (www.muhasibat.gov.tr/say2000/s2_nedir.asp-1, 2004). 01.04.2002 tarihinden itibaren ise devletin bütün hesapları bu proje sayesinde günlük olarak izlenmeye başlanmıştır (www.muhasibat.gov.tr/say2000/asama.asp, 2004).

Maliye Bakanlığının bir diğer projesi olan VEDOP; vergi sisteminin, yeni mevzuatın gerekliliklerine uygun olarak düzenlenmesi amacıyla 25 Kasım 1998 tarihinde başlatılan 75 milyon dolarlık bir bedele sahip olan ve iki yıl süren bir projedir. Proje Türkiye genelinde 153 vergi dairesi, 5 defterdarlık, 4 bölge ve 1 ana merkezin en üst seviyede otomasyonunu sağlamak amacıyla altyapı kurulumu, bu kuruluşların kendi içlerinde ve kendi aralarında etkin bir biçimde haberleşmeleri ve işbirliği gerçekleştirmeleri amacıyla yerel ağ ve geniş alan ağ kurulumu işlemlerini kapsamaktadır (www.sbs.co.tr/turkce.asp?1=4&2=2&3=0.htm, 2004).

Maliye Bakanlığı'nın vergi mükelleflerini bir müşteri olarak görüp, müşteri tatminini sağlamayı hedeflediği VEDOP'un 2001 Nisan'ında tamamlanarak hayata geçirilmesi ile tam otomasyonlu vergi dairelerindeki işlemler hızlandı. Raporlama ve sorgulama işlemleri kolaylaştı. Türkiye tahakkuk ve tahsilat bilgilerinin %85'i anında takip edilebilir hale geldi ve vergi dairelerinin merkezden izlenmesini sağlamak üzere gerekli altyapı oluşturuldu (<http://www.cisco.com/tr/eletters/edevlet/turkiye.htm>, 2004). "VEDOP ile otomasyon

uygulamasına alınan vergi dairelerinin günlük bilgilerinin merkeze transferi yapılmaktadır. Vergi dairesinden transfer edilen bu bilgilerden yönetim bilgi, karar destek ve denetime destek sistemleri oluşturularak Genel Müdürlük, Defterdarlık ve Vergi Dairesi bazında kullanıma açılmıştır (www.bumko.gov.tr/WEB/gerekce2004/bolum5/bolumv.htm, 2004).

Bunun yanında 1995 yılında her mükellefe yaşam boyu tek “vergi kimlik numarası” projesi uygulamasına gidilmiş 1998 yılında ise bazı ekonomik faaliyetlerde bu kimlik numarasının kullanılmasının zorunlu kılınması ile uygulama yaygınlaştırılmaya çalışılmış 1 Eylül 2001’den sonra ise bankacılık sektöründe de uygulama başlatılmıştır. Ağustos 2003 itibariyle vergi kimlik numarası verilen kişi sayısı 32 milyona ulaşmıştır (www.bumko.gov.tr, 2004).

1999 yılında Gelirler Genel Müdürlüğü’nün internet sayfası hizmete açıldı. Bu sayfada “İnternet Vergi Dairesi” uygulaması yapılmaktadır. Bu hizmet sayesinde mükellefler vergi dairesinde mevcut, kendileri ile ilgili kimlik ve vergi bilgilerine erişebilmektedirler (www.bumko.gov.tr/WEB/gerekce2004/bolum5/bolumv.htm, 2004).

VEDOP’un ikinci kısım çalışmalarının da tamamlanmasıyla birlikte Türkiye’nin geri kalan %15’lik bölümü de otomasyona geçmiş oldu. Böylece internet üzerinden vergi sorgulaması ile mükellefler vergi durumlarını günü gününe izleyebilmekte, muhasebeciler aracılığıyla işlem yapan mükellefler ise beyannamelerin günü gününde verilip verilmediğini denetleyebileceklerdir. İhtilafli bir durum üzerinden fazla bir vakit geçmeden görülebilecek ve vergi dairesi ile görüşülerek daha kısa bir zamanda çözümlenebilecektir. Programın hedefleri arasında mükelleflerin beyannamelerini internet üzerinden verebilmesi de yer almaktadır. Böylece internet, devletin en önemli aktivitelerinden birisi olan vergi toplama ve takibi işinde başarıyla kullanıma girmiş olacaktır (<http://www.cisco.com/tr/eletters/edevlet/turkiye.htm>, 2004).

2015. İçişleri Bakanlığı’nın Çalışmaları

Türkiye’nin en eski ve en büyük e-devlet projesi olan MERNİS (Merkezi Nüfus İdare Sistemi) projesi fikri, Mayıs 1972 tarih 1587 sayılı Nüfus Kanunu ile ortaya çıkmıştır. 1976 yılında, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından projelendirilip 1980 yılında

Ortadoğu Teknik Üniversitesine ihale edilen projenin uygulama çalışmaları 1982 yılında başladı. Çalışmalar 1996 yılına kadar sürdü. 1996 yılında Dünya Bankası, MERNİS Projesini özelleştirme ve sosyal güvenlik ağı (PIAL) kapsamına aldı ve proje fizibilite çalışması yapıldı. “Bu kapsamda Dünya Bankasından temin edilen 5.5 milyon dolarlık kredi ile altyapı çalışmaları yapıldı” (http://www.nvi.gov.tr/81.Mernis_Projesi_Calismalari_1997_2000.html, 2004). 1997 yılında yürürlüğe giren 4300 sayılı kanunla sağlanan ödeneğin kullanılmasıyla Mernis Projesi hız kazanmıştır. “1997-1999 yılları arasında 923 ilçede bulunan ölü ve sağ 120 milyon vatandaşın nüfus kaydı bilgisayar ortamına aktarılmıştır.” (CANPOLAT, 2001, s.86) 28 Ekim 2000 tarihinde ise gelecek yıllarda vatandaşların devletle olan ilişkilerinde kullanabileceği TC. Kimlik numarası tüm nüfus kayıtlarına verildi. Veri tabanı Kasım 2002’de kurulan (www.nvi.gov.tr/81.Mernis2.html, 2004) MERNİS Projesi 20 Ocak 2003 tarihinde çevrimiçi olarak hizmete sunulmuştur (www.turkpoint.com/e-yasam/mernise_akilli_kart_yolu_acildi.asp, 2004).

Proje ile nüfus kütükleri üzerinde tam bir denetim kurmak ve nüfus kütüklerini güvenilir belgeler haline getirerek hizmete hız ve verimlilik sağlamak; merkezde nüfus bilgi bankası oluşturmak ve bu yoldan nüfus kütüklerindeki bilgileri kamu hizmetleri açısından değerlendirmek; nüfus kütüklerindeki verileri istatistik bilgiler olarak değerlendirmek; nüfus ve aile istatistiklerini elde etmek, her vatandaşa bir TC. Kimlik numarası vermek suretiyle isim benzerliğinden dolayı ortaya çıkan aksaklıkları gidermek ve kamu kuruluşları arasındaki bilgi alışverişini hızlandırmak amaçlanmaktadır (<http://dergi.emo.org.tr/altindex.php?sayi=417&yazi=51.htm>, 2003). Diğer projelerin bilgi sistemlerinin, Mernis Projesinin altyapısına bağlı olması nedeniyle bu proje, e-Türkiye bilgi sisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (AKTAN, 2004, s.1). Zaten projenin 2003-2004 takviminde MERNİS veri tabanını kamu kurum ve kuruluşlarına açmak, teknolojik gelişmelerin adaptasyonunu sağlamak ve yeni nüfus cüzdanı projesini başlatmak hedefleri yer almaktadır (www.turkpoint.com/e-yasam/30_yillik_ruya_mernis.asp.htm, 2004).

21. Çeşitli Elektronik Ticaret Verilerinin Değerlendirilmesi

Elektronik ticaretin yeni olmasına rağmen bütün dünyada hızla ilerlemesi ve sürekli büyümesi ve buna ilave olarak bir sahibi ve denetleyeni olmayan açık ağlar üzerinden yapılıyor olması, hacmini tespit etmede problemlerle karşılaşmamıza neden olmaktadır. Bu yüzden elektronik ticaretin hacmine yönelik çeşitli araştırma şirketleri değişik rakamlar ileri sürmektedirler.

Aşağıda Tablo 6'da bazı danışman şirketlerinin dünyadaki elektronik ticaretin hacmiyle ilgili tahminleri görülmektedir:

Tablo: 6

Dünya Genelinde Elektronik Ticaret Gelir Tahminleri (Milyar Dolar)

Şirket Adı	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Bileşik büyüme Hızı
Forrester			2.293,50	3.878,80	6.201,10	9.240,60	12.837,30	%53.81
IDC	354,90	615,30				4.600,00		%66.93
eMarketer	278,19	474,32	823,48	1.408,57	2.367,47			%70.80

Kaynak: İNALÖZ, 2003, s.15

Tablodan da görüldüğü gibi 2006 yılında elektronik ticaretin 13 Trilyon dolarlara ulaşması beklenmektedir. Bu rakam gelecek yıllarda elektronik ticaretin önemli ölçüde artış göstereceğinin göstergesi olarak önemlidir.

Elektronik ticaretin büyük rakamlara ulaşmasına rağmen hacim olarak toplam ticaret içindeki payı hala çok düşüktür. Yapılan tahminlere göre elektronik ticaretin toplam ticaret içindeki payı 2006 yılında yaklaşık olarak dünya genelinde %18, Kuzey Amerika'da %26, Batı Avrupa'da %19, Asya Pasifik'te %12 ve diğer ülkelerde ise %4 olacaktır.

Tablo: 7

Yıllar İtibariyle Çeşitli Bölgelere İlişkin Elektronik Ticaret Tahminleri(Milyar Dolar)

Bölgeler	2002	2003	2004	2005	2006	2006 Yılında Toplam Satışların Yüzdesi(%)
Kuzey Amerika	1.677,3	2.642,2	3.939,8	5.563,8	7.469,0	26,0
ABD	1.610,4	2.527,6	3.759,7	5.296,9	7.091,6	26,0
Kanada	55,1	91,3	136,2	188,6	245,6	20,0
Meksika	11,8	23,3	43,9	78,3	131,8	10,0
Asya Pasifik	341,6	622,8	1.087,9	1.766,3	2.645,6	11,9
Japonya	200,5	359,2	625,4	1.056,8	1.650,2	14,6
Avustralya	47,8	87,7	151,1	224,1	301,7	22,4
Kore	29,4	55,2	97,1	156,8	231,9	17,5
Tayvan	29,0	56,1	101,8	158,3	223,8	19,3
Hong Kong	15,6	28,6	50,0	73,8	98,8	22,1
Diğerleri	19,3	35,7	62,5	96,4	139,2	2,1
Batı Avrupa	246,3	560,8	1.076,7	1.747,5	2.458,6	19,3
Almanya	60,5	137,6	262,2	419,3	580,9	21,0
İngiltere	51,7	113,1	210,1	330,6	454,6	21,0
Fransa	63,7	85,2	165,0	269,5	381,8	20,0
İtalya	28,9	68,4	135,9	226,7	322,6	19,0
İspanya	6,2	16,3	38,5	76,1	125,5	15,0
Diğerleri	62,3	140,2	264,9	425,2	593,3	19,7
Diğer Ülkeler	28,2	53,0	96,7	163,1	264,1	4,0
Dünya Toplamı	2.293,5	3.878,8	6.201,1	9.240,6	12.837,3	18,4

Kaynak: http://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/sem05_e/presentation_meringer,

2004

Elektronik ticaretin önemli boyutlarda olmasına rağmen dünya geneline yayılmadığı görülmektedir. Özellikle iletişim teknolojilerinde ilerlemiş olan ülkelerde verilerin yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Fakat 20. yy. sonlarına doğru küreselleşme eğilimlerinde yaşanan artışlar ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, elektronik ticaretin

dünya geneline yayılabileceği yönünde bizlere fikir vermektedir. Nitekim veriler ve yapılan tahminlerde, Kuzey Amerika'nın elektronik ticaret hacmi içindeki payının azalacağı, Asya ve Avrupa'nın payının artacağı görülmektedir. Toplam dünya elektronik ticaret hacmi içerisinde Kuzey Amerika'nın payı 2002 yılında %73 iken 2006 yılına ilişkin yapılan tahminlere göre bu pay % 58'e inecektir. Aynı veride Batı Avrupa'nın payı %11 den %19'a, Gelişmiş ve Gelişmekte olan Asya Pasifik'in Payı ise %15'den % 21'e yükselecektir.

Tablo: 8

Bölgesel Elektronik Ticaret Değerleri ve Tahminleri

Bölge Adı	2002 (Milyar\$)	Dünya genelindeki yüzdesi (%)	2006 (Milyar\$)	Dünya genelindeki yüzdesi (%)	2002-2006 arasındaki artış yüzdesi(%)
Gelişmekte olan Asya ve Pasifik	87,6	3,8	660,3	5,1	65,7
Latin Amerika	7,6	0,3	100,1	0,8	90,5
Geçiş ekonomileri	9,2	0,4	90,2	0,7	77,7
Afrika	0,5	0,0	6,9	0,1	91,1
Tüm gelişmekte olan ülkeler	104,9	4,6	857,5	6,7	69,1
Kuzey Amerika	1.667,3	73,1	7.469,0	58,2	45,3
Batı Avrupa	246,3	10,7	2.458,6	19,2	77,7
Gelişmiş Asya ve Pasifik	264,8	11,5	2.052,1	16,0	66,8
Tüm gelişmiş ülkeler	2.188,4	95,4	11.979,7	93,3	53,0

Kaynak: İNALÖZ, 2003, s.16

Tablo 9'da Forrester araştırma şirketinin 2004 yılına ait bölgeler bazında elektronik ticaret gelir tahmini yer almaktadır:

Tablo: 9**Forrester'ın 2004 Yılına Ait Elektronik Ticaret Tahmini**

Bölge	Toplam(Dolar)
Kuzey Amerika	3,5 trilyon
Asya Pasifik	1,6 trilyon
Batı Avrupa	1,5 trilyon
Latin Amerika	81,8 milyar
Diğer Bölgeler	68,6 milyar

Kaynak: <http://www.epaynews.com/statistics/transactions.html>, 2004

İnternet araştırma şirketi Jupiter Research tarafından yapılan araştırmaya göre, dünyanın en büyük ekonomisine sahip ABD'de elektronik ticaret hacminin 2005 yılında 6.3 trilyon dolara ulaşması beklenmektedir (BURT-GALLI, 2000, s.6). Amerikan Ticaret Bakanlığı verilerine göre ise online satışlar denilen internet üzerinden yapılan satışlar 2003 yılı 2. çeyreğinde 12.477 milyar \$ olarak gerçekleşti (KUCHINSKAS, 2003, <http://www.turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=8001.htm>). Bir diğer araştırma Amerikalı şirketlerin internet üzerinde 43 milyar dolar değerinde satış yaptıklarını göstermektedir (HELLERSTEIN, 2002, s.3).

Aşağıda ABD'de perakende satışlarda elektronik ticaret satışlarının toplam satışlar içindeki yeri görülmektedir:

Tablo: 10**ABD'de Perakende Satışlar: Toplam ve Elektronik Ticaret**

Yıllar	Toplam Satışlar	Elektronik Ticaret
2000	3070,186	28
2001	3156,754	34,263
2002	3230,122	44,287
2003	3399,544	55,996
2004(1,2. çeyrek)	1753,757	31,169

Kaynak: <http://www.census.gov/mrts/www/current.html>, 2004

Öte yandan şirket bazında elektronik ticaret alanında başarılı bir şekilde faaliyet gösteren Amazon.com, sadece kitap, cd ve video kaset satışları ile 1997 yılında 148 milyon dolar olan satışlarını, 1998 yılında %266 yükselişle 542 milyon dolara yükseltmiştir. Aynı yıl firmanın internet üzerindeki müşteri sayısı 4.5 milyon civarında idi. Uzmanlar, bu rakamın 2002 yılında üç katına çıkacağını tahmin etmektedirler (CIVAN-BAL, 2004, s.3).

İnternet üzerinden yapılan alışverişlerin içeriklerine bakıldığında Türkiye ile dünya arasında farklılıkların olduğu görülmektedir:

Tablo: 11
İnternette Ne Satılıyor? (Türkiye%)

Kitap	54
Müzik CD	25
Oyun	6
Hediyelik Eşya	6
Market Alışverişi	6
Elektronik Ürünler	2
Giyim	1

Kaynak: YILDIZ, 2004, s.21

Tablo: 12
İnternette Ne Satılıyor? (Dünya%)

Otomobil	45
Lüks Tüketim	40
Kişisel Hizmetler	35
Sigorta ve Kredi Hizmetleri	30

Kaynak: ÇETİNKAYA-ALTINOK-SUGÖZÜ, 2004, s.7

Bakıldığında dünyada internet üzerinden en fazla satışın otomotiv ve lüks tüketim alanlarında olduğu, Türkiye’de ise kitap ve müzik cd’lerinin ilk sırayı aldığı görülmektedir.

Türkiye’de son yıllarda internet kullanımında görülen artış elektronik ticaretin gelişmesi için önemli bir altyapı oluşturmaktadır (ALTINOK-ÇETİNKAYA-SUGÖZÜ, 2004, s.3). Özellikle 1999 yılından itibaren internet kullanıcılarının sayısındaki hızlı artış, Türkiye’deki şirketleri de internet ortamına girmeye zorlamaktadır. Türkiye’de elektronik ticaret uygulamaları genelde işletmeden tüketiciye (B2C) şeklinde gerçekleşmektedir (CİVAN-BAL, 2004, s.4).

Tablo: 13

2001-2004 Elektronik Ticaret Karşılaştırmaları

2001-2004 yıl sonu tahminleri	2001	2002	2003	2004
B2C e-ticaret hacmi(Milyon \$) Türkiye	69,7	177	365,2	614,3
B2C e-ticaret hacmi(Milyar \$) Toplam	78	121	188	233
İnternet kullanıcı sayısı(Milyon) Türkiye	3,5	6,1	7,5	10
Kişi başına düşen yıllık online harcama(\$) Türkiye	19,9	29	48,7	61,4
PC sayısı (milyon) Türkiye	3,6	6,1	7,7	11
B2B e-ticaret hacmi(milyon\$) Türkiye	298	656	1457	3235
B2B e-ticaret hacmi (Milyar \$) ABD	522	782	1113	1500

Kaynak: SALT, 2003, <http://www.ytuvk.org.tr/arsiv/eltic>

Türkiye’de elektronik ticaretin parasal değeri hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte 2000 yılında 7 milyon Dolar olan elektronik ticaret payının 2003 yılında 840 milyon Dolara, 2005’te de 6 milyar Dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.

Tablo: 14

Türkiye E- Ticaret Pazar Büyüklüğü (2000-2005)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
E-Ticaret Hacmi(Milyon Dolar)	68	200	375	840	2625	6188
GSYH’nın Yüzdesi Olarak	0	0.1	0.2	0.3	1.0	2.3
İnternet Kullanıcılarının % Kaçı E-ticaret Müşterisi	15	20	25	30	35	50
Kişi Başına Düşen Harcama Ortalaması	150	200	250	350	500	750

Kaynak: <http://www.finework.com/fw-turksirketlerineticaretebakisi.asp>, 2004

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ELEKTRONİK TİCARETİN VERGİLENDİRİLMESİ

30. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Konusundaki Görüşler

Ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldıran elektronik ticaret, bilgi ve iletişimin globalleşmesini hızlandırmıştır. Bu gelişme ise ticari işlemlerin tespit edilebilmesini ve vergilendirilmesini zorlaştırmıştır. Çünkü internetle birlikte fiziksel ülke sınırları ortadan kalktığı için ticari işlemler istenilen ülkede gerçekleştirilebilmektedir (SOETE-WEEL, 1998, s.15).

Elektronik ticaretin hızla büyümesi, özellikle internet üzerinden fiziki mal ve hizmetlerin satışı, kullanılan vergi sistemleri hakkında bir tartışma başlatmıştır. Vergi idareleri, dünya genelinde yeni teknolojilerin gelişimini ve de büyüyen internet pazarındaki iş hacmini engellemeden gelirlerini korumaya yönelik zor bir görevle karşı karşıyadır. Gelişmiş ülkelerde bu problem az da olsa yaşanırken gelişmekte olan ülkelerde bu problem çok daha büyüktür. Bu yüzden vergi kaynağının azalması, tahmin edilemeyecek bir etkiye sebep olabilecek, gelişen dünyanın kırılgan ekonomisini tehlikeye atabilecektir (JONES-BASU, 2001, s.1).

İnternet ve internet temelli ticaretin, hükümetlerin vergilemeye ilişkin düzenlemelerinden serbest kalacağı yönündeki baştaki bazı ümitlere rağmen; bu ticaretin gelecek yıllarda daha da büyüyeceğinin görülmesi ve daha şimdiden mevcut vergi sistemleri için bir sorun olması, ulusal hükümetleri elektronik ticaretten doğan satışları ve karları etkin bir şekilde vergilemeye teşvik etmiştir (PARİS, 2003, 166).

Bu noktada elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin olarak çeşitli görüşler ve teoriler ileri sürülmektedir. Birinci görüşe göre, elektronik ortam tümüyle bir serbest bölge

hüviyetinde olmalıdır. İkinci görüşe göre tüm elektronik işlemler “bit vergisi” veya “tobin vergisi” gibi vergilerle vergilendirilmelidir. Üçüncü görüşe göre vergilendirme için ayrı bir düzenlemeye gidilmemeli, yani yeni vergiler konulmamalı, eski vergiler uygulanmalıdır. Dördüncü ve son görüşe göre ise elektronik ticaret, vergi kanunlarına ve uluslararası vergi anlaşmalarına yeni hükümler konularak vergilendirilmelidir (ALPTÜRK, 2001, s.39).

Bu görüşler elektronik ticaretin tamamen vergi dışı bırakılması ve de çeşitli şekillerde vergilendirilmesi şeklinde iki gruba ayırarak incelenebilir:

300. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmemesi Gerektiği Yönündeki Görüşler

Elektronik ticaretin mali sahneye bir kuyruklu yıldız gibi ani ve parlak bir şekilde çıkması, bu ticaretin ortaya çıkaracağı ganimetleri paylaşma noktasında vergi idarelerini heyecanlandırmış ve onların iştahını kabartmıştır. Bu durum ise, potansiyel vergi mükellefleri ve onların savunucularını paniğe sevk etmiştir. Örneğin, Cristopher Cox, vergilerin interneti önceki mezarına yani başlangıçtaki durumuna götürebileceğini söylemiştir (GÜNAYDIN, 2000, s.7).

Goolsbee'nin 1998 yılında yayınlamış olduğu makalede de elektronik ticaret üzerine etkin bir biçimde vergi uygulanmasının internet üzerinden yapılan alışverişlerde büyük bir azalmaya sebep olacağı vurgulanmaktadır. Yani vergilemenin sosyal bir maliyeti olacaktır. İnternet üzerindeki ticareti vergilemenin, ülkeler açısından uyum maliyetlerinin yüksek olması da ülkeler açısından bir dezavantaj olarak düşünülebilir. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi ülkelerdeki vergi kanunlarının yeni sisteme göre uyumlaştırılması, vergi idarelerinin yeniden yapılandırılması, yetişmiş personel ihtiyacının karşılanması, altyapının yeni sisteme göre düzenlenmesi gibi maliyetleri de beraberinde getirmektedir (ÇAK, 2002, s.115).

Bununla birlikte elektronik ticaretin bir geçiş döneminde olduğu unutulmamalıdır. Herkes şu anda web aracılığı ile ticaret yapmıyor. Ve buna doğru bir hareket varken şu anda hiç kimse bunun ne kadar gelişeceğini bilemiyor (HUGHES-GLAISTER, 2001, s.6). Dolayısıyla yapılacak müdahaleler, olumsuz neticeler meydana getirebilir.

Bu doğrultuda Cox ve Wyden, internet vergi serbestliği kanununu (Internet Tax Freedom Act) önermiştir. Yani, hükümetler yapacakları düzenleme ile internetin vergilendirilmesini erteleyeceklerdir (GÜNAYDIN, 2000, s.8).” Nitekim ABD, Ekim 1998’de İnternet Vergi Kanunu’nu (Internet Tax Freedom Act) çıkarmıştır. Bu kanun, internet işlemlerine dayalı yeni vergilerin çıkarılmasında, üç yılına federal, eyalet ve yerel makamlardan oluşan moratoryumun kurulmasını kararlaştırmıştır (ANBAR, 2003, s.5). Bu moratoryumun süresi 21 Ekim 20012’de dolmuştur. Ancak ABD Kongresi tarafından çıkarılan bir yasayla moratoryum, Kasım 2001’den itibaren başlayarak 1 Kasım 2003’e kadar uzatılmıştır (GİRAY, 2002, s.123).

Bazı akademisyenler ifade edilen vergi kayıplarının abartılı olduğunu ve de elektronik ticaretin vergilendirilmemesinin ekonomik büyüme ile vergi gelirlerinde bir artışa bile sebep olacağını savunmaktadırlar. Örneğin ABD’de elektronik ticaretten en çok etkilenen satış vergi gelirleri, toplam vergi gelirlerinin %25’ini oluşturmaktadır. Buna karşılık elektronik ticaretin olağanüstü büyümesi ve sebep olduğu ekonomik aktivite ek vergi geliri oluşturmaktadır. Kaliforniya Mükellefler Birliğince yapılan ilk ekonomik analizlere göre elektronik ticaretin çok küçük bir kısmı bile ekonomik büyümeye katkı sağlayabilirse diğer vergiler satış vergilerindeki kaybı fazlasıyla telafi edecektir (KROES, <http://www.caltax.org/MEMBER/digest/oct99/oct99-7>, 2004; UZUNOĞLU, 2002, s.216). ABD’de elektronik ticaretten kaynaklanan yıllık vergi kaybının 4 milyar dolar olduğu öne sürülmektedir. Halbuki, Ernest&Young firması, yaptığı araştırmalarda vergi kaybının, toplanan vergilerin ancak %1’ini oluşturan 170 milyon dolar olduğunu belirtmektedir (ANBAR, 2003, s.6).

Bunun yanında elektronik ticaret yeni iş alanları üretmektedir. Cisco Sistemleri ve Teksas Üniversitesi tarafından yapılan bir çalışmada, ABD internet ekonomisinin 1,2 milyon yeni iş alanı ve 301 milyar Dolar gelire yol açtığı kanıtlanmaktadır (KROES, <http://www.caltax.org/MEMBER/digest/oct99/oct99-7>, 20.11.2004; UZUNOĞLU, 2002, s.216).

Buna karşılık vergilendirilmeme görüşü, elektronik ticaret alanına yapılmış vergisel bir teşvik olarak değerlendirilmektedir. Oysa ki internet, vergisiz bölge değildir. Hem elektronik ticaretin tamamen vergi dışı bırakılması, vergide tarafsızlık, adalet ilkelerine ters

düşmektedir. Ayrıca kamusal mal ve hizmetlerin temel finansman kaynağı olan vergi gelirlerinden vazgeçilmiş olunacaktır. Bu durumda oluşacak olan finansman açığı başka mali kaynaklarla (yeni vergi, borçlanma gibi) kapatılmaya çalışılacaktır (GİRAY,2002, s.122).

“Öte yandan elektronik ticaretin vergilendirilmemesi durumunda, vergi gelirlerinin azalarak bütçeleri zayıflatacağı ileri sürülmektedir. Bu olumsuzlukları gidermek için hükümetler gelecek yıllarda vergi tabanlarını kar ve tasarruflar gibi yüksek hareket kabiliyetine sahip üretim faktörlerinden tüketime ve işgücüne kaydıracağı ileri sürülmektedir (GÜNAYDIN, 2000, s.22).”

301. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Gerektiği Yönündeki Görüşler

Mevcut vergisel ortamda elektronik ticaret, nitelikleri dolayısıyla vergiden kaçınma ve vergi kaçırma olanaklarını artıracaktır. Bu ise ülkelerin vergi gelirlerinde bir erozyona sebep olacaktır.

Günümüzde elektronik ticaretin hacmi küçük olsa bile, hükümetler şimdiden elektronik ticaretteki beklenen büyümenin kamu tarafından sunulan hizmetlere yönelik vatandaşların yasal beklentilerini karşılamak için gerekli olan vergi gelirlerini artırma yeteneklerini azaltma olasılığı ile ilgili endişelerini belirtmektedirler. Örneğin Çin elektronik ticaret üzerine özel bir vergi koymak için tehditte bulunurken, AB ve Yeni Zelanda uluslararası elektronik ticaretteki büyümeye karşılık olarak KDV toplama metodlarında radikal değişiklikler taahhüt etmektedirler. Öte yandan Avustralya dahil diğer ülkeler, elektronik ticaretin vergi gelirlerini etkileyeceği sonucuna varmışlar ve şimdi olası politika çözümleri düşünmektedirler. ABD’de elektronik işlemler perakende satış gelirlerinin sadece %1-2 sini oluşturmasına karşılık devlet başkanları vergi gelirleri üzerinde elektronik ticaretin olumsuz etkileri ile ilgili olarak artan bir şekilde endişelenmektedirler. Elektronik ticaret arttıkça bu endişelerin de artacağı söylenebilir (PARİS, 2003, s.166).

Merkezi ABD’de bulunan Forrester Araştırma Şirketi’nin yayınlamış olduğu raporda on-line ticaret nedeniyle ABD’de devletin ve mahalli idarelerin daha şimdiden perakende satış vergilerinde 500 milyon Dolar kaybettiği belirtilmektedir. 1999 yılında yapılan 13

milyar Dolarlık vergilendirilebilir perakende satışın sadece %20'si vergilendirilebilmiştir (www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm, 06.12.2004).

Chicago Üniversitesinden Dr. Austan Goolsbee ve Kamusal Politika Okulunda Pepperdine, ABD'deki satış vergileri kaybının 2002 yılında 2 milyar Dolardan 2,6 milyar Dolara ulaştığını ifade etmiştir (KROES, <http://www.caltax.org/MEMBER/digest/oct99/oct99-7>, 2004).

Forrester araştırmaları, 2004 yılında ise mevcut vergi düzenlemeleri ve satışlardaki artışlar devam ederse, sadece ABD'de bu kaybın 8 milyar Dolara kadar çıkacağını ileri sürmektedir (www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm, 2004).

Piyasa araştırma kuruluşu Jüpiter Media Metrix, eyalet ve yerel yönetimler için vergi kayıplarının 2005'de 7,7 milyar dolar olacağını tahmin ederken, ekonomist Donald Bruce ve William Fox, elektronik işlemler dolayısıyla 2003 yılında ABD'de ilave vergi geliri kaybının aşağı yukarı 10.8 milyar dolar olacağı yönünde daha kesin tahminler ileri sürmektedir (PARİS, 2003, s.167).

Avrupa'da da aynen ABD'deki gibi, vergi idarelerinin kayıpları önemli boyutlara ulaşmış durumdadır. Örneğin, 2000 yılı Eylül ayında İngiltere'nin önde gelen patronlarını temsil eden Yöneticiler Enstitüsü, elektronik ticarete geçiş sebebiyle ülkenin gelirlerinde 6.7 milyar Dolarlık kaybın olduğu uyarısında bulunmuşlardır (www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm, 2004).

Bu durumda vergilemedeki problemleri ortadan kaldırmak için hiçbir değişiklik yapılmıyorsa ya da vergileri artırmaya yönelik dengeleyici bir desteğin olmaması durumunda, çok sayıda OECD ülkesinde ve hatta bazı gelişmekte olan ülkelerde bile vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı düşecektir. Bu düşüşün ne kadar olacağını ölçmek için henüz çok erkendir. Bazı akademisyenler bu orandaki düşüşün refah açısından faydalı da olabileceğini ileri sürmektedir (TANZİ, 2001, s.4).

Bu yüzden soruna global bir çözüm getirilmesi gereği daha fazla önem kazanmıştır. OECD, elektronik ticaret konusunda sadece devletlerin gelirlerini koruma amaçlı değil,

aynı zamanda, gelişen yeni endüstrilere açık kurallar da sağlayacak global standartların kurulması için çalışmakta ancak, dolaylı yoldan vergilendirme konusu hala çözümsüzlüğünü korumaktadır. ABD’de satışların ne şekilde vergilendirileceği, Avrupa’da da KDV, hararetli tartışmaların konusu olmaya devam etmektedir (www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm, 2004).

Elektronik ticaret, AB’nin KDV gelirini iki nedenle tehdit etmektedir. Birincisi elektronik ticaret, üretim ve distribütör zincirinde arabuluculuğu kaldırmaktadır. Tüketiciler, satın almak istedikleri malların üreticileriyle direkt olarak bağlantı kurabilmektedir. Bu durum arabulucuların ortadan kalkması nedeniyle, KDV gelirlerinde bir düşüşe neden olmaktadır. İkincisi, AB’de KDV oranları, oldukça çok farklı ve belirli ürünlerde saptırıcı bir etkiye sahiptir. Örneğin KDV oranları, İsveç, Belçika ve Fransa’da %20 nin üzerinde, ve Almanya’da %15 dir. Bu geniş farklılıklar AB’de tüketici davranışlarına etki etmektedir. Bununla birlikte bazı ülkeler belirli malları KDV’den muaf tutmuşlardır. Mesela, İngiltere’de KDV kitap ve gazetelerde sıfırdır. Bu durumda yüksek KDV oranına sahip ülkeler, artan tüketici mobilitesi karşısında elektronik ticaret kullanımında zarar görürken düşük oranlı KDV’ye sahip ülkeler daha fazla gelir elde edebilmektedir. Kısaca globalleşme ve ekonomik entegrasyon şartları KDV oranlarının uyumunu gerekli kılmıştır (SOETE-WEEL, 1998, s.16).

Bu doğrultuda Avrupa Birliği, 345 milyon insanın yaşadığı ortak pazarda web ekonomisinin düzenlenmesi konusunda bazı çalışmalar yapmaktadır. Özellikle on-line olarak dağıtılan yazılım ve müzik gibi dijital ürünlerden alınacak olan KDV konusundaki çalışmalar dikkat çekmektedir (www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm, 2004).

Dünyanın herhangi bir yerine on-line satış yapan Avrupa’daki şirketler, KDV ödemek zorunda idiler. Bu da onları hem Avrupa’da hem de ihracat yaptıkları pazarlarda bu vergiyi ödemeyen ABD şirketlerine ve diğer yabancı şirketlere karşı dezavantajlı bir konuma itmekte idi. Bu duruma karşı Avrupa Komisyonu, 2000 yılı Haziran ayı içerisinde şirketlerin sadece Avrupa Birliği içindeki satışlarından KDV ödemeleri tasarısını kabul etmiştir. Bu tasarı ayrıca Avrupa Birliği dışındaki şirketlere de birlik içindeki satışlarda en azından bir Avrupa Birliği üyesi ülkeye KDV ödemek için kayıt yaptırma zorunluluğunu getirmiştir. Söz konusu tasarı destek kazanmasına rağmen, yayınlandıktan sonra

hükümetlerin gelirleri paylaşma konusundaki tartışmaları engeliyle karşılaşmıştır. ABD'nin bu tasarı üzerinde ciddi kaygıları vardır. ABD şirketlerinin Avrupa'da KDV öderken, Avrupa şirketlerinin ABD'de KDV ödememeleri eşitsizlik olarak değerlendirilmektedir (www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm, 2004).

Yukarıda ifade edilen vergisel kayıpların yanısıra elektronik ticaretin vergilendirilmesinin getireceği birtakım faydalar da sözkonusudur. Herşeyden önce elektronik ticaretin vergilendirilmesi ülkelerin vergi gelirlerinin artması ile sonuçlanacak ve geleneksel ticaret ile elektronik ticaret arasında rekabet tarafsızlığı sağlanmış olacaktır (ÇAK, 2002, s.115).

Bunun dışında, elektronik ticaretin vergilendirilmesi sonucunda elde edilen gelirler telekomünikasyon teknolojisinin geliştirilmesinde kullanılabilir. Bu, internet üzerindeki ticaretin vergilendirilmesinde daha belirgin kuralların oluşturulmasına yardımcı olacağı gibi, elektronik ticareti ve iletişim aracı olarak interneti tercih edenlerin, daha güvenli bir şekilde hareket etmelerini sağlayacaktır. Bir de İnternetin vergilendirilmesi, kullanıcı sayısının sınırlandırılmasına ve bu suretle kapasitelerin aşılmasına da yardımcı olabilecektir (ÇAK, 2002, s.115).

Bu doğrultuda birçok bilim adamı ve bu konuyla ilgili birimler, elektronik ticaretin vergilendirilmesi noktasında tam bir uzlaşmaya varmışlardır. Fakat elektronik ticaretin nasıl vergilendirileceği noktasındaki belirsizlik önemli bir sorun olarak ortada durmaktadır. Nitekim senator Ron Wyden, elektronik ticaretin vergilendirilmesinde gelişigüzel bir yaklaşıma izin verilmesinin binlerce işi ve milyonlarca kişiyi engelleyeceğini, ve de uygun olmayan vergilerin internete telafisi mümkün olmayan zararlar verebileceğini söylemiştir. Bu ise milyarlarca dolarlık altın yumurta yumurtlayacak olan kazın katledilmesi demektir (GÜNAYDIN, 2000, s.8).”

Bu noktadaki görüşlerden ilki elektronik ticarete mevcut vergi kanunlarının uygulanmasını savunmaktadır. Böyle bir durumun olması mümkün değildir. Çünkü ülkelerin, coğrafi sınırları dikkate alarak hazırladıkları mevcut yasaların, hazırlandığı dönemde elektronik ticaret yoktu ve elektronik ticaret bilindiği üzere yeni bir ortam meydana getirmekte ve bu ortamda klasik ülke sınırları tarihe karışmaktadır. Dolayısıyla

başka çözüm yolları gerekmektedir. Bir diğer görüş yeni, elektronik ticaretin doğasına ait vergilerin ihdas edilmesi yönündedir. Yani potansiyel vergi kayıplarını önleyici yeni vergilerin uygulanmaya konulması da mümkün olabilir (TANZI, 2001, s.4).

Bu doğrultuda ülkeler, elektronik ticaret ve elektronik parayı kontrol altına alabilecek yöntemler geliştirebilir ya da kambiyo işlemleri gibi finansal işlemler üzerine küçük oranlı bir vergi ya da Tobin vergisi benzeri veya Bit vergisi gibi yeni vergiler koyabilir (TANZI, 2001, s.4). İlk kez 1972 yılında ünlü iktisatçı James Tobin tarafından Döviz kurlarında meydana gelebilecek artışları ve de spekülasyon amaçlı olarak yapılan işlemleri bir ölçüde önlemek amacı ile ortaya atılan Tobin vergisi, özellikle küreselleşme ve elektronik ticaretteki gelişmeler sonucu daha da önem kazanmıştır (UZUNOĞLU, 2002, s.216).

Önerilen bir diğer vergi olan “bit vergisi” (bir ünite bilginin bir saniye içindeki aktarım hızı “bit” olarak adlandırılmaktadır), kısaca dijital bilgi akışı üzerinden alınan bir tür tüketim vergisi olarak tanımlanabilir. Bilindiği gibi dosya aktarımı sırasında aktarılan bilginin hacmi aktarım hızını etkilemektedir. Dolayısıyla bir bilgi transferi elektronik ortamı ne kadar meşgul ediyorsa yani ne kadar “bit” tutuyorsa bu birim üzerinden vergiye tabi tutulacaktır.

Bu görüşten yana olan ekonomistlere göre; uyumlu, mantıklı ve devamlı bir standarda sahip bir tüketim vergisi getirilirse, bu vergi ya hizmetler sağlayan talep-yanlı değişimler ya da elektronik ticaret firmalarının yarattığı arz-yanlı değişimler tarafından tehdit edilmeyecektir. Bu vergi salt elektronik ortamda yapılan veri aktarımı işlemlerini vergi konusu yapmaktadır. Vergi, veri aktarımı yapanların kimliklerinden bağımsız olarak, aktarılan bilgiyi aynı oranda vergilendirmektedir. Böylece elektronik ticarete KDV uygulamasında karşılaşılan verginin hükümlüsünü belirleme sorunu bu vergi ile giderilebilmektedir. Ancak bu vergi, ticari işleme konu olan mal ve hizmetlerin vergilendirilmesinden ziyade satış sırasında gönderilen bilgilerin vergilendirilmesine dayanmaktadır. Bu ise, ticari amaçlı olmayan elektronik işlemlerin de vergilendirilmesine neden olacaktır (GİRAY, 2002,s.123).

Vergilendirmede tüm ürünler için aynı oranın uygulanması bir başka eleştiri yönünü oluşturmuştur. Edinilen bilginin değerinden bağımsız olarak aynı oranda vergiye tabi tutulması vergileme prensiplerine aykırılıklara neden olur.

Bu nitelikleri ile “Bit Vergisi”, OECD’nin belirlediği kriterlere ters düştüğü için, yani internet üzerinden yapılan her türlü işlemi aynı oranda vergiye tabi tuttuğu ve yeni bir vergi olduğu için etkin ve adil değildir. Bu yüzden Birleşmiş Milletler ve özellikle ABD tarafından şiddetle eleştirilmekte ve kabul edilmemektedir.

Yukarıdaki görüşler çerçevesinde getirilen çözüm önerileri tarafları tatmin etmemiştir. Bu noktada soruna genel kabul görebilecek çözümler üretmek ve uluslararası arenadaki çatışmaların önüne geçmek için OECD, ilk olarak 1998 yılında Ottawa’da bir toplantı düzenlemiş ve bazı taslak prensipleri belirlemiştir. Taslak prensiplerde vergi otoriteleri iki paralel hedefi izlemeyi tasarlamışlardır:

- Elektronik ticaretin büyümesini güçlendirmek
- Devletin vergi gelirlerini ve bağımsızlığını korumak

Pratik yönden bu iki amacın nasıl gerçekleştirileceğinin bilinmesi meselenin merkezini oluşturur. Bu tam olarak OECD’nin kendini adadığı bir vazifedir. İlk olarak kabul edilmektedir ki, elektronik ticaret, ticaretin diğer çeşitlerine oranla ne çok favorili ne de az favorili özel bir muameleye tabi olmamalıdır. İkinci olarak, uluslararası konsensus; varolan vergi kurallarının, temel unsurlarını değiştirmeden, adaptasyonuna ulaşmalıdır (BUYDENS, 2001, s.3).

Bunun yanında dört bölgesel mali organizasyon birliği OECD ile birlikte “elektronik dünyada vergi idareleri” adıyla birinci dünya vergi konferansını düzenledi. Bu toplantı Kanada’da 2001 Haziran’ında 106 ülkenin katılımıyla yapıldı. Bu konferansta elektronik ticaret için vergi kurallarını uygulama yolları üzerindeki deneyimler paylaşıldı (BUYDENS, 2001, s.11).

Tartışmalar genel bir kabule ulaşmıştır ki, elektronik ticaretin gelişimini engellemeden vergi gelirlerini muhafaza etmek yönündeki bu iki amacı başarmanın yolu yeni bir vergi

sistemi oluşturmaktan ziyade elektronik ticarete ilişkin varolan kuralların adaptasyon yöntemlerinde uluslararası bir işbirliği oluşturulmaktan geçmektedir. Nitekim vergi otoritelerinin bugün karşılaştıkları en büyük zorluk var olan yasaların, prosedür ve uygulamaların uyarlanmasıdır (BUYDENS, 2001, s.2).

31. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi

Vergi, bireylerin devlete kamu hizmetlerinin finansmanında kullanılmak üzere belirli ölçülere dayalı olarak verdikleri zorunlu ödemelerdir. Bu ödemeler devletlerin asli vazifelerini ve günümüzde kendilerinden beklenen hizmetleri yerine getirmeleri için çok önem arz etmektedir. Vergisiz bir devlet, kökleri kemirilerek yok edilen bir ağaca benzer. Bu yüzden devlet, varlığını idame ettirmek amacıyla sınırları içindeki çeşitli faaliyetlerden belirli sisteme göre vergi almaktadır.

Günümüzde iliklerimize kadar işleyen globalleşme olgusu ve teknolojik gelişme ülkelerin vergi toplayabilme güçlerini ve de vergi yükü dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Örneğin, OECD üyesi ülkelerin toplam vergi yükü son yıllara kadar önemli artış göstermiştir. 1995’de GSYİH’nın %26 sına eşit olan vergi yükü; 1997’de GSYİH’nın %37’sine yükselmiştir (TANZİ, 2001, s.1). Günümüzde sanayileşmiş ülkelerin büyük çoğunluğunun vergi gelirlerinin yüksek miktarda olmasına rağmen globalleşme ile birlikte gelen vergilemedeki mali boşluklar, bu ülkelerin vergi sistemlerini kemirmektedir. Bu yüzden ülkeler, uluslararası ekonomik birlikler ve bağımsız kuruluşlar bu mali boşluklarla mücadelede girişmişlerdir. Bu noktada elektronik ticaret bilişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelere paralel olarak hacminde yaşanabilecek yüksek artış nedeniyle dikkat çekmektedir. Gerçekten de bazı araştırma kuruluşlarının ve uluslararası kurumların ortaya koyduğu rakamlar, vergi idarelerini elektronik ortamlarda yapılan ticareti vergilemeye zorlamaktadır. Fakat internet üzerinden yapılan işlemlerde maddi malların yanında gayrimaddi mallar dediğimiz enformasyon ve veri kaynakları gibi dijital ürünlerin de yapıyor olması, elektronik ortamdaki ticari işlemlerde vergiyi doğuran olayın varlığını ortaya konulmasını ve de dolayısıyla vergilendirilmesini oldukça güçleştirmektedir.

Örneğin, bir internet kullanıcısının bilgisayarında kullanmak üzere, dijital parası (elektronik para) ile yurt dışındaki bir banka aracılığı ile ödemelerini gerçekleştirmek

suretiyle deniz aşırı ülkelerden birindeki bilgisayar sunucusu üzerindeki bir web sitesinden alışverişte bulunması durumunda, mevcut vergi kanunları açısından verginin konusu, vergiyi doğuran olay, vergi mükellefi...vb. nasıl yapılacaktır? Kazanç nerede ve kim tarafından elde edilmiş sayılacaktır (SEVİNÇ, 2003a, s.1)? Bu durumda çıkış noktası olarak ortaya atılan “bit vergisi” (bir ünite bilginin bir saniye içindeki aktarım hızı “bit” olarak adlandırılmaktadır) ve de “elektronik ticaretin vergilendirilmemesi” görüşleri bir belirlilik sağlamakla birlikte sorunu çözmekte aksine yeni sorun ve adaletsizlikler getirmektedir. Elektronik ticaret vergiden muaf tutulursa geleneksel ticaretin aleyhine bir durum oluşmuş olacaktır. Hem bu durumda devletin gelirlerinde görülecek düşüş hizmetlerin miktar ve kalitesine de olumsuz yansıtacaktır. Öte yandan internet üzerinden yapılan her türlü işlemi aynı oranda vergiye tabi tutan “bit vergisi” de etkin ve adil değildir. Çünkü yüz bit veriden oluşan ve sadece iki kişi arasında önemsiz bir yazışma niteliğinde olan bir elektronik mesaj ile büyük karlar getiren 100 bit’lik bir başka mesaj eşit seviyede kabul edilmekte ve 100 birim vergiye tabi tutulmaktadır. Aynı şekilde küçük bir gül fotoğrafını içeren bir mesaj, yüzlerce sayfadan ibaret ve önemli bilgileri içeren bir mesajla aynı oranda vergilendirilmektedir. Bu yüzden vergilemede bazı prensiplere uymak gerekmektedir.

310. Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Uyulması Gereken Prensipler

“Günümüzde yaşanan internet destekli küreselleşme, malların, hizmetlerin, işgücünün ve sermaye piyasalarının daha çok entegre ve rekabetçi olmalarını teşvik etmek suretiyle ülkelerin kendi coğrafi sınırlarını dikkate alarak oluşturdukları vergi sistemleri üzerinde değişik etkiler yapmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, ülkelerin vergi sistemleri arasında bağımlılıklar oluşturmakta ve vergi sistemlerinin internet destekli küreselleşme ile ortaya çıkan yeni ekonomik duruma uyarlanması zorunlu hale gelmektedir” (GÜNAYDIN, 2000a, s.101). Çünkü elektronik ticaretin çığ gibi büyümesi, devletlerin iştahını kabartmakta ve bu alanı yeni bir gelir kaynağı olarak göstermektedir. Fakat ortada bir sorun vardır. Bu alan nasıl vergilendirilecek? Bu sorunu çözmek amacıyla OECD, elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin temel çerçeve kurallar oluşturmak üzere 1998 yılında Ottawa’da bir konferans düzenlemiştir. Konferansta elektronik ticaretle ilgili olarak bazı kararlar alınmıştır.

OECD'nin yerine getirdiği işler için temel vazifesini yerine getiren bu “çatı şartlar” elektronik ticaretin vergilendirilmesi için iki temel noktayı vurgulamaktadır. Birincisi, elektronik ticaret teknolojisi hükümetlere, mükelleflere yönelik hizmetlerini geliştirme adına şanslar sunmaktadır. İkincisi, elektronik ticaret, vergilendirme açısından geleneksel yollarla yapılan ticaret gibi algılanmalıdır ve bundan dolayı genel olarak mal ve hizmetlerin vergilendirilmesine yönelik olarak uygulanan prensipler, internet üzerinden yapılan ticaret için de geçerli olmalıdır (BUYDENS, 2001, s.3). Bu prensipler aşağıda ifade edilmiştir:

- Vergi uygulamalarında eşitlik
- Basitlik
- Açıklık
- Etkinlik
- Ekonomik zararlardan kaçınma
- Teknolojik gelişmeler karşısında esneklik
- Vergi gelirlerinin ülkeler arasında paylaşımında adalet

Ancak yeni hukuki durum ve ilişkileri barındıran bir düzlemde eski kural ve kaideler ne derece etkili ve yararlı olabilecektir. O zaman yeni duruma ilişkin kaide ve kurallar konulmalı veya eskileri duruma adapte edilmelidir. Fakat bu yapılırken elektronik ticaretin uluslararası boyutu da düşünülerek tarafları mahcup etmemek ve elektronik ticaretin önünü kesmemek amacıyla belirli prensipler temel kabul edilmelidir.

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde uyulması gereken prensipler hususunda değişik ülkelerin farklı öncelikleri olmamakla birlikte gelişmiş ülkelerce görüş birliğine varılan ilkeler mevcuttur (CANGİR, 1999, s.88) .

Bu ilkeler aşağıda yer almaktadır:

3100. Uluslararası Bir Yaklaşımın Belirlenmesi

Elektronik ticaret ve bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, ülkelerin vergi alanında politika belirleme serbestilerini kısmen sınırlandırmaktadır. Bu itibarla, ülkeler

arasında vergi politikaları alanında karşılıklı bağımlılığın görülmesi kaçınılmazdır. Çünkü bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte vergi idareleri, büyük bir hareket serbestisine sahip yeni bir mükellef grubu ve bu mükellef grubunun faaliyetleri ile karşılaşmaktadırlar. Elektronik ticaretin vergilendirilmesindeki gelişmeleri kavramak ve gerekli işlemleri yapmak için sadece ülke sınırları içindeki bilgiler yeterli olmayacaktır. Bu durumda bilgi değişimi konusunda uluslararası işbirliği kaçınılmaz olmaktadır (GÜNAYDIN, 2000, s.23).

Zaten elektronik ticaretin daha çok uluslararası bir olgu olması nedeniyle devletlerin tek başına vergisel bir çözüm üretmeleri mümkün değildir. Vergisel alanlarda yapılabilecek her bir düzenleme devletin ekonomiye bir müdahalesi olarak telakki edilecek ve bu de sermayenin ülke dışına çıkmasına neden olacaktır (SEVİNÇ, 2003a, s.2). Öte yandan bir ülkenin getireceği çözümü diğer ülke veya ülkelerin kabul etmemesi, sorunun çözümünü zorlaştıracaktır. Bu yüzden elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda ülkelerin uluslararası bir yaklaşım getirmeleri gerekmektedir. Bu yapılırken vergi idarelerinin yanında özel sektörün de aktif katılımının ve katkısının sağlanması gerekmektedir. Vergi otoriteleri gerek vergi politikalarının tespit edilmesinde gerekse elektronik ticaret kaynaklı vergi hukuku ile ilgili problemlerin çözümünde karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içinde olmalıdır (CANGİR, 1999, s.88). Ülkeler birlikte çalışırlarsa hem vergi tabanını koruyarak hem de elektronik ticaretin gelişmesini engellemeden güvensizlik ve belirsizlik ihtimallerinden kaçınabilirler (UZUNOĞLU, 2002, s.120). Bununla birlikte, soruna ortak bir çözüm bulunması gerekliliği ülkelerin mali özerkliğine de bir zarar vermemelidir (CANGİR, 1999, s.88).

3101. Çifte Vergilemeyi Önleme

Elektronik ticaret, sermayenin ve ticarete konu olan ürünlerin uluslar arası alanda serbestçe dolaşımını artırdığı için, mükellefiyetin belirlenmesinde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunlar beraberinde çifte vergilendirme sorununu getirmektedir (ÇAK, 2002, s.85). İş çevreleri, elektronik ticaretin sınır ötesi işleri kolaylaştırması nedeniyle faaliyetlerini artıracaktır. Fakat bu durum ülkelerin tutarsız vergileme hakkı isteme riskinin artmasıyla birleşince mükellefler çifte vergilemeyle karşı karşıya kalacaklardır. Çifte vergileme olayı ise bu ticareti önemli ölçüde etkileyecektir. Mevcut

uluslararası vergileme prensiplerinin ulusal vergileme kurallarına adaptasyonunun sağlanması ve mükellefiyete ilişkin açık kuralların belirlenmesi ile bu problemlerin birçoğu ortadan kalkacaktır (ÇAK, 2002, s.85). elektronik ticaretin vergilendirilmesinde çifte vergileme ilkesine uyma büyük önem taşımaktadır. Çifte vergilemeden kaçınma, tüketim vergilemesini düzenleyen genel ilkeler arasında ilk sırada olmalıdır. Çünkü hiçbir vergisel faktör, çifte vergileme olasılığı kadar elektronik ticaretin gelişmesini engellememektedir (UZUNOĞLU, 2002, s.120).

3102. Sade ve Basitlik

Elektronik ticaretin vergileme rejimi sade ve basit olmalıdır. Yani vergi kuralları vergi mükelleflerinin vergiyi doğuran her bir işlemin vergisel sonucunu önceden tahmin edebileceği kadar açıklıkta ve basitlikte olmalıdır. Aksi durumda bir dava mahkeme önüne gelene kadar kişi ne kadar vergi ödemesi gerektiğini bilemeyebilir. Bu ise hem mükelleflerde hem de vergi dairelerinde kuşku hissine neden olur ve ilgili herkese rahatsızlık verir (HUGHES-GLAISTER, 2001, s.6). Vergilendirme aşamasında bütün taraflar için maliyet ve külfet minimum olmalıdır (SEVİNÇ, 2003b, s.1). Böylece vergi mükellefleri kurallara uyabilir ve bunları alacağı kararlarında dikkate alabilir.

Uygulanmakta olan vergi sistemleri gerek içerdikleri kanunların çokluğu ve açık olmamaları gerekse karmaşıklıkları nedeniyle sorun oluşturabilmektedirler. Özellikle federal yapılı devletlerde federe ve federal devletlerin ayrı ayrı vergi kanunlarının olması çok başlı vergilendirme yetkisi denilen hadiseyi meydana getirmekte bu ise elektronik ticarete konu olan ürünlerin etkin bir biçimde vergilendirilebilmelerini engellemektedir (ÇAK, 2002, s.84).

3103. Tarafsızlık

Bir vergi politikasının temel özelliği, ekonomik anlamda tarafsızlığı sağlamasıdır. Uygulanan vergileme rejimi kişi ve kurumların vergilemeye karşı tutumlarını değiştirmeyecek şekilde olmalıdır. Elektronik ticaret üzerine konulacak vergiler; elektronik ticaret yapanlar ile elektronik ticaret yapmayanlar arasında rekabet eşitliğini bozacak nitelikte olmamalı ve de mükelleflerin vergisel avantajlar yada dezavantajlar nedeniyle,

söz konusu ticaret biçimlerinden herhangi birine yönelmelerine sebebiyet verilmemelidir (ÇAK, 2002, s.84). Yapılan ticaretin şekli ne olursa olsun veya teslimat on-line yada of-line gerçekleştirilsin yada ürün AB içinden yada dışından satın alınmış olsun, fiziki mal ve hizmetlerin vergilendirilmesinin sonuçları aynı olmalıdır (MCLURE, 2003, s.754). Böylece, karar verme sürecinde sadece ekonomik ve ticari faktörler belirleyici olacak ve sapıtıcı etkiler nedeniyle elektronik ticaretin belirli bir yöne sapması ve hatta engellenmesi önlenmiş olur.

3104. Yeni Vergiler Getirilmemesi

Ottawa'da elektronik ticaretin vergilendirilmesine ilişkin olarak alınan en önemli kararlardan biri, elektronik ticaret üzerine spesifik ve bu tür ticarete özel bir verginin getirilmemesidir. Bu doğrultuda elektronik ticaretin vergilendirilmesinde mevcut ulusal ve uluslararası vergileme ilke ve düzenlemeleri esas alınmalıdır. Mevcut ilke ve düzenlemelerin elektronik ticaret ortamındaki olayları çözmekte yetersiz kaldığı hallerde anılan ilke ve düzenlemelerde bazı değişiklikler yoluna gidilebilir. Ancak, elektronik ticareti vergilendirmek için yeni vergilerin ihdas edilmesinden kaçınılmazdır (CANGİR, 1999, s.88). Bunun için ülkeler, mevcut vergisel kurallarını uluslararası ilkeler ile tutarlı bir biçimde yorumlayıp uygulamalıdır. Böylece devletlerin elektronik ticaret için yeni vergiler ihdas etmelerine gerek kalmaz.

3105. Vergi Rejiminin Etkin, Adaletli ve Esnek Olması

Etkinlik, vergilemenin doğru zamanda ve doğru miktarda vergi ortaya çıkarmasını ifade eder. Bu ise değişikliklere açık, esnek ve dinamik bir yapıyla mümkündür. Zaten elektronik ticaretin temel alt yapısını oluşturan bilişim teknolojisindeki değişim hızı dikkate alındığında durağan bir yapı ile sorunun çözümlenemeyeceği aşikardır (CANGİR, 1999, s.89). Bu yüzden vergi sistemi teknolojik ve ticari alandaki gelişmeleri kavramalı ve ortaya çıkabilecek yeni gelir unsurlarını da vergilendirebilmelidir. Böylece vergi gelirlerindeki muhtemel bir aşınmanın önüne de geçilebilecektir (ÇAK, 2002, s.85).

Bunun yanında elektronik ticaretin vergilendirilmesinde ülkelerin bu faaliyetlerden adil pay almaları temin edilmelidir. Tüketici gizliliği ilkesi oluşturulacak düzenlemelerde

dikkate alınmalıdır. Çünkü elektronik ticarete gizliliğin sürdürülmesi başta satıcılar olmak üzere hükümetin bilgiyi istenmeyen bir şekilde kullanabileceğinden korkan tüketiciler için önemlidir. Bu yüzden oluşturulacak vergi sistemi tüketicinin özel bilgi vermeme hakkını göz önüne almalıdır. Ayrıca oluşturulacak olan sistem teknolojik olarak uygulanabilir olmalıdır (GÜNEYDİN, 2000a, s.104).

311. Çeşitli Vergiler Açısından Elektronik Ticaret

3110. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler ve Elektronik Ticaret

Gelir üzerinden alınan vergiler; kişisel geliri kapsayan “gelir vergisi” ve kurumsal geliri kapsayan “kurumlar vergisi “ diye ikiye ayrılmaktadır. Bu bağlamda internet ortamında gerçekleştirilen faaliyetler sonucunda bir gelir elde edilmişse, gelir elde edenin kimliğine göre gelir yada kurumlar vergisi söz konusudur. Bu iki vergi de ülkelerin vergi sistemlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla ülkeler; elektronik ticaret yoluyla elde edilen gelirin vergilendirilmesi noktasında büyük bir gayret içerisinde. Mevcut gelir ve kurumlar vergisi ilke ve kurallarının bu kazançlara uygulanmaya çalışılması ise bazı problemlerin yaşanmasını kaçınılmaz kılacaktır. Örneğin elektronik ticarete konu olan işlemler vergisel açıdan tam olarak kavranamayabilir ve bu da ülkelerin vergi gelirlerinde önemli azalmalara sebep olabilir.

Ulusal mevzuat ve anlaşma hukuku çerçevesinde değerlendirildiğinde uluslararası platformda en çok tartışılan ve problem oluşturması muhtemel gözüyle bakılan konuları dört ana başlık altında toplamak mümkündür:

- Tam mükellefiyet
- Gelirin elde edileceği yer
- Gelirin niteliğinin tayini
- Vergi matrahının belirlenmesi

31100. Tam Mükellefiyet

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde mükellefiyetin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bilindiği gibi uluslararası vergi hukukunda mükellefiyetin belirlenmesinde “kaynak ilkesi” ve “ikametgah ilkesi” etkili olmaktadır. Fakat gerçek kişi ve kurumların elde ettikleri gelirler dolayısıyla hangi ülkede tam mükellefiyet esasına göre vergilendirilecekleri genellikle “ikametgah ilkesi”ne göre belirlenmektedir.

311000. Gerçek Kişilerde Tam Mükellefiyet

Ülkeler genelde kendi mukimlerini tam mükellef statüsü ile vergilendirmektedir. Tam mükellefiyetin belirlenmesinde kullanılan mukimlik sözkonusu ülkede ikametgah sahibi olmak veya bir yılda belli bir sureyi anılan ülkede geçirmek gibi kriterlere göre tespit edilmektedir (CANGİR, 1999, s.106).

Ülkemizde de kişilerin mukimliği GVK (Gelir Vergisi Kanunu)’nın 3. maddesinde diğer ülkelerdekilere benzer şekilde düzenlenmiştir. İlgili maddenin ilk fıkrasında Türkiye’de yerleşmiş gerçek kişiler tam mükellef sayılarak Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden verilecekleri hükme bağlanmıştır. Ayrıca ikinci fıkrada belirtilen Türk vatandaşları da Türkiye’de mukim olup olmadıklarına bakılmaksızın tam mükellef olarak kabul edilmişlerdir. Türkiye’de yerleşme konusu ise ilgili kanunun 4. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre:

- Medeni kanunun 19. maddesinde düzenlendiği şekilde ikametgahı Türkiye’de bulunanlar ile
- Bir takvim yılı içinde Türkiye’de 6 aydan fazla oturanlar Türkiye’de yerleşmiş sayılmaktadır (PEHLİVAN, 2000, s.152-154).

311001. Kurumlarda Tam Mükellefiyet

Kurumlar vergisinde de tam mükellefiyet mukimlik esasına göre düzenlenmektedir. Fakat ülke uygulamalarında mukimlik konusunda iki kriter yer almaktadır. Birinci kriter kurum ile ülkenin hukuksal ilişkisine dayanmaktadır. Burada, kanuni merkez, kayıtlı merkez, kuruluş yeri gibi kavramlar ön plandadır. İkinci kriter ise ülke ile ticari ve

ekonomik ilişki kurulup kurulmamasına yöneliktir. Merkezi yönetim ve denetim yeri, işlemlerin bizzat toplanıp yönetildiği esas işyeri, ortakların yerleşik oldukları yer, yönetim yeri gibi unsurlar bu kriter için kullanılmaktadır (ÇAK, 2002, s.89). Bazı ülkeler bu kriterlerden birini uygularken çoğu ülke ise ikisini de uygulamaktadır. Türkiye ise bu iki kriteri birlikte uygulamaktadır.

KVK (Kurumlar Vergisi Kanunu)'nın 9. maddesine göre kanuni veya iş merkezleri Türkiye'de bulunan kurumlar tam mükellefiyet esasına göre Türkiye'de vergilendirileceklerdir. KVK'nın kurumlar açısından mukimliğin belirlenmesinde öngördüğü kanuni ve iş merkezi kavramları aynı kanunun 10. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır (BİLGİN, 2004, www.turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=599.htm):

“Kanuni merkezden maksat, vergiye tabi kurumların esas nizamname veya mukavelenamelerinde veya teşkilat kanunlarında gösterilen merkezdir.

İş merkezinden maksat, iş bakımından muamelelerin bilfiil toplandığı ve idare edildiği merkezdir.”

311002. Elektronik Ticaret ve Tam Mükellefiyet

3110020. Gerçek Kişiler Bakımından

Yukarıda ifade edildiği gibi gerçek kişilerde tam mükellefiyet iki şarta bağlanmıştı fakat elektronik ticaretle birlikte bilişim teknolojilerinin geldiği noktada gelir elde eden gerçek kişinin yerleşik olduğu yerin belirlenmesi güçleşmektedir (AKKAYA, 2003, s.5). Yani yeni olanaklarla kişiler yerlerini değiştirmeden bir başka ülkede faaliyette bulunabilmekte ve o ülkenin ticari hayatına katılabilmektedirler. Özellikle hizmet sektöründe olmak üzere artık internet aracılığıyla çok çeşitli alanlarda danışmanlık, muhasebe, tıp, mimarlık, mühendislik vs. hizmetlerin sunulması uygulamaları başlamış olup bu faaliyetler giderek yaygınlaşmaktadır (CANGİR, 1999, s.109). Bu bağlamda karşılaşılan bir diğer problem de internet ortamında faaliyette bulunan kişilerin kimlikleri ile ilgili doğru bilgilerin elde edilmesinin neredeyse imkansız olmasıdır. Kişiler, yanlış

isimler kullanarak veya buldukları ülkeye ilişkin yanlış veriler aktararak elektronik ticaret pekala yapabilmektedirler (GÜNEŞ, 2003, s.6). “Bilgisayarın önünde oturan iki köpeğin yer aldığı karikatürün yazı kısmında; internette çeşitli konu başlıklarını taramakta olanı, kendisini seyreden diğerine, internette hiç kimse senin köpek olduğunu anlamaz, demektedir” (GÜNAYDIN, 2000b, s.14). Bu tür imkanlar, mükellefiyetin tespiti için uygulanan mevcut yasalardaki “ülkede ikamet etme” ve “ülkede belli bir süre kalma” ilkelerinin uygulanmamasına ve de önemini yitirmesine neden olmaktadır.

Tüm bunlara rağmen, bazı ülkeler ve ekonomik birlikler yaptıkları çalışmalarda elektronik ticarete mükellefiyetin belirlenmesinde yerleşiklik esasının kaçınılmaz olduğunu savunmaktadırlar. Örneğin ABD hazine bakanlığı, hazırladığı bir raporda, bütün vergi yükümlülerinin mukim oldukları bir yerin olduğu gerçeğinden hareketle ikametgah esasına dayalı bir sistemin idari yönden uygulanmasının daha kolay olacağını ifade etmiştir (DÖNMEZ, 2003, s.18). OECD ise ikametgah esasına dayalı vergilendirmenin o kadar kolay olmayacağını ifade ettikten sonra, mükellefiyetin belirlenmesi alanında asıl önemli problemin ,bu konuda uluslararası uzlaşının nasıl sağlanacağına ilişkin yöntemlerin ortaya konulması olduğunu belirtmiştir (ÇAK, 2002, s.91).

Vergi hukuku açısından ikametgah kavramını tanımlama problemi, genel olarak daha çok itibar gören yaşıntının ağırlıklı olarak sürdürüldüğü, sosyal ve kişisel ilişkilerin yoğunlaştırıldığı, aile çevresinin bulunduğu yer gibi “olgulara” dayandırıldığında daha kolay çözümlenebilecektir (DÖNMEZ, 2003, s.18).

3110021. Kurumlar Bakımından

Bilgi teknolojilerinin geldiği noktada şirketler, kanuni merkez ile iş merkezlerini mekan itibariyle farklılaştırabilmekte (ALPTÜRK, 2001, s.41) ve de mükellef olacakları ülkeyi rahatlıkla kendileri belirleyebilmektedirler. Özellikle uluslararası şirketler bu tür durumları kolaylıkla oluşturabilmektedirler. Örneğin, ortakları ve yöneticileri (A) ülkesinde ikamet eden ancak (B) ülkesinde faaliyette bulunan (X) şirketinin, (C) ülkesinde kurulup tüzel kişilik kazanması ve de yönetim kurulu toplantılarını (D) ülkesinde gerçekleştirmesi mümkündür. Buna video konferans vb. sistemlerle şirket toplantılarının yapılabilme imkanını eklersek durum daha da karışık ve vergi hukuku açısından çözümü imkansız hale

gelecektir (ÖZDEMİR, 2001, s.36). Bunun yanında firmaların, satış işlemini gerçekleştirdikleri ülkede vergi mükellefi olabilmeleri için ilgili ülkede fiziksel varlığa sahip sabit konumlu bir işyerinin bulunması koşulu da artık gerekmemektedir. Çünkü cd, kitap, müzik gibi ürünler dijital ortamda farklı ülkelerdeki kullanıcıların bilgisayarlarına rahatlıkla aktarılabilen, bunun için ise ne o ülkede temsilci açmaya ne de personel çalıştırmaya gerek duyulmaktadır (ÇAK, 2002, s.90). bu gibi durumlarda ülkeler mukimlik konusunda farklı kriterler uyguladıkları veya aynı kriteri farklı bir şekilde yorumlayabildikleri için çifte mukimlik sorunu ortaya çıkmaktadır (CANGİR, 1999, s.110). Vergi planlaması bağlamında zaten mevcut olan bu tür oluşumlar çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmaları çerçevesinde “etkin yönetim merkezi” kriteri ile çözümlenmeye çalışılıyordu. Ancak yukarıda ifade edilen vb. gelişmeler zaten üzerinde anlaşma sağlanamayan etkin yönetim merkezini de uygulanamaz hale getirmektedir (AKKAYA, 2003, s.5).

31101. Gelirin Elde Edildiği Yer

Genel kural olarak ülkeler, kendi mukimlerinin gelirleri (tam mükellefiyet) ile sınırları içerisinde yapılan faaliyetlerden elde edilen gelirleri (dar mükellefiyet), ikametgah ülkesi ve kaynak ülkesi prensipleri doğrultusunda vergiye tabi tutmaktadır. Vergileme hakkının hangi hallerde kazancın elde edildiği ülke tarafından, hangi hallerde de kazancı elde eden kişinin mukim olduğu ülke tarafından kullanılacağı kazanç türleri itibarıyla her ülkenin iç mevzuatında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeler bazen çifte vergileme dediğimiz durumun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Yani elde edilen bir gelir, yukarıda ifade edilen kriterler doğrultusunda birkaç defa vergilendirilebilmektedir. Bu durum ise çifte vergilemeyi önleme anlaşmaları ile giderilmeye çalışılmaktadır. Çifte vergilemeyi önleme anlaşmasının olduğu durumlarda iç mevzuattan önce bu anlaşma hükümleri uygulanmaktadır. (CANGİR, 1999, s.110)

Türkiye’de dar mükellefiyet konusu GVK’nın 6.maddesinde gerçek kişiler açısından; KVK’nın 11. maddesinde ise kurumlar açısından düzenlenmiştir. Buna göre ticari kazancın Türkiye’de elde edilmiş sayılması, dar yükümlünün Türkiye’de işyerinin olması veya daimi temsilci bulundurması ve kazancını işyerinde veya temsilcileri aracılığıyla elde etmesine bağlanmıştır (GVK. m7, KVK. m12/1) (PEHLİVAN, 2000, s.155,290). Madde

açıkça kaynak ilkesi bağlamında Türkiye’de elde edilen kazançların Türkiye’de vergilendirileceğini ifade etmektedir. Fakat kazancı sağlayan, Türkiye ile çifte vergilemeyi önleme anlaşması imzalamış bir ülkenin mukimi ise vergileme yetkisinin kimde olacağı Türkiye’nin iç mevzuatından önce anlaşma hükümlerine bakılarak tespit edilmektedir.

Nitekim 2000 yılının ilk ayları itibarıyla imzalanmış 40 civarında çifte vergilemeyi önleme anlaşmalarına baktığımızda, vergi alma durumunda olan ülke için mukimlik, sabit işyeri veya 12 ayda 183 veya daha fazla gün süren bir faaliyet icrası gibi şartlar öngörülmektedir. Yani mevcut vergi anlaşmalarının hiçbirinde “faaliyetin diğer ülkede değerlendirilmesi” şartı aranmamaktadır (KAMHI, 2003, s.1). Çünkü bir teşebbüsün diğer bir devlette bir işyeri sahibi olmadan gerçek anlamda o ülkenin ekonomik hayatına iştirak etmiş sayılamayacağı, dolayısıyla anılan ülkenin vergileme hakkının doğmayacağı aşikardır (CANGİR, 1999, s.111).

311010. Elektronik Ticaret ve Gelirin Elde Edildiği Yer

“OECD Model Anlaşmasına göre ticari ve mesleki kazançlarda kazancın, elde edildiği ülke tarafından vergilendirilmesi işyeri ve sabit yer kriterine bağlanmıştır. Bu kriterlerin gerisindeki temel düşünce ilgili ülkenin ekonomik hayatına vergileme hakkı doğuracak boyutlarda katılımı temsil ettikleri anlayışına dayanmaktadır. İşyeri ve sabit yer kriterlerinin özelliği coğrafi bir yere bağımlılıktır. Bu özellik ise, elektronik ticaretin yapıldığı ortam ile uyumlu değildir” (GÜNAYDIN, 1999, s.66). Anlaşma hukukuna göre, kişilerin yerleşik oldukları ülke dışında gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları durumunda vergileme gelirin türüne göre kaynak veya ikamet ülkesi yada her ikisi tarafından yapılmaktadır. Ticari ve mesleki faaliyetlerin elektronik ortamda yapılamaya başlanması geleneksel kaynak ülkesi ve ikamet ülkesi vergilemesi ayrımını da etkilemektedir (CANGİR, 1998a, s.43).

Kaynak ve ikametgah ülkesi vergilemesi anlayışı kavramlarının her ikisi de fiziki bağlantı deliline dayanır. Elektronik ticaretten bir kazanç sağlanırken bu kazancın fiziksel olarak nerede elde edildiğini ve vergi mükellefinin sanal ortamdaki kimliği ile ikametgahına ilişkin bilgilerin doğru olup olmadığını tespit etmek zor olacaktır. Bu

durumda devletlerin, kaynak tabanlı ve ikamet tabanlı vergilendirme haklarının dağılımını gözden geçirip yeniden düzenlemeleri gerekmektedir (UZUNOĞLU, 2002, s.133).

Klasik ekonomik ortamda elde edilen kazançların vergilendirilmesinde kullanılan “işyeri” ve “sabit yer” kriterlerini internet tabanlı elektronik ticarete elde edilen gelirin vergilendirilmesinde kullanılabilmesi için bu gelirin elde edildiği yani elektronik ticaretin gerçekleştirildiği “web sitesinin” veya “web sitesini barındıran “server”ın bir işyeri olup olamayacağını irdelenmesi gerekmektedir.

Bu konuda bazı görüşler bunların bir işyeri olamayacağını ifade etmekte ve de sanal ortamdaki ticari ve mesleki faaliyetlerin vergilendirilmesi için başka ölçütler kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer görüşler ise mevcut kuralların sanal ortama uyarlanması gerektiğini savunmaktadırlar (CANGİR, 1999, s.114).

3110100. Web Sitesi ve Web Sayfası İşyeri Oluşturur mu?

Bilindiği gibi web sitesi web sayfası server üzerine depolanan elektronik bilgi ve verilerden oluşmaktadır. Yani fiziki bir varlığı yoktur. Dolayısıyla fiziki bir varlığı olmayan bir şeyin sabit bir yer, bir işyeri olamayacağı aşikardır. Bunun yanında “günümüz teknolojisi ile 10 dakika içerisinde bir bilgisayar üzerindeki web sitesine ait yazılım ve veri kaynakları bir başka ülkede bulunan bilgisayar üzerine kolayca aktarılabilir. Elektronik ticaret üzerine sınırlamalar getiren ülkeden diğer bir ülkeye web sitelerinin transferi söz konusudur” (Eser SEVİNÇ, 2003b, s.1). Nitekim OECD, Mali İşler Komitesi 2001 Ocak ayında web sitesinin kendi başına sabit bir işyeri olamayacağına karar vermiştir (BUYDENS, 2001, s.7). Fakat; web sitesine sahip olan işletme aynı zamanda sunuculara da sahipse veya bunları kiralyorsa yada web sitesi aracılığı ile yürütülen aktiviteler, hazırlayıcı veya yardımcı aktiviteler hariç tutulmuyorsa, vergilendirilebilir bir mevcudiyet ortaya çıkacaktır (SCHULZE-BAUMGARTNER, 2001, s.37).

3110101. Server İşyeri Oluşturur mu?

Genel olarak bakıldığında, “server”ın fiziki bir donanıma sahip olması ve de belli bir süreyle bir yerde bulunması özelliği nedeniyle işyeri olarak tanımlanması mümkündür.

Fakat server'ın "kazanç üzerinde hiçbir gelir vergisi uygulanmayan ülkelere, yani bir vergi cennetine yerleştirilmesi ve bu serverın dünyanın herhangi bir yerinde iş yapmak için kullanılması mümkündür. Bugün bir kurumun, personelinin yerini değiştirmeksizin ve yüksek bir maliyete de katlanmaksızın, yüksek vergi oranları uygulayan bir ülkenin müşterilerine veri ileten serverını vergi cennetlerine taşıması çok kolaydır. Sunucu küçük ve bulunduğu yerde bakım gerektirmeyen bir cihazdır ve en önemlisi sunucu üzerinde saklanan veriyi uzaktan oluşturmak, güncellemek ve değiştirmek hiçbir zorluk taşımamaktadır. Bu sayede vergi cennetlerine yerleşen elektronik ticaret firmaları dünyanın hiçbir ülkesinde vergi ödemeksizin iş yapma olanağına kavuşmaktadır (YALTI, 2003, S.193).

Bunun yanında server ın ne derece doğru bir vergileme ölçüsü olduğu da tartışmalıdır. İstenilen yere kolayca taşınabilme özelliği olan ve bulunduğu yerin, yapılan faaliyetleri etkilemede hiçbir önemi olmayan server'ın, vergileme yetkisinin belirlenmesinde etkisi olmasa gerektirir. Çünkü yakında, server'ların uydulara, uzaya taşınacağından bahsedilmektedir. O zaman vergileme yetkisi kimde olacaktır? Bu doğrultuda, işyeri kuralına bağlı vergilemenin neredeyse imkansız hale geldiği, mevcut düzenlemeler çerçevesinde elektronik ticaretten sağlanan gelirlerin kısmen veya tamamen vergi dışı bırakılmasının son derece kolaylaştığı söylenebilir.

Bu durum ise esas itibariyle gelişmekte olan ülkeler aleyhine olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerin de bundan zarar görmeleri muhtemeldir. Çünkü bu tür düzenlemeler "haksız vergi rekabeti" için elverişli bir ortam hazırlamaktadır (CANGİR, 1999, s.115).

Örneğin Cayman adalarında yerleşik bir şirket İngiltere'de bulunan bir server üzerinde web sitesine sahip olsa ve bu site aracılığıyla Türkiye'deki müşterilere satış yapsa, Türkiye'de bir işyeri bulunmadığı için Türkiye'de vergileme yapılamayacaktır. Ayrıca İngiltere'de bulunan server kendisine ait olmadığı için bu ülkede de işyeri oluşmayacak, dolayısıyla İngiltere'de de vergileme yapılamayacaktır. Bu şirketin vergi cenneti bir ülkede yerleşik olduğu durumda kazancın tümüyle vergi dışı kalması kaçınılmazdır (UZUNOĞLU, 2002, s.135).

Bu karmaşık durumu düzenleme adına OECD çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Model vergi anlaşmasına ilaveten Aralık 2000 de son şekline kavuşturulan, uluslararası faaliyette bulunan firmaların mükellefiyetlerine ilişkin maddeyle bu problemler bir nebze çözüme kavuşturulmuştur. Maddeye göre ülkeler arasında dijital ürünlerin satışını yapan firmaların, satışı yaptıkları ülkedeki mükellefiyetleri mukimlik esasına bağlı tutulmakla birlikte, firmanın satışı gerçekleştirdiği ülkede kiralama yada satın alma yoluyla kendisine ait bir server'a sahip olması, işyerinin varlığı için yeterli görülmektedir. Fakat bu, server'ın belirli bir süre satış yapılan ülkede bulunması şartına bağlanmıştır (PARİS, 2003, s.163). Bu süre ise ülkelerin vergi kanunlarına göre değişiklik arz etmektedir. “Örneğin Türkiye’de altı ay” (UZUNOĞLU, 2002, s.137). Yine firmanın web sitesi üzerinden gerçekleştirdiği işlemlerin firmanın ana faaliyeti olması gerektiği belirtilmiştir. Yani server, reklamcılık gibi hazırlayıcı veya yardımcı aktivite olarak kullanılırsa kalıcı kuruluş olmayacaktır (BUYDENS, 2001, s.7).

Konuya iç hukuk açısından baktığımızda; durum tam ve dar mükellefiyetlikler için farklılık arz etmektedir. Dar mükellefler VUK’un 156. maddesinde tanımlanan anlamda bir işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla ticari kazanç elde etmeleri halinde, (GVK’nın 7. maddesinin birinci fıkrasının ilk bendinde belirtilen özel durum hariç) Türkiye’de vergilendirilmektedir. İşyeri ve daimi temsilci olmadan elde ettikleri kazançların ise Türkiye’de vergilendirilmesi sözkonusu değildir. Tam mükelleflerin elde ettikleri kazancın Türkiye’de vergilendirilmesi için ise bir işyeri şartı aranmamaktadır. Önemli olan vergiyi doğuran olayın meydana gelmesidir. Bu nedenle, ticari ve mesleki faaliyetlerin internet ortamında icra edilmesi iç vergileme açısından önemli bir problem oluşturmaktadır (CANGİR, 1998a, s.45-47).

31102. Elektronik Ticaretten Sağlanan Kazancın Niteliği

Elektronik ticaret yoluyla elde edilen kazancın niteliği vergileme rejimleri için önem arz etmektedir. Örneğin (X) şirketi, yayınladığı ve geleneksel yöntemlerle sattığı dergiyi sanal ortamda müşterilere bedel karşılığı aşağıdaki alternatiflerle sunmuş olsun (AKKAYA, 2003, s.7):

- Derginin sanal ortamda sadece okunması

- Dergiye sanal ortamda abone olunarak, bir kopyasının kişisel bilgisayara aktarılması
- Aboneliğin yanı sıra dergideki yazı, resim, tablo gibi unsurların bir başka yayın organında veya alanda değerlendirilmesine yönelik olarak kullanım hakkının satın alınması.

Elde edilen kazancın niteliğinin tespiti amacıyla bakıldığında ilk iki alternatifte elde edilen kazanın ticari kazanç olduğu açıkça görülmektedir. Son alternatifte ise işlemin Gelir Vergisi Kanunu açısından niteliği değişmekte mal yada hizmet alanından ziyade bir kullanım hakkının satın alınması sözkonusudur. Doğal olarak bu durumda vergileme rejimi farklı olacaktır. Elde edilen gelirin türünün belirlenmesi, sadece vergileme rejimi açısından değil özellikle dar yükümlüler için hangi devletin vergileme yetkisine sahip olduğunun belirlenmesi açısından da önemlidir.

Elektronik ticaret yapan firmaların elde ettikleri gelir, uluslar arası anlaşmalarda ticari kazanç veya gayrimenkul sermaye iradı (royalty) olarak sınıflandırılmaktadır. OECD ülkeleri ve ABD'nin vergi uygulamalarında gayrimenkul sermaye iradı ile ticari kazançlar aynı tür vergilendirme rejimine tabi tutulmaktadır (ÖZDEMİRCİ, 2001, s.38). Yani OECD'nin model vergi anlaşmasındaki 12. maddesindeki ürün, tüketimin gerçekleştirildiği ülkede vergilendirilmelidir, görüşü dikkate alınmıştır (ÇAK, 2002, s.97). ancak bazı vergi anlaşmalarında bir başka ülke mukiminden elde edilen royalty'lerin elektronik ticaret yapan kimsenin bu ülkede varlığına bağlı olmaksızın vergilendirmeye tabi tutulduğu görülmektedir. Örneğin ABD – Fransa ve ABD – Kanada arasındaki vergi anlaşmalarına göre, bu ülkelerin herhangi birinde royalty geliri elde eden yine bu ülkede vergilendirilmektedir (SEVİNÇ, 2003c, s.1).

Ticari kazanç ve royalty olarak sınıflandırılmış olan dijital mal ve hizmetlerin satışından elde edilen gelirler, ülkelerarası anlaşmalarda tam olarak tanımlanamamıştır. Örneğin OECD ülkeleri vergi uygulamalarında royalty ler, bir yazara, mucide yada bir yayımcıya haklarını devretmeleri karşılığında düzenli aralıklarla ödenen para veya menfaatler toplamı olarak ifade edilmektedir. Bu durum birçok elektronik ticaret işlemi sonucu elde edilen gelirin royalty olarak değerlendirilmesine yol açacaktır. Yani bir kullanıcı online olarak, bilgisayar üzerinden okunan bir yazı için belirli bir bedel ödediğinde, bu kullanımın telif ücreti ödenmesi gereken bir işlem olduğu düşünülmektedir (SEVİNÇ, 2003c, s.1). Royalty kazançların ve dolayısıyla ticari kazançların tespiti

önemlidir. Çünkü ülkemizin de üye olduğu OECD Model Anlaşmasının 12. maddesinde ticari kazançların işyeri aracılığıyla elde edildiği takdirde kaynak ülkesi tarafından vergilendirileceği ifade edilmektedir. Royalty kazançların vergilendirme hakkı ise ikamet ülkesine bırakılmakla birlikte Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmalarda vergileme hakkı kaynak ve ikamet ülkesi arasında paylaşılmaktadır. Yani Türkiye, aralarında Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması olan bir ülkenin mukiminin kendi ülkesinde elde ettiği royalty gelirlerini %10 oranını aşmamak üzere vergilendirebilmektedir (CANGİR, 1999, s.118).

Böyle bir ortamda özellikle ABD gibi dijital ürünlerin mevcut durumda en büyük ihracatçısı konumundaki ülkeler, dijital ürünlerin firma karı olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Çünkü internet ortamında satış yapan ülkedeki firmanın satış yaptığı ülkede şube niteliğinde bir işyerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu da vergilemenin, dijital ürün tüketiminin yapıldığı ülkede gerçekleşmeyeceği anlamını taşıyacak, yani vergisel açıdan tüketimin yapıldığı ülke aleyhine rekabeti bozucu bir ortam oluşacaktır. Öte yandan dijital ürünleri ithal eden ülkeler ise bu tür ürünlerin satışından elde edilen gelirlerin royalty geliri olarak değerlendirilmesini ve böylece vergilendirme yetkisini ellerinde bulundurmamak istemişlerdir (ÇAK, 2002, s.97).

İşte bu karışık durumu düzeltmek için model vergi anlaşmasının 12.maddesine ilave edilmek üzere 24 Mart 2000 tarihinde bir rapor hazırlanmıştır. Raporda hangi dijital ürünlerin firma karı hangilerinin ise gayrimaddi hak bedeli olarak nitelendirileceği belirtilmiştir. Buna göre, ticari kazanç sayılan dijital ürünler şu şekilde belirlenmiştir (SEVİNÇ, 2003c, s.1):

“- Download (indirme) Yoluyla Elde Edilen Dijital Ürünler: Bir web sitesinden yazılım, müzik, video, kitap gibi dijital ürünlerin indirilmesi halinde elde edilen kazanç ticari kazanç olarak değerlendirilir. Bu halde müşteriler dijital ürünlerin bir kopyasını da çıkarmak hakkına sahip olmaktadır.

- Dijital Ürünlerin Güncellenmesi ve Eklentiler Yapılması: İnternet üzerinden gerçekleştirilen yazılım güncellemeleri ve eklentiler yapılması, yazılım indirilmesi ile aynı sınıflandırmaya tabi tutulmuştur.

- Dijital Ürünlerin Kullanımı: Dijital ürünlerin geçici kullanımından kaynaklanan gelirin ticari kazanç olarak kabul edilmesi, royalti olarak değerlendirilmemesi gerekir. Geçici kullanımdan maksat, dijital ürünün yararlı ömründen daha kısa bir süre kullanımıdır.

- Tek Kullanımlık Yazılımın İndirilmesi: Tek bir kullanım için internet üzerinden indirilen yazılımlardan elde edilen kazanç ticari kazanç olarak değerlendirilir.

- Web Sitesi Konuk Eden Firmalar: Bir firmaya ait bir bilgisayar üzerinde bulunan web sitesine ait program ve veri kaynaklarının depolanması, ayrıca bu programları dışardan erişim yoluyla kullanıcıların kontrol etmeleri karşılığında elde edilen kazanç da ticari kazançtır.

- Data Depolama: OECD ülkelerinde kabul edilen görüşe göre data depolama işlemi sonucu elde edilen kazanç ticari kazanç olarak addedilir.

- Data Teknik Destek: Online teknik destek hizmeti sonucu elde edilen kazanç ticari kazançtır.

- Arama Sonuçları: Herhangi bir online veri tabanı üzerinde yapılan arama sonuçlarından elde edilen kazanç ticari kazançtır.

- Reklam Verme: İnternette yer alan siteler üzerinde reklam verilmesi işlemlerinden elde edilen kazanç ticari kazançtır.

- Online Danışmanlık Hizmetleri: Hukuk, muhasebe, müşavirlik gibi hizmetlerin internet ortamında verilmesi sonucu elde edilen kazanç firmanın ticari kazancı olarak değerlendirilecektir.”

Model vergi anlaşmasına göre gayrimaddi hak bedelleri ise şu şekilde belirtilmişlerdir (ÇAK, 2002, s.100):

“- Download Yoluyla Tekrar Üretim Hakkı Satın Alınan Ürünler: Eğer bir dijital ürün kopyalanma hakkıyla birlikte download edilmek suretiyle bir web sitesinden satın alınırsa, bu satış sonucunda elde edilecek gelir gayrimaddi hak bedeli niteliğini taşımaktadır.

- Açıklanmamış Teknik Bilgi Kullanımı: İnternet üzerinden ticari sır vb. nitelikteki teknik bilgilerin e-mail, dosya transferi, video konferansı gibi çeşitli yollarla kullanımından ve / veya satışından elde edilen gelirler gayrimaddi hak bedeli olarak nitelendirilmektedir.

- Telif Hakkı İçeren Dijital Ürünler: Makale, haber gibi telif hakkı olan yayınların, üçüncü kişi yada kurumlara ait web siteleri üzerinde gösterilmesi ve bu yayınların kullandırılması sonucu yayın ve haber sahiplerinin elde ettiği kazançlar gayrimaddi hak bedeli kapsamındadır.”

31103. Vergi Matrahının Belirlenmesi

Bilindiği üzere gelir vergisinde verginin matrahı, safi kazançtır. Dolayısıyla safi kazancın elde edilmesi için gayri-safi kazancın ve giderlerin tespiti önem kazanmaktadır.

Gerçek kişilere ait safi kazancın nasıl belirleneceği GVK'nın 38 ve izleyen maddelerinde düzenlenmiştir. Kurum kazancının belirlenmesinde ise anılan düzenlemelerin yanısıra KVK'nın 13 ve izleyen maddelerinde yer alan hükümlere de uyulması gerekmektedir (CANGİR, 1999, s.119).

Anlaşma hukukunda ticari kazançların vergilendirilebilmesine ilişkin esaslar Model Anlaşmada ve ülkemizin taraf olduğu anlaşmalarda 7.maddede yer almaktadır. Anılan maddede, ticari kazançların kaynak ülkesi tarafından vergilendirilmesi için temel şart olan kazancın bir işyeri aracılığıyla elde edilmiş olması ilkesi belirtildikten sonra vergi matrahının belirlenmesine ilişkin esaslara geçilmektedir. Matrahın belirlenmesine ilişkin esaslar matrahın mümkün olduğu kadar fiili kazanç ve esaslar esas alınarak tespitini öngörmektedir (SEVİNÇ, 2003d, s.1).

“Mevcut hukuki düzenlemelerde, gelirin bağlantılı olduğu yer (gelirin kaynağı) geleneksel iş yapısı dikkate alınarak belirlenmiştir. Gelir getirici faaliyetle ilgili olarak, farklı yerlerde işlemlerin yapıldığı elektronik ticaret ortamında, gelirin ne miktarda hangi

yer ile bağlantılı olduğunun tespiti güçleşecektir. Öte yandan, faaliyetlerin teknolojinin sunduğu yeni imkanlarla kısmen veya tamamen işyeri ile irtibatlandırılmasını güçleştirecek şekilde organize edilmesi de mümkündür. Bu durumda “işyerine atfedilebilme” şartı katı yorumlandığı takdirde kaynak ülkesinin aleyhine bir durum ortaya çıkmış olacaktır. Bu sebeplerle, gelirin atfedilebilmesi kuralının yeni gelişmeler paraleline gözden geçirilmesi gerekmektedir” (<http://bilimsurası.org.tr/listeler/tbs-e-ekonomi/Feb/att-0012/01-vergi-grup.doc>, 2003, s.9).

Bunun yanında elektronik ortamda yapılan işlerde ortak giderlerin dağıtımı zor olmaktadır. Çünkü elektronik ortamda işlerin, geleneksel merkez ve şube örgütlenmesine bağlı kalınmadan örgütlenebilmesi, birden fazla şubeyi ilgilendirilen giderlerin bu şubeler arasında paylaşılmasında güçlüklerin meydana gelmesine yol açacaktır (GÜNAYDIN, 1999, s.70). Ayrıca, elektronik ortamda yapılan işlemlerin fiziksel olarak takip edilememesi ve bu ortamda fiziksel mal ticaretinin yanısıra ses, görüntü ve download edilebilen ürünlerin de ticaretinin yapılması matrahın belirlenmesini adeta imkansız hale getirmektedir (ÇAK, 2002, s.102).

Bununla birlikte birden fazla ülkenin vergileme hakkının olduğu durumlarda, götürü matrah belirleme yöntemi olarak isimlendirilebilecek bir yöntem önerilmektedir. Gerek literatürde, gerekse model anlaşmada önerilen bu yönteme göre, her bir şubenin matrahı önceden seçilmiş ciro, ödenen sermaye ve ödenen ücret gibi kriterler dikkate alınarak belirlenmektedir. Elektronik ticarete uygunluğunun tartışmalı olduğu bu yöntem ülkemiz iç hukukunca da benimsenmemektedir (CANGİR, 1999, s.120).

Model anlaşma, merkez ile şube veya şubeler arasındaki işlemlerden elde edilen kazancın bölüşümünde “emsal bedel” esasını ileri sürmektedir (CANGİR, 1999, s.119). Bu uygulamanın başarısı ise uygun bir emsal firma bulunmasına bağlıdır. Mevcut şartlarda zaten güç olan bu durumun elektronik ticaret ortamında gerçekleşmesi ümit edilmemelidir (GÜNAYDIN, 1999, s.70). Bu nedenle elektronik ticaretin vergi cenneti ve vergiden arındırılmış serbest bölgelerde yoğunlaştığı gözlemlenmektedir (PEHLİVAN, 2004, s.82).

3111. Katma Değer Vergisi

Katma Değer Vergisi (KDV) geleneksel ortamda veya elektronik olarak yapılan mal ve hizmet ticareti üzerinden tarh edilmesi gereken önemli bir tüketim vergisidir. Genel olarak KDV'ye ilişkin düzenlemeler, mal teslimi ve hizmet ifasının ülke sınırları içerisinde gerçekleştiği dönemlerden kaldığı için bunların elektronik ticaret ortamına uygulanması bir takım sorunları beraberinde getirmektedir (SEVİNÇ, 2003e, s.1; ÖZDEMİRCİ, 2001, s.39).

ABD ve Avustralya dışında birçok Avrupa ülkesinde genel tüketim vergisi olarak uygulanan KDV, ülkemizde de 1985 yılından itibaren uygulanmaktadır. 3065 sayılı KDV kanununun verginin konusunu teşkil eden 1. maddesinde, Türkiye'de yapılan aşağıdaki işlemlerin KDV'ye tabi olduğu belirtilmiştir (PEHLİVAN, 2000, s.366,367):

- Ticari, sınai, zirai faaliyetler ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler
- Her türlü mal ve hizmet ithalatı
- Diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler.

Bu hükmün uygulanmasında teslimi yapan kişinin uyruğu önemli değildir (CANGİR, 1998a, s.52). Önemli olan teslimin Türkiye'de yapılmış olmasıdır. Yani bir Türk vatandaşının yurt dışındaki mal teslimleri (ihracat) vergiye tabi tutulmazken, yabancı uyruklu bir vatandaşın ülkemizde yaptığı mal teslimleri KDV'ye tabi tutulmaktadır. Görüldüğü gibi bir işlemin nerede vergilendirileceği “coğrafi olarak bir yere bağımlılık” temeline oturtulmuştur (ÖZDEMİRCİ, 2001, s.40).

31110. Elektronik Ticaret ve KDV

Elektronik ticaret, KDV'nin ortaya çıktığı dönemdeki ticari ortamı tamamen değiştirdiğinden, KDV'nin elektronik ticarete uygulanmasında bazı problemlerle karşılaşılması kaçınılmazdır.

Karşılaşılan bu problemlerin daha çok KDV'nin hangi ülkelerde, hangi matrahlar üzerinden ve de nasıl tarh ve tahakkuk ettirileceği, bu matrahların kimler tarafından beyan

edileceği, yapılan işlemlerin niteliği ve işleme taraf olanların kimlikleri ile ilgili olacağı tahmin edilmektedir (ÇAK, 2002, s.102). Bilindiği üzere KDV'ye tabi olan işlemler, mal teslimi ve hizmet ifaları şeklinde ikiye ayrılmaktadır (CANGİR, 1998b, s.80). Bunlardan fiziksel malların, elektronik ortamda siparişinin ardından geleneksel yollarla tesliminde KDV açısından bir problem yoktur. Çünkü hem Gümrük Vergisi hem de KDV ilgili gümrük idaresi tarafından mutata olduğu şekilde alınacaktır. Sorun daha çok dijital ürünlerin KDV kanununa göre mal yada hizmet sayılıp sayılmayacağı noktasındadır. Örneğin bir sinema filmi, cd'ye kayıtlı bir şekilde satın alındığında, diskin teslimi esnasında KDV'nin ödeneceği açıktır. Çünkü ortada bir mal teslimi vardır. Fakat aynı film internet ortamında bir bedel karşılığı, kişisel bilgisayara aktarılırsa durum KDV açısından ne olacaktır (AKKAYA, 2003, s.8)? Bunun yanında elektronik ticaretin gelişiyi birlikte gümrüklerden geçen küçük paket miktarının ve bunlar için muafiyetliklerin artması bir diğer idari problemdir (MCLURE, 2003, s.755).

Tüm bu sorunların aşılabilmesi için OECD ve AB ortak çalışmalar yapmış ve 1998 Ekim ayında Ottawa Konferansında bir takım tedbir ve ilkeler belirlenmiştir (<http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/kitaptuketimverkonu?openPage.htm>, 2003).

- KDV, tüketimin yapıldığı yerde tahakkuk ettirilecektir.
- Gümrük vergileri ve KDV açısından dijital ürünler fiziki mal olarak değil hizmet olarak değerlendirileceklerdir.

KDV'nin tüketimin yapıldığı yerde tahakkuk ettirilmesi ilkesi aslında teoride "varış ilkesi" olarak adlandırılmaktadır ve mal teslimleri için büyük ölçüde uygulanmaktadır. Bunun sonucu olarak ihracat vergiden istisna edilirken ithalat vergiye tabi tutulmaktadır (MCLURE, 2003, s.754). Ülkemizin de uyguladığı bu sistemin özellikle çifte vergilemeyi önlemek gibi olumlu etkisinin yanında, hayali ihracata yol açması ve ihraç kaydıyla alınan malların yurtiçinde kayıt dışı satılması gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır (SARAÇOĞLU-EJDER, 2002, s.77).

Bir diğer problem olan KDV nin nasıl toplanacağı sorunu vergi idarelerini düşündürmektedir. Yapılan çalışmalar çeşitli çözüm önerilerini ortaya çıkarmıştır. Bu öneriler aşağıda ele alınmıştır:

Bilindiği üzere KDV sisteminde, üretim tüketim zincirinde arabulucular vasıtasıyla hükümetler vergileri toplamakta idiler. Gümrük memurları da arabulucu olarak görev yapabiliyordu (SOETE-WEEL, 1998, s.16).

Elektronik ticaret çağında gümrük memurları arabulucu olabilirler mi? Gerçek mallar için bu mümkündür. Fakat hizmetler için bu mümkün değildir. Çünkü hizmetlerin akışını tespit edip onu vergilemek zordur, hatta mümkün değildir. Bu durumda son kullanıcının gönüllü olarak açıklaması gerekmektedir. Beklenen vergi gelirlerini elde etmek için bir başka seçenek mümkündür. Burada üreticiler KDV'den direkt olarak sorumlu olacaklardır. Yani KDV oranları hizmetlerin fiyatlarına yansıtılacaktır (SOETE-WEEL, 1998, s.17).

Bu uygulamada bir başka ülkeye hizmet ihraç eden kişi, bu işlem dolayısıyla doğan vergiyi mükellefiyet tesis ettirmek suretiyle diğer ülkenin vergi idaresine yatırmakla yükümlü tutulmaktadır. Hizmet ihracatçısının bir işyerine veya sabit bir yere sahip olmadığı hallerde bu uygulamanın getirdiği ilave külfetler dolayısıyla ticareti caydırıcı etkisinin olduğu açıktır (CANGİR, 1998b, s.82).

Bir diğer seçenek ISP'nin vergi arabulucusu olmasıdır. İnternet kullanıcıları veya potansiyel internet müşterileri, internet bağlantısını sağlayan ISP'ye ücret ödemektedir. Bu kullanıcılara çeşitli internet hizmetlerine girmeye izin verir. ISP, kullanıcıların kimliğini bildiğinden yaptıkları tüm transfer işlemlerin izini muhafaza etme sorumluluğunu almıştır. Bu teknik açıdan mümkündür (SOETE-WEEL, 1998, s.20). ISP'ler, IP numaralarını kontrol ederek kullanıcının kimliğini saptayabilmekte ve yaptıkları bütün muameleleri takip edebilmektedirler. Bütün bu muameleler kullanıcıların her ay aldıkları hesap bildirimlerinde açıkça bildirilmektedir. Bu olduğu zaman satın alınan kişisel ürünlerden KDV toplamak çok kolay olmaktadır. Bu her ay alınan telefon faturaları gibidir. Bununla birlikte bu sistemin bir problemi var. Şu anda IP numaralarının izini sürmek mümkün değildir. Çünkü onlar rastgele tahsis edilmiştir. Fakat yakın bir gelecekte bir ISP'ye abone olan herbir kimse, kredi kartı numaralarındaki durum gibi bir IP numarası alacak ki bu mümkündür. Bu önerinin bir avantajı KDV sistemi değişmeden kalmakta fakat internet kullanımında KDV'nin önemli bir dezavantajı ortadan kaldırılmaktadır (SOETE-WEEL, 1998, s.21).

Bir diğer öneri, finansal kuruluşları bir arabulucu olarak kabul etmektir. Fakat şu ana kadar finansal kurumlar asla otorite rolü üstlenmemişlerdir. Bunun için birincisi, elektronik paranın bütün elektronik ticaret muamelelerinde kullanımının sağlanması; ikincisi, kredi kartı şirketlerinin, müşterilerinin internet üzerinden yaptıkları tüm muameleler üzerinden KDV alabilmeleridir. Fakat burada hem banka veya kredi kartı şirketi hem de müşteri aynı ülkede ikamet etmek zorundadır (SOETE-WEEL, 1998, s.21). Bu durum çoğu zaman mümkün değildir.

Web sitesinin KDV yi toplama noktasında arabulucu olabileceği, bir diğer çözümdür (SOETE-WEEL, 1998, s.22).

Bu konudaki son çözüm önerisi hizmet ithal eden kişinin veya başka bir aracının, örneğin vergiye tabi işleme taraf olan kişinin vergiden sorumlu tutulması. Bu uygulama ise basit ve pratik olmasının yanısıra hizmet ihracatçısına ilave külfetler yüklediği için özellikle küçük ve orta ölçekte hizmet ticaretini(ihracatını) teşvik edici nitelikte olarak değerlendirilebilir (CANGİR, 1998b, s.82).

Ülkemizde de son sayılan uygulama benimsenmiştir. Ve bu doğrultuda, mükellefin Türkiye içinde ikametgahının, işyerinin, kanuni merkezi ve iş merkezinin bulunmaması hallerinde ve gerekli görülen diğer hallerde, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanların verginin ödenmesinden sorumlu tutulabilmesine yönelik ilke KDV'nin 9. maddesinde yer bulmuştur (CANGİR, 1999, s.123). Fakat nihai tüketiciye yönelik hizmet sunumlarında bu ilkenin uygulanması durumunda sorumlu sayısı artacağından verim alınması güçtür.

Elektronik ticaretin temelini oluşturan teknolojiler vergi toplamak için yeni yollar açabilir. Çoğu ülke, şimdiden vergi ödeme ve bildirimini elektronik bir şekilde yapılmasını kabul etmiştir. (BUYDENS, 2001, s.11)

3112. Damga Vergisi

Damga vergisinin konusu, hukuki muamelelere konu olan bazı hukuki belgelerdir (PEHLİVAN, 2000, s.416). 488 sayılı DVK (Damga Vergisi Kanunu)'ya göre bir belgenin Damga Vergisine tabi olabilmesi için;

- Kağıt olmalı
- Yazılıp imzalanmak veya imza yerine geçer bir işaret konmak suretiyle düzenlenmeli
- Herhangi bir hususu ispat veya belli etmek için ibraz edilebilmeli
- Kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer almalıdır (ÇİLKOPARAN, 2003, s.1).

Görüldüğü üzere damga vergisi, yukarıdaki şartları taşıyan “kağıtlar”ı vergilendirmek amacıyla konmuştur. Oysa bilindiği gibi elektronik ticaret ile ilgili işlemler kağıt kullanılmadan elektronik ortamda gerçekleştirilmektedir (CANGİR, 1998b, s.84). Bu durumda mevcut DVK, elektronik ticaret işlemlerine uygulanamayacaktır. Bu ise DVK'nın konusunun daralmasına ve de öneminin yitirilmesine sebep olacaktır. Böyle bir duruma mahal vermemek için çeşitli çıkış noktaları ileri sürülmüştür (ÇİLKOPARAN, 2003, s.1).

Birinci çıkış yolu olarak borçlar kanunundaki “imza” tanımının sayısal imzayı da içerecek şekilde değiştirilmesi, ayrıca elektronik ortamdaki işlemlerin de Damga Vergisine tabi tutulması için kanundaki “kağıt” ve “imza” tanımları değiştirilebilir.

İkinci çıkış yolu olarak ise, elektronik ortamda yapılan ve kağıtlı ortamda damga vergisine tabi olan işlemler için yeni bir verginin ihdas edilmesi gösterilmektedir. Örneğin, bir muamele vergisi olarak teklif edilen “bit vergisi” elektronik ortamda hazırlanan ve elektronik noter tarafından saklanan kayıtların vergilendirilmesinde kullanılabilir. Fakat bunun için hangi işlemlerin elektronik noterde gerçekleştirileceğinin ve “bit vergisi”nin işlemlerin elektronik değeri mi yoksa ekonomik değerleri üzerinden mi alınacağına kararlaştırılması gerekmektedir.

Damga vergisi ile bir diğer konu uluslararası elektronik işlemlerde vergileme hakkının hangi ülkeye ait olacağıdır. DVK'nın 1. maddesine göre: “yabancı memleketlerle Türkiye'deki yabancı elçilik ve konsolosluklarda düzenlenen kağıtlar; Türkiye'de resmi

dairelere ibraz edildiği, üzerine devir veya ciro işlemleri yürütüldüğü veya herhangi bir suretle hükümlerinden faydalanıldığı taktirde vergiye tabi tutulur.”

Dolayısıyla Türkiye’de düzenlenen veya yurtdışında düzenlenmekle birlikte Türkiye’de değerlendirilen kağıtlar damga vergisine tabidir. Ulusal vergileme açısından problem oluşturmayacak olan bu durumun, ülkeler arası işlemlerin daha da artacağı elektronik ticaret ortamında çifte vergileme sorununa veya bir işlemin hiç vergilendirilmemesi sorununa yol açabileceği ihtimaldir (CANGİR, 1998b, s.84-85).

Dolayısıyla yapılan düzenlemelere rağmen damga vergisinin de globalleşme ve elektronik ticaretin klasik sorunları olan vergilendirilme yetkisinin tayini sorunuyla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır.

3113. Gümrük Vergisi

Gümrük Vergisi Kanununa göre Gümrük Vergisinin konusunu “eşya” oluşturmaktadır. Eşya tabirinin ise her türlü madde ve kıymetleri kapsadığı hükme bağlanmıştır (md.1). bu doğrultuda elektronik ticaret ortamında gümrük vergisini değerlendirirken, ticarete konu olan malların fiziki mallar, hizmetler ve sayısal ürünler olarak ayırımını yaparak irdelenmesi gerekmektedir.

KDV konusunda da ifade edildiği gibi fiziki mallar internet ortamında sipariş edilmekte ve geleneksel yollarla teslimatı yapılmaktadır. Dolayısıyla bu teslimat esnasında gümrük görevlileri tarafından gerek gümrük vergisine ve gerekse KDV’ye tabi tutulmaktadır. Bu yüzden fiziki mallar gümrük vergisi açısından elektronik ticaret ortamında bir sorun teşkil etmemektedir.

Hizmetler ise, Gümrük Vergisine tabi değildir. Çünkü yukarıda ifade edildiği gibi gümrük vergisinin konusunu “eşya” oluşturmaktadır. Hizmetler de eşya olmadığından problem yoktur.

Sayısal ürünler ile ilgili bazı problemlerin yaşanması muhtemeldir. Çünkü bazı sayısal ürünler fiziki mal olarak da ticarete konu olabilmektedir. Örneğin bir sinema filmi, bir vcd

içerisinde geleneksel yollarla satılabileceği gibi aynı film dijital ortamda direkt olarak kişisel bilgisayara aktarılabilmektedir. Birinci durumda ilgili film vergiye tabi tutulabilmekte iken ikinci durumda ise filmin vergilendirilmemesi sözkonusudur. Yani hukuki bir imkansızlık görülmektedir. Bu ise haksız rekabet ortamının oluşmasına neden olabilecektir. Fakat bu belirsizliği gidermek için KDV konusunda da ifade edildiği gibi OECD Ekim 1998 tarihinde Ottawa'da yaptığı konferansta; Gümrük Vergileri ve KDV açısından dijital ürünlerin fiziki mal olarak değil hizmet olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Zaten uluslararası alanda, Gümrük Vergileri konusunda elektronik ortamlarda teslimi yapılan mal ve hizmetlere gösterilen genel eğilimin, serbest bölgelerde işlem görüyormuş gibi davranılması şeklinde olduğu söylenebilir (ÇAK, 2002, s.106).

3114. Elektronik Ticarete Defter ve Belge Düzeni

Tüm çağdaş vergi sistemlerinde olduğu gibi Türk vergi sistemi de beyan usulüne dayanmaktadır. Beyanın dayanağı ise yasal defter ve belgelerdir. Yani defter ve belgeler ile birlikte mükellefler matrahın saptanması için vergi dairesine gelir ve giderlerini sunacaklardır (UZUNOĞLU, 2002, s.175). Bu yüzden usulüne uygun olarak tutulmuş (ihticaca salih) defterler, sahipleri lehine delil olmaktadır ve aksi ispatlanıncaya kadar doğru kabul edilmektedir. Dolayısıyla mükellefin beyanının geçersiz sayılarak harici karinelere göre resen matrah takdiri yoluna gidilmesi için defter ve belgelerin ihticaca salih bulunmadığının ispatlanması yada defter ve belgelere ulaşma imkanının ortadan kalkmış olması gerekmektedir (<http://www.igeme.org.tr/tur/etrade/etkk/finans/finans4.htm>, 1999).

Elektronik ticaret, bilindiği gibi kağıdın kullanılmadığı bir sanal ortamda gerçekleşmektedir. Bu ticarete ilişkin defter ve belge kayıtlarının da doğal olarak sanal ortamda gerçekleşeceğinin kabul edilmesi gerekir (CANGİR, 1998b, s.87). Çünkü fiziki malların elektronik ticarete konu olması halinde defter ve belge düzeninin geleneksel yollarla sürdürülebileceği düşünülse bile, tamamen sanal ortamda gerçekleşen sayısal ürün ticareti için kağıda dayalı bir kağıt düzeni öngörülmesi gerçekçi değildir (<http://bilimsurasi.org.tr/listeler/tbs-e-ekonomi/Feb/att-0012/01-vergi-grup.doc>, 2003, s.9). Bunun yanında sanal ortamdaki defter ve muhasebe kayıtlarıyla sanal ortamda düzenlenen belgeler kağıda aktarılmadığı sürece geçerli kabul edilmemektedir (GÜNEŞ, 2003, s.6).

Çünkü elektronik ortam böyle bir uygulamayı haklı çıkartacak özelliklere sahiptir. Zira, sanal ortamdaki kayıtların ve belgelerin değiştirilebilmesi, böylece özellikle belge düzeni konusunda getirilen hükümlerin delinerek vergi kaybına yol açılması mümkündür (CANGİR, 1999, s.101).

“Tutulması zorunlu defterlerin ve muhasebe kayıtlarının tamamen elektronik ortamlarda yazılması ve saklanması mevcut durumda çeşitli zorluklar içerdiğinden mümkün olamamaktadır. Bu zorlukların başında teknolojik altyapının yetersizliği gelmektedir. Her şeyden önce farklı iktisadi olaylar ve büyüklükler için farklı defterlerin tutulması zorunluluğu, bu iş için dizayn edilmiş çeşitli yazılımların varlığını gerekli kılmaktadır. Ayrıca kullanılan bu yazılımlarda standartizasyon sağlanmalıdır. Bunun dışında, sanal ortamda tutulan defter ve muhasebe kayıtlarının, yetkili kurumlarca doğrulanabilir bir şekilde izlenmesine olanak tanıyan sistemlerin geliştirilmesi de zorunludur. Sanal ortamda defter ve belge düzeninin oluşturulmasında karşılaşılabilecek muhtemel bir diğer zorluk ise, elektronik ortamda muhasebe ve defter kayıtlarını tutabilecek bilgi birikimine sahip muhasebeci ve mali müşavir gibi kişilerin halihazırda bulunmayışıdır. Aynı şekilde bunların doğruluğunu teyit edecek olan elektronik noter vb. kurumların ve denetimi gerçekleştirecek olan denetçilerin olmayışı da bir diğer zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır” (ÇAK, 2002, s.111-112).

Yapılması gereken, bu ticarete ilişkin defter ve belge kayıtlarının kağıtsız bir şekilde sanal ortamda gerçekleşeceğinin kabul edilmesidir. Yani, elektronik ticaretten beklenenin tam olarak gerçekleşebilmesi için kağıdın devreden çıkartılması gerekmektedir. Nitekim son yıllarda çıkarılan kanunlar ile vergi mükelleflerinin kayıt ve belgelerini, bilgisayar ortamında tutmaları ve saklamaları hususunda Maliye Bakanlığına yetkiler verilmiştir (CANGİR, 1999, s.101).

VUK’ un 4369 sayılı yasa ile yeniden düzenlenen mükerrer 257. maddesinin ilk fıkrasının üçüncü bendinde “tutulması zorunlu defter kayıt ve belgelerin, mikro film, mikro fiş veya elektronik bilgi ve kayıt araçları ile yapılması veya bu kayıt ortamlarında saklanması hususunda izin vermeye veya zorunluluk getirmeye..... bu konuda uygulama usul ve esaslarını belirlemeye” Maliye Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilgiye dayalı iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, dünyayı yeniden düzenlemiştir. Bu yeni dünyanın temel niteliği globalleşme olmuştur. Yani şimdi kişiler, fiziki sınırları aşarak, mesafe engeline takılmadan ve zaman problemi yaşamadan isteklerini yerine kolaylıkla ve hızlı bir şekilde yerine getirebilmektedir.

Ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldıran elektronik ticaret, globalleşme kavramına farklı bir anlam katmış yeni bir ortam oluşturmuştur. Çünkü internet, fiziksel ülke sınırlarını ortadan kaldırmış ve böylece ticari işlemlerin istenilen ülkede gerçekleştirilebilmesine imkan tanımıştır. Bu ortamda yapılan ticari işlemlerin tespit edilmesi ve vergilendirilmesi ise zorlaşmıştır. Bu ise kullanılan vergi sistemleri hakkında bir tartışma başlatmıştır. Vergi idareleri, dünya genelinde büyüyen internet pazarındaki iş hacmini engellemeden gelirlerini korumaya yönelik zor bir görevle karşı karşıyadır. Gelişmiş ülkelerde bu problem az da olsa yaşanırken gelişmekte olan ülkelerde bu problem çok daha büyüktür. Bu yüzden vergi kaynağının azalması, tahmin edilemeyecek bir etkiye sebep olabilecek, gelişen dünyanın kırılgan ekonomisini tehlikeye atabilecektir.

Bu yüzden ülkeler ve özellikle uluslararası kuruluşlar, vergi sistemlerinde erozyona sebep olabilecek bu gelişmeye karşı gerekli tedbirleri alma yolunda harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda özellikle OECD'nin öncülüğünde yapılan toplantılar dikkat çekmektedir. Bu toplantılarda çeşitli çözüm önerileri getirilmiş ve eylem planları hazırlanmıştır. Yapılan çalışmalarda, elektronik ticaretin gelişmesi için öncelikli olarak bu alanın yeni vergilerle vergilendirilmemesi ilkesinin kabul edildiği görülmektedir. Bir diğer önemli kabul ise uluslararası bir uzlaşmanın gerekliliğidir. Yani elektronik ticaret yeni bir olgu olduğu için gelişiminin ne yönde olacağı tahmin edilememekte, dolayısıyla bu alanda yeni vergilerin ihdas edilmesinin elektronik ticaretin gelişimini olumsuz yönde etkileyebileceği kabul edilmiştir. Dünya genelinde çeşitli düzenlemeler yapılmasına ve yol kat edilmesine rağmen ülkelerin bazı çekincelerinden dolayı hala bazı konularda ortak bir zemin oluşturulamamıştır.

Ülkemizde de elektronik ticaret, emekleme aşamasında olup dünyadakinden daha fazla ürkütülmemeye ihtiyacı vardır. Her ne kadar ülkemiz bu alanda dünya standartlarının çok gerisinde olsa da yapılan çalışmalar, gelecek için ümitli olmamıza yeterlidir. Devlet elektronik ticaretin gelişimi için çeşitli kurullar oluşturmuş, kendi de bazı kamusal hizmetlerin, oluşturduğu MERNİS, VEDOP gibi projeler çerçevesinde yerine getirilmesine olanak sağlamıştır. Öte yandan elektronik ticaretin lokomotifi olarak kabul edilen özel sektörün önemli bir temsilcisi olan KOBİ'ler konusunda destekleyici çalışmalar sürmektedir.

Bu doğrultuda elektronik ticaretin gelişmesi için alınması gerekli görülen önlemler üç başlık altında, aşağıda ele alınmıştır:

* **Enformasyonun Sağlanması ve Özendirilmesi:** Uzakdoğulu bir yazar, “geleceğini düşünmeyen ve tartışmayan bir toplumun geleceğinin de olamayacağını...” söylemiştir. Bir Çinli yazar ise, “çağın önünde rüzgarlar eserken, aptallar duvar örmeye, akıllılar ise yel değirmeni dikmeye çalışır” demektedir.

Gün geçtikçe elektronik ticaretle birlikte artan hızda globalleşen dünyamızda, bilgiye dayalı teknolojiler göz kamaştırmakta ve geleceğin dünyasının nasıl olacağı konusunda bizlere ışık tutmaktadır. Geleceğin bilgiye dayalı elektronik dünyasında yer almak isteyen ülkeler ve şirketler ise bu dünyanın temel yapı direği ve adeta iskeleti olan internet ve elektronik ticaret konusunda çalışmalar yapmakta ve elektronik ticaretin geliştirilerek nimetlerinden daha çok faydalanma noktasında da yatırımlarını artırmaktadırlar. Bu konuda tartışılan nokta elektronik ticarete devlet mi, özel sektör mü öncülük edecek?

Örneğin ABD’de, devlet sadece başlangıçta finansmanını sağlama noktasında rol almış, elektronik ticaretin gelişmesi ise özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Ve halen elektronik ticaretin canlanması için özel sektör liderliği devam etmektedir.

Hükümetler gerektiğinde özel sektör örgütlerinin internet üzerinde ticareti kolaylaştıracak çabalarını desteklemeli ve endüstrinin kendi kendisini düzenlemesini teşvik etmelidir. Hükümetler, elektronik ticaretin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olabilirler, yaptıkları eylemlerle elektronik ticareti kolaylaştırabilirler yada engelleyebilirler. Ne

zaman düzenleme yapacaklarını, ne zaman yapmayacaklarını bilmeleri elektronik ticaretin gelişimi bakımından hayati rol oynayacaktır.

Ülkemizde elektronik ticaretin gelişmesi için, öncelikle ulusal politikaların, elektronik ticareti de kapsamlı bir biçimde sistemin içine alacak biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda eğitim ve öğretim politikalarının, elektronik ticareti göz önüne alacak biçimde yeniden düzenlenmesi ve sürekli gözden geçirilerek geliştirilmesi gerekmektedir. Böylece toplumun büyük bir kesiminin bilgisayar kullanımına, internete ve elektronik ticarete olan ilgileri artacaktır. Bunun yanında bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu nitelikli eleman ortamı da oluşturulmuş, geliştirilecek programlarla işgücüne eleman aktarımı da sağlanmış olacaktır.

İnternetin gelişmesi noktasında lokomotif vazifesi görecektir olan özel sektör ve özellikle KOBİ'ler desteklenmelidir. Bunun için, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak kapsamlı veri tabanı ile donatılmış bir yapı kurulmalı ve bu yapı, özel sektöre her türlü danışmanlık hizmetini ve eğitimi vermelidir. Ayrıca kamu ile özel sektörün ihtiyaçları uyumlaştırılmalı ve de ortak politikalar etrafında birleştirilmelidir.

Devlet, ulusal veri tabanları oluşturmalı ve kamu kurumlarında bilgi merkezleri kurulmalıdır. Bu doğrultuda devlet asli görevlerinin yürütülmesinde elektronik ticaretin sağladığı imkanları azami ölçüde kullanmalıdır. Ülkemizde bu konuda uygulanmakta olan MERNİS, VEDOP gibi projeler elektronik devlete gidiş için ve dolayısıyla elektronik ticaretin gelişimi için bizleri umutlandırmaktadır.

* Teknik ve İdari Altyapının Kurulması: Elektronik ticaret, iletişim altyapıları ve bilgi teknolojilerine dayanılarak yürütülen bir ticaret sistemidir. Elektronik ticareti yürütebilmek için gelişmiş iletişim şebekesine, bilgisayarlara ve ona bağlanan bilgi teknolojilerine gereksinim vardır. Her geçen gün büyük bir hızla gelişen internete bağlı olarak elektronik ticaretin yapılabilmesi için çeşitli altyapı sorunları baş göstermektedir.

Yeni dünyada yer almak isteyen birçok dünya ülkesi, elektronik ticaretin altyapısını oluşturarak gerekli şartları ve de imkanları işletmelerine sağlarlarken ülkemizde bilgi ekonomisinin yeni gelişmekte olduğu bir dönemde, işletmelerin elektronik ticaret

konusunda çok olumlu düşündüğü ve yatırımlarını planladıkları bir ortamda, telekomünikasyon hizmetlerinden alınan %18 oranındaki KDV ve %15 oranındaki Özel İletişim Vergisi ile internet erişimi pahalandırılmıştır. İnternete erişim ücretlerinin, gelişmiş ülkelerdeki seviyelere çekilmesi elektronik ticaretin gelişimi için önemlidir.

Diğer yandan yeni ekonominin bir şeyleri iyileştirmesi için yeterli bir altyapı gerekmektedir. Aradığınızı bulamadığınız, tam bulduğunuzda bağlantınızın kesildiği, düşük bağlantı hızı nedeniyle ilgili bilgi veya görüntüyü indirmenin saatler aldığı bir altyapı ile yeni ekonomide bir şeyler elde etme imkanı yoktur. Bu nedenle gerekli altyapının oluşturulması ve teknik olanaklar ile olası en hızlı erişim sağlanabilecektir. Bununla birlikte çok ucuz ve farklılaştırılmamış fiyatlandırmalar, gereksiz kullanımlara yol açabilir. Bu ise belli saatlerde daha yüksek ücretler saptanarak önlenebilir. Öte yandan piyasada rekabet olup olmaması da fiyatlamayı etkilemektedir.

Elektronik ticaret için hızlı, iyi işleyen ve güvenilir bir iletişim altyapısı ihtiyacının karşılanması konusu büyük önem taşımaktadır. Böyle bir alt yapının oluşturulmasının başlangıç maliyeti özellikle KOBİ'lerin karşılayamayacağı kadar yüksek olacağından bunun sağlanmasında devletin öncü rol üstlenmesi uygun olacaktır. Ülke genelinde bilişim teknolojileri temelinde kurulacak altyapının, elektronik ticaret ile ilgili gereksinimleri karşılayabilecek nitelik ve standartta olması için devlet tarafından gerekli önlemlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması; herkesçe, her yerden, her zaman güvenli, hızlı ve ödenebilir ücretle erişilebilir bir yapının sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Öte yandan elektronik ticaretin gelişimi, global iletişim şebekesine ve bilgi teknolojilerine bağlıdır. Bu nedenle ülkeler, alt yapı sorununu tek tek değil birlikte, uluslar arası düzeyde değerlendirmeli ve kararlaştıracakları standartlar çerçevesinde çözmelidirler.

* **Hukuki Zeminin Oluşturulması:** Anlaşılabilir ve uygulanabilir yasal altyapının oluşturulması, kullanıcının sisteme duyduğu güvenin sağlanması ve dolayısıyla elektronik ticaretin gelişmesi için gereklidir. Bu konuda standartların en kısa zamanda belirlenip uygulamaya konulması gerekmektedir. Çünkü, bir telefon faturasını, kağıda basılmadıkça fatura olarak kabul etmeyen mevzuat, internetten seçerek ısmarladığınız bir CD'yi de gümrükte "bunun bandrolü yok " diye tutabilme imkanına sahiptir. Ancak yasal yapı

oluşturulurken ulusal çıkarlarımız gözetilerek uluslar arası kurallara uyumlu düzenlemeler yapılmalıdır.

Bu düzenlemelerin başında elektronik imzaya yasal geçerlilik kazandırmak gelmektedir. Çünkü elektronik imza, e-ticarette gerekli olan kullanıcı güveninin ve sistemin güvenirliğinin sağlanması açısından, aynı zamanda da geleneksel ticaretin önemli unsurlarından olan imzanın yerini alması bakımından çok önemli bir bileşendir. Elektronik imzanın yasal geçerliliği sağlanmadan, elektronik ortamda ticari sözleşme yapma imkanı son derece kısıtlı olacaktır. Nitekim bu doğrultuda ülkemizde 23.01.2004 tarih ve 5070 sayılı elektronik imza kanununun kabul edilmesi ile birlikte elektronik imza yasal geçerlik kazanmış ve önemli bir eşik de böylece geçilmiş olmuştur.

Bir diğer düzenleme tüketiciyi ve kişisel bilgileri koruma alanında yapılmalıdır. Elektronik ticaret ile yapılan ticari faaliyetlerde, geleneksel ticaretteki gibi gizliliğin, bilginin bütünlüğünün ve kimlik doğruluğunun büyük bir önemi vardır. Bu yüzden tüketicinin haklarının korunması için ek yasal ve idari düzenlemelere ihtiyaç vardır. Ayrıca, uluslararası elektronik ticarete verginin tahsilatı ve ulusal vergi otoriteleri arasında paylaşımı için ortak çözümler üretilmesi, ödeme araçlarının geliştirilmesi, gümrük mevzuatının basitleştirilerek elektronik ticarete uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar:

Ankara Ticaret Odası : **İş Hayatında Yeni Kavramlar: Elektronik Ticaret ve İnternet**, ATO Yayınları, Yayın No:8, Haziran 1999.

ARIKAN, Ayşe Saadet : **Dünyada ve Türkiye’de Elektronik Ticaret Çalışmalarına Hukuki Bir Yaklaşım**, Ankara, Mart 1999,

BASER, Gülcan
SÜTBAS, Rukiye : **Elektronik Ticaret, Temel Özellikleri ve Elektronik Ticarete XML Kullanımı**, Ankara, Nisan 2002,

CANGİR, Niyazi : **Elektronik Ticarete Vergilendirme**, Ankara, Mart 1999,
<http://www.igeme.org.tr/tur/etrade/etsop/ek2yeni.pdf>.

CANPOLAT, Önder : **Elektronik Ticaret ve Türkiye’deki Gelişmeler**, TC. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Hukuk Müşavirliği Yayınları, Ankara, 2001.

CLINTON, William J.

GORE, Albert : **Global Elektronik Ticaret**, Çev: Veysel BOZKURT, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

- ÇAK, Murat : **Dünyada ve Türkiye’de Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi**, İTO Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÇEŞMECİOĞLU, Senem : **Sorularla Elektronik Ticaret**, İTO Yayınları, No:2001-2, İstanbul, Şubat 2001.
- DPT : **Elektronik Ticarete İlişkin Bazı Temel Belgeler**, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü-1, Ankara, Mayıs 1999.
- _____ : **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Yayın No:2560, Ankara 2001.
- EKİN, Nusret : **Bilgi Ekonomisinde Elektronik Ticaret**, İTO Yayınları, Yayın No:1998-61, İstanbul, Kasım 1998.
- ERSOY, Zeynep : **Elektronik Ticaret ve Ticaret Noktaları**, TC. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ekim 1999.
- ERTAŞ, Hüseyin : **İnternet Ekonomisi (E-Ticaret)**, Konya Ticaret Odası Kültür ve Eğitim Yayınları, Yayın No:21 (Haziran 2000).
- GÜNGÖR, Müberra
EVREN, Gökhan : **İnternet Sektörü ve Türkiye İncelemeleri**, Ankara, 2002, (<http://www.c4group.net/ivhp/bilgibelge/internetraporu.pdf>).
- İŞIKLI, Hasibe : **İnternet Alan İsimleri Sistemi, Markalar ve Alan İsimleri Arasındaki İlişki**, DPT Yayınları, Ankara, 2001.
- İNALÖZ, Ayşe : **Telekomünikasyon Regülasyonları Çerçevesinde Elektronik Ticaretin İncelenmesi**, Basılmamış Uzmanlık Tezi, Ankara, Aralık 2003.

- İNCE, Murat : **Elektronik Ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar**, DPT Yayınları, Ankara, 1999.
- KEPENEK, Yakup : **Ekonomik Yönleri ile Elektronik Ticaret**, Ankara, Mart 1999, (<http://www.inet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/biltendocs/ek1yeni.pdf>).
- KIRÇOVA, İbrahim
ÖZTÜRK, Pınar : **İnternette Ticaret ve Hukuksal Sorunlar**, İTO Yayınları, Yayın No:2000-29, İstanbul, Eylül 2000.
- PEHLİVAN, Osman : **Vergi Hukuku, Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2000.
- _____ : **Uluslararası Vergi Hukuku**, Derya Kitabevi, Trabzon, 2004.
- SALT, Ahmet : **Elektronik Ticaret**, <http://www.ytukvk.org.tr/arsiv/eltic> (22 Aralık 2003).
- SAYIN, Meral
FAZLIOĞLU, Mustafa A. : **Dünya Ticaretindeki Değişim Elektronik Ticaret ve İlk Adım: KOBİ-NET**.
- SCHULZE, Corinna
BAUMGARTNER, Jeffrey : **Panik Yapmayın! E-Ticaret Yapın**, Çev: Türk Loydu Bilgi Teknolojileri Müdürlüğü, 2001, www.ftp://ftp.dtm.gov.tr/etik/e-kutuphane/panik.pdf.
- TAŞ, Bülent
KARACA, Yüksel : **Küreselleşmenin Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkileri Açısından İki Önemli Konu: Vergi Rekabeti ve Elektronik Ticaret**, Mayıs 2004.

- TUBİTAK ODTÜ Bilten : **Türkiye İçin E-Ticarete Geçiş Durum Değerlendirmesi ve Pilot Uygulama Projesi Raporu**, Ankara, <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/Biltendocs/Bilten-ET-Rapor.pdf>(5 Nisan 2004).
- UZUNOĞLU, Hakan : **Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi-SBE, 2002, Ankara.
- YALTI, Billur : **Elektronik Ticarete Vergileme**, Der Yayınları, İstanbul, 2003.
- YILDIZ, Onur : **Küreselleşen Dünyada Elektronik Ticaret ve Türkiye**, <http://www.geocities.com/onurper/e-ticaret.doc>(21 Ekim 2004).
- b. Makale ve Bildiriler:**
- AKKAYA, Mustafa : “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi”, http://enoter_hukuk.tripod.com/mustafa_akkaya.htm (9 Ekim 2003).
- AKTAN, Can : “Türkiye’de E-Devlet”, <http://www.canaktan.org/politika/e-devlet/turkiye'de.htm> (14 Mart 2004).
- AKTAŞ, Ziya : “Yeni Ekonomi Ne Kadar Yeni?”, **Ekonomik Forum**, TOBB Yayınları, yıl:8, sayı:7, Temmuz 2001, ss.42-43.
- AKYAZI, Haydar : “Elektronik Ticarete Ödeme Araçları”, **2. Dış Ticaret Haftası Etkinlikleri**, Trabzon, 12 Eylül 1999, ss.1-15.

- ALPTÜRK, Ercan : “Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi”, **Vergi Sorunları**-153, Haziran 2001, ss.37-45.
- ALTINOK, Serdar
 ÇETİNKAYA, Murat
 SUGÖZÜ, Halil İbrahim : “Elektronik Ticaret ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”,
http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=244 (5 Nisan 2004).
- ANBAR, Adem : “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”,
<http://www.iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/17-adem/17-adem.htm> (12 Aralık 2003).
- ASOMEDYA : “Elektronik ticaret ve Kamu Kesiminde Sürdürülen Çalışmalar”, Ağustos 1998.
- _____ : “Yeni Ekonomi ve İnternet”, Eylül 2000.
- ATABAY, Varol : “Elektronik Ticaret Damgasını Vuracaktır”, **İGEME'den Bakış**, Ocak-Mart 1999, ss.14-23.
- BİLGİN, Osman Hadi : “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi(4)”,
<http://www.turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=599.htm> (14 Mart 2004).
- BURT, Jeffrey
 GALLI, Peter : “E-İş Hacmi Katlanarak Büyüyecek”, **Elektronik İş ve Ticaret Dergisi**, 2 Kasım 2000.
- BUYDENS, Stephane : “OECD, İnternational Colloquium on Internet Law European and International Approaches”, 19-20 November 2001, <http://www.oecd.org/taxation>, pp.1-12.

- CANGİR, Niyazi : “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi-I”, **Yaklaşım**, Yıl:6, Sayı:69, Eylül 1998, ss.52-63.
- _____ : “Elektronik Ticaretin ya da İnternetin Vergilendirilmesi-III”, **Yaklaşım**, Yıl:6, Sayı:71, Kasım1998, ss.43-53.
- _____ : “Elektronik Ticaret ya da İnternetin Vergilendirilmesi-IV”. **Yaklaşım**, Yıl:6, Sayı:72, Aralık 1998, ss.80-88.
- CİVAN, Mehmet
BAL, Vedat : “E-Ticaret ve KOBİ’lerin Geleceği”, <http://www.bilgiyonetimi.org> (14 Mart 2004).
- ÇETİNKAYA, Murat
ALTINOK, Serdar
SUGÖZÜ, İ. Halil : “Elektronik Ticaret ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?=-244.htm (21Ekim 2004).
- ÇİLKOPARAN, Yusuf : “Elektronik İş”, http://www.kutlubilgivakfi.org/e-iso1_2.html (12 Aralık 2003).
- DEMİR, Recep : “Ülkelerin Elektronik Ticarete Hazırlık Değerlendirmesi-Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGİ/tem2001/elektronik.htm> (30 Temmuz 2001).
- DÖNMEZ, Recai : “Vergi Hukuku Açısından Küreselleşme ve Elektronik Ticaret”, <http://www.home.anadolu.edu.tr/r.donmez> (9 Ekim 2003).

- _____ : “Türkiye’nin Vizyonu: 21. Yüzyılda Çağı Yakalamak”, **Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, Mayıs 2003, <http://www.isguc.org>.
- ERDEM, O. Ayhan
EFİLOĞLU, Özlem : “Bilgi Çağında Elektronik Ticaret”, <http://www.inet.tr/inetconf/bildiri/71> (12 Aralık 2003).
- ETKK : Rapor Özeti, <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaret-kutuphanesi/005a1.html> (10 Ocak 2003).
- GİRAY, Filiz : “Harcama Vergileri Açısından Elektronik Ticaret”, **Vergi Dünyası**, sayı:254 (Ekim 2002), ss.116-127.
- GÜNAYDIN, İhsan : “Elektronik Ticaretin Vergileme Üzerine Etkisi”, **Vergi Sorunları**-136 (Aralık 1999), ss.60-77.
- _____ : “Elektronik Ticareti Vergileme İlkeleri”, **Vergi Dünyası**, Sayı:224 (Nisan 2000), ss.101-109.
- _____ : “Elektronik Ticaretin Vergi Politikası ve Vergi İdaresi Üzerine Etkisi”, **Banka-Mali ve Ekonomik Yorumlar**-8, Yıl:37 (Ağustos 2000), ss.3-25.
- GÜNEŞ, İsmail : “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinin Uluslararası Boyutu”, <http://www.bilgiyonetimi.org> (9 Ekim 2003).
- GÜLEŞ, Hasan Kürşat
BÜLBÜL, Hasan
ÇELEBİ, Ali : “Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinde Elektronik Ticaret Uygulamaları”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:9, Yıl:2002, ss.463-481.

- HAMZAÇEBİ, Coşkun : “İnternet ve Ticaret”, **İşveren Dergisi**, Nisan 2003 (<http://www.tisk.org.tr>).
- HELLERSTEIN, Walter : “Electronic Commerce and the Challenge for Tax Administration”, World Trade Organization Committee on Trade and Development Seminar on Revenue Implications of E-Commerce for Development, April 22, 2002, Geneva, Switzerland, pp.1-44.
- HUGHES, Jane Frecknall
GLAISTER, Keith : “E-Commerce and International Taxation: A Square Peg in a Round Hole?”, **European Management Journal** Vol., 14.09.2001, pp.1-8.
- JONES, Richard
BASU, Subhajit : “Taxation of Electronic Commerce: A Developing Problem”, Nisan 9-10 2001 (<http://www.bileta.ac.uk>), pp.1-12.
- KALÇA, Adem : “Küreselleşen Dünyada Elektronik Ticaret”, **2. Dış Ticaret Haftası Etkinlikleri**, Trabzon, 12 Eylül 1999, ss.1-14.
- KALKIŞIM, H. Mahmut : “Elektronik Ticaret ve Hukuki Sorunları”, **KTÜ-SBE, Basılmamış Seminer Çalışması**, 5 Haziran 2001.
- KAMHİ, Jak : “Ülkelerarası Bağlamda Bazı Elektronik Hizmetlerin Vergi Durumu”,
http://degisim.org/yazarlar/elektronik_hizmetlerin_vergi.htm (5 Mart 2003).
- KESER, Aşkın : “Rekabeti Değişen Yüzü: Elektronik Ticaret”, <http://www.isguc.org/askin1.htm> (11.01.2003).

- KROES, Stephen : “Electronic Commerce: Money Loser or Revenue Generator for Government?”, <http://caltax.org/member/digest/oct99> (20.11.2004), pp.1-8.
- KUCHINSKAS, Susan : “E-Ticaret İstatistiklerinde Yükseliş Var”, <http://www.turk.internet.com/haber/yazigoster.php3?yaziid=8001.htm> (22.08.2003).
- MCLURE, E. Charles : “The Value Added Tax on Electronic Commerce in the European Union”, **2003 Kluwer Academic Publishers**, International Tax and Public Finance, pp.753-762.
- OECD : “Working Paper”, No:V Measuring Electronic Commerce, No:97, Paris 1997.
- _____ : “Electronic Commerce: Taxation Framework Conditions, Directorate for Financial, Fiscal and Enterprise Affairs Committee on Fiscal Affairs”, pp.1-7. (<http://www.oecd.org/pdf/m000015000/m00015517.pdf>)
- _____ : “KOBİ Politikalarına İlişkin Bologna Deklerasyonu”, 15 Haziran 2000, http://www.oecd-istanbul.sme2004.org/oecd_tr/B_charterTR.htm (10 Eylül 2004).
- _____ : “Uluslararası KOBİ Ağı(INSME)”, 15 Haziran 2000, http://www.oecd-istanbul.sme2004.org/oecd_tr/intl_networkTR.htm (10 Eylül 2004).
- _____ : “Kobiler İle İlgili İkinci OECD Bakanlar Konferansı”, 3-5 Haziran 2004, http://www.oecd-istanbul.sme2004.org/oecd_tr/scd_confTR.htm (10 Eylül 2004).

- ÖZDEMİRÇİ, Abdullah : “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi”, **Vergi Denetmenleri Derneği-Vergi Raporu**, Sayı:52, (Nisan-Mayıs 2001),(<http://www.vdd.org.tr>), ss.33-44.
- PARİS, Roland : “The Globalization of Taxation? Electronic Commerce and the Transformation of the State”, **International Studies Quarterly**, 47, 2003, pp.153-182.
- SARAÇOĞLU, Fatih
EJDER, Haydar : “KDV’de Varış Ülkesinde veya Menşe Ülkesinde Vergilendirme ve İhracat İstisnası”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, İkt. ve İd. Bil. Fak. Dergisi**, cilt:17, sayı:1, 2002, ss.61-80.
- SEVİNÇ, Eser : “Elektronik Ticaret Böyle Vergilendirilir”, <http://www.ymm.net> (8 Kasım 2003).
- _____ : “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi”, <http://www.ymm.net/vergirehberi/eticartinvergilendirilmesi.htm.1> (8 Kasım 2003).
- _____ : “Dijital Ürünler”, http://www.ymm.net/vergirehberi/dijital_urun_ve_hizmetler.htm (8 Kasım 2003).
- _____ : “Elektronik Ticarete Güvenlik”, http://www.ymm.net/e-ticaret/e-ticarete_guvenlik.htm (8 Kasım 2003).
- _____ : “Uluslararası Elektronik Ticarete KDV”, http://www.e-kavram.com/e-hukuk/5.asp-sivimakale_id=87.htm (8 Kasım 2003).

- SOETE, Luc
WEEL, Bas Ter : “Globalization, Tax Erosion and The İnternet”, Ekim 1998, pp.1-26.
- TANZİ, Vito : “Globalleşme ve Vergilemedeki Mali Boşluklar”, Çev. Hüseyin ŞEN, **Vergi Dünyası**, 241, Eylül 2001, ss.165-169.
- TMMOB : “E-Türkiye Proje Aşamaları”, **Elektrik Mühendisleri Odası Dergisi**, sayı:414, 2003, <http://dergi.emo.org.tr/altindex.php?sayi=417&yazi=51.htm> (14 Mart 2003).
- UNCITRAL : “Model Lav on Electronic Commerce”, General Assembly Resolution 51/162 of 16 December 1996, <http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/ml-ecom.htm>.
- USLU, İzzet : “Küresel Pazar ve Elektronik Ticaret”, Haziran 2003, İstanbul.
- WTO : “Electronic Commerce and The Role of The WTO”, 13 Mart 1998, http://www.wto.org/english/news_e/pres98_e/pr96_e.htm.
- YALTI SOYDAN, Billur : “E-imza ve E-Belge: Kağıtsız ve Mürekkepsiz Dünyada Hukuk-I”, **Vergi Sorunları**- 151, Nisan 2001, ss.127-135.
- YUMUŞAK, İ. Güran : “Elektronik ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, http://www.ceterisparibus.net/ticaret/e_ticaret.htm (29 Mart 2003).

c. Kanun, Tebliğ, Yönetmelik, Tüzük ve Diğerleri:

19.03.1998 tarih ve 1998/13 sayılı Başbakanlık Genelgesi

<http://bilimsurasi.org.tr/listeler/tbs-e-ekonomi/feb/att-0012/01-vergi-grup.doc>, 5 Mart 2003.

<http://eticaret.garanti.com.tre/set.htm>, 5 Mart 2003.

<http://kamunet.inet-tr.org.tr/kamusonuc>, 14 Mart 2004.

<http://kurul.ubak.gov.tr/ca/grup01.php.htm>, 14 Mart 2004.

<http://kurul.ubak.gov.tr/m02.php.htm>, 14 Mart 2004.

<http://kurul.ubak.gov.tr/m03/php.htm>, 14 Mart 2004.

<http://www.activefinans.com/activeline/sayi14/global.htm>, 6 Aralık 2004.

<http://www.bumko.gov.tr/WEB/gerekce2004/bolum5/bolumV.htm>, 10 Mayıs 2004.

<http://www.bumko.gov.tr>, 10 Mayıs 2004.

<http://www.census.gov/mrts/www/current.html>, 10 Mayıs 2004.

<http://www.cisco.com/tr/eletters/edevlet/turkiye.htm>, 10 Mayıs 2004.

<http://www.cordis.lu/esprit/sic/ecomcom3.htm>, 12 Aralık 2003.

<http://www.epaynews.com/statistics/transactions.html>, 1 Eylül 2004.

<http://www.fine-work.com/fw-turksirketlerineticaretebakisi.asp>, 10 Ağustos 2004.

<http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf/kitaptuketimverkonu?openPage.htm>, 21 Ekim 2003.

<http://www.igeme.org.tr/tur/etrade/etkk/finans/finans4.htm>, 24 Ağustos 1999.

<http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/e-ticaret/e-ticaretkutuphanesi/004.html>, 5 Mart 2003.

<http://www.muhasibat.gov.tr/say2000/asama.asp>, 14 Mart 2004.

http://www.muhasibat.gov.tr/say2000/s2_nedir.asp-1, 14 Mart 2004.

http://www.nvi.gov.tr/81.Mernis_Projesi_Calismalari_1997_2000.html, 14 Mart 2004.

<http://www.nvi.gov.tr/81.Mernis2.html>, 14 Mart 2004.

<http://www.sbs.com.tr/turkce.asp?1=4&2=2&3=0.htm>, 14 Mart 2004.

<http://www.tpankara.org.tr/tur/igeme/amac.htm>, 14 Mart 2004.

http://www.turkpoint.com/e-yasam/mernise_akilli_kart_yolu_acildi.asp, 14 Mart 2004.

http://www.turkpoint.com/e-yasam/30_yillik_ruya_mernis.asp.htm, 14 Mart 2004.

http://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/sem05_e/presentation_meringer.ppt, 10 Mayıs 2004.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında Trabzon'un Akçaabat ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Akçaabat'ta tamamladı. Yüksek öğrenimini Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nde gördü. Yüksek Lisans Eğitimine Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Bölümü'nde devam etmektedir.

Yabancı dili İngilizce olup bilgisayarda windows işletim sistemini, word ve excel ofis programlarını kullanmasını bilmektedir. Askerlik hizmetini yerine getirmiş olan Hasan Mahmut KALKIŞIM evli ve iki çocuk babasıdır.